Henry Raymond

ÉLŐ KÖNYVEK

*

MAGYAR KLASSZIKUSOK

AZ ELŐSZÓT ÍRTA

GRÓF KLEBELSBERG KUNO

ÉLŐ KÖNYVEK

★

MAGYAR KLASSZIKUSOK

XXIX. KÖTET

A BEVEZETÉSEKET ÍRTÁK

Ambrus Zoltán
Baltazár Dezső
Berzeviczy Albert
Császár Elemér
Dézsi Lajos
Galamb Sándor
Hevesi Sándor
Kapi Béla
Kéky Lajos
Kozma Andor
Lányi József
Négyesy László
Pekár Gyula
Pintér Jenő
Voinovich Géza
Radó Antal
Rákosi Jenő
Ravasz László
Sajó Sándor
Szász Károly
Tordai Ányos
Vargha Gyula

A KISFALUDY-TÁRSASÁG
MEGBIZÁSÁBÓL KIADJA
A FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPESTEN

BÁRÓ KEMÉNY ZSIGMOND

ZORD IDŐ

MÁSODIK KÖTET

A KISFALUDY-TÁRSASÁG
MEGBIZÁSÁBÓL KIADJA
A FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPESTEN

Nyomatott finom famentes pehelykönnyű
papiroson a Franklin-Társulat betűivel.

HARMADIK RÉSZ.

I.

Werbőczi István a Turgoviccsal folytatott beszéd és kivált a királyi teremből távozása óta új hivatását tartá a vezeklés legerősebb nemének s mint lelkiismeretes férfiú és buzgó katholikus nem mulasztá el az önkínzás e próbáját egészen kimeríteni.

Turgovics után a második alkalmas egyén, kit a magyar magánjog megmentésére a használható jogtudósok nagy hiánya mellett megnyerni szükségesnek tartott, a Vízivárosban lakó János diák volt.

Sietett tehát őt személyesen felkeresni.

Soha oly magashelyzetű uraság még nem lépett abba a kis szobába, melynek csak egy utcára néző ablaka volt s néhány festett faszékből, egy szerény nyoszolyából, egy széles és a körülmények szerint ágyat is helyettesítő lócából, egy falfogasból, hol a nemesi kard és néhány ruhadarab függött s az oklevél- és könyvtárnak alkalmazott alacsony és füstös padlásgerendákból állott minden ékessége.

János diák, a külváros legbelátóbb politikusa, nagyravágyása legbüszkébb perceiben sem mert volna számítani ekkora megtiszteltetésre.

S midőn Werbőczi a lócán helyet foglalt, elveszté minden keserűségét azon emlék, mely eddig János diákot nyugodni nem engedte s mely a *partis primae titulus nonus*ának az ő hátulsó részére alkalmazott égrekiáltó megsértésére vonatkozott.

Most már belátta, hogy vannak kivételes helyzetek, melyek benyomásait nem szükség zokon venni.

S mihelyt a nagy Werbőczi közölte terveit vele,

nemcsak hálásan fogadá el a tett ajánlatot, de lelkét egészen megszállotta a kiengesztelődés szelleme is.

Elgondolá magában, hogyha Buda városa keresztyén és zsidó népességét a magyar magán- és büntetőtörvények kötelezik, akkor az osztó igazság szerint a város új polgárait, a törököket, szintén saját törvényeik szerint kell elítélni. Megtörténhetnék azonban, hogy midőn a magyar és a török közt verekedés támadna s ebből panasz, akkor az osztó igazság szerint vegyes bíróságnak vagy bizottságnak kellene a vizsgálatot megtenni és a tényállást tisztába hozni. Miből viszont önként foly, hogyha az óriás szerecsen, ki őt a janicsár aga sátora előtt megrúgta, budai lakos találna lenni s e rugdosási szenvedélyét valamely magyar polgáron gyakorolná, akkor alkalmasint János diák is a vizsgáló vegyes bizottság tagja volna. Kérdés tehát, — gondolá magában — vajjon János diákot a kiállott szenvedés és szégyen eltántorítaná-e arra, hogy új polgártársa, a goromba szerecsen ellen, részrehajlással és bosszúvággyal hajtsa végre a vizsgálatot? A felelet az volt: nem. S ezen eredmény meggyőzte őt, hogy Werbőczy István nála sem igazságosabb, sem szakértőbb bírót nem választhatott volna.

Az önelégültség teljes mértéke a különben sem szótalan házigazdát őszintévé, beszédessé tette. Elmesélé tehát Elemér és Barnabás kalandját, még pedig részrehajlatlan történetíró egész hűségével. Csak azon részletet tartá némi homályban, hogy a lábrúgás az ő testének minő pontjára volt irányozva, mely egyébiránt sem bírt döntő fontossággal, legalább az előadásnál nem.

Werbőczynek könnyű volt meggyőződni, hogy a török fogságba hurcoltak egyike az általa kiváltott ifjú. Mélyen felingerült az elkövetett erőszakoskodás miatt, de vigasztalá az, hogy a janicsárok néhány órával előbb ejtették rabul Elemért, mintsem ő, Werbőczy, a hódoltság főbírájává neveztetett voln aki s ennélfogva a fennforgó eset a nemzetközi jogok goromba megsértése, sőt valódi rablás; azonban vég-

tére is Izabella királynén, kitől egész tartomány raboltatott el, nem pedig rajta ejtett személyes bántalom. Miből ismét lehetetlen volt azt nem következtetnie, hogy Elemér megmentésére nem a tiltakozás vezet, hanem a pénz.

De éppen a pénzhiány volt Werbőczy háztartásának gyönge oldala. Jövedelmeivel annyira nem tudott gazdálkodni, hogy szerencsésebb körülményei közt is úgyszólván egy napról a másikra élt.

Azonban nem kételkedett, hogyha Elemért visszakövetelni nem sikerülhet, akkor keresztyéni kötelességből is okvetlenül ki kell váltania.

E kötelességet sürgető s minden áldozatokkal dacoló teendővé varázsolta át azon gondolat, hogy miután a törökkel neki folytonos viszonyt kell fenntartani, okvetlenül oly titkárra van szüksége, ki az erre szükséges tulajdonok mellett még a török nyelvet is jól érti.

Minden mást hátratéve, hazasietett tehát előintézkedések végett.

Midőn bérlakának, melyet még el nem hagyhatott, küszöbéhez ért, egy pórruhába öltözött agg férfiúra talált, kinek ismeretes vonásai régi boldog időkre emlékeztették.

Mennyire nem hasonlítának e vén ember vonásai azon irsai délceg fiatal nemeshez, ki a Rákos mezején tábort ütött s a helyett, hogy, mint született törvényhozóhoz illik, tanácskoznék, Werbőczyt kortestársaival együtt vállra emelte s meghordozván a lealázott főurak előtt, nádorrá kiáltatá ki s mindaddig tiltakozott a zasrnokság ellen, míg Báthori a közakaratnak engedni volt kénytelen s hivataláról lemondott.

Werbőczy addig kereste a ragyogó mult egyik tényezője és a pórruhás közt a hasonlatosságot, míg ez megszólítá : — Személyesen akartam átadni nagyságodnak Deák István és Dániel uraimék egy levelét, mely kézről-kézre vándorolván, tegnap érkezett hozzám s hogy a kutya törökök fel ne tartóztassanak, paraszt subába kellett öltöznöm. S nem ismer-e rám nagyságod?

Werbőczi egészen felderült arccal nevezte meg őt. A vén kortes könnyei folytak, midőn a volt nádor szegényes bérszobájában egy ócska, de kényelmes karszékbe ült.

Sokat beszélgettek a tudós államférfiú és az együgyű nemes a régi jó időkről, mely már hátok mögött volt s a jövendőről, mely sem Budán, sem Irsán nem látszik többé jót igérni.

A kortes elpanaszolá birtokai elzálogosításának történetét s az államférfiú az ország zálog vagy örökvásár útján idegen kézbe szállásának eseteit. Az irsai történetből Werbőczi azt a tanuságot vonta, hogy az ő kortesvezére nem a leghelyesebben gazdálkodott. De hogy mit vont ki az országos történetekből az irsai nemes, az nem jött szóba. Azonban a hasonlatosság nem volt oly elütő, mint amennyire Werbőczi óhajtaná s nem lehetetlen, hogy a nagy férfiú vendége saját tönkrejutásának történetét vélte másodszor elbeszéltnek s Buda helyett állandóan Irsára gondolt

De bármint lett legyen, Werbőczi érzékenyen búcsúzott el a kortestől, sokáig olvasá és újra olvasta erdélyi rokonainak levelét s midőn a levelet szekrényébe zárta, hideg borzadás futott át gerincén, azon sejtelemtől gerjesztett félelem, hogy talán most zárult be a «holt városnak» utolsó egybeköttetése a világgal s már ezentúl a nagy cinteremben neki egyedül kell lakni, sírkövek és azokra tűzött gyászlobogók közt.

*

A királyné az országtanács végső ülése után, félbeszakítva az útrakészülődést, órákig volt bezárkózva. Senkit sem bocsátott magához, még a janicsár agát sem, ki a költözést különböző ürügyek alatt folyvást sürgetvén, most azt a hírt volt közlendő, hogy másnap a szultán Budára akar jönni s a királyi palotába fog beszállani.

Miért volt Izabellának szüksége a magányra? eziránt udvari személyzete két pártra oszlott.

A renegát neje, ki mióta férje budai főbasává

emeltetett, az udvarmesternőnél is magasabbrangú és befolyású egyéniségnek tartatott, határozottan állítá, hogy ő felsége a sok virrasztás és feszített munka után pihen, mi nem is csoda, mert megfoghatatlan volt a rendkívüli élénkség és kitartás, melyet a költözködésre felügyelésnél napok óta tanusított.

Ellenben az udvarmesternő közbenjött kedvetlenségnek tulajdonítá a zárkózást.

Egyik fél felhozta, hogy a királyné kimerültsége arcán még tegnap volt látható ; a másik mély bánat nyomait vélte ez arcon borongani, kivált a mai értekezlet óta.

Voltak semleges palotahölgyek, kik sem a renegát nejét, sem az udvarmesternőt nem hitték célszerűnek határozottan pártolni.

Ezek nem tagadták el a kimerültség jeleit Izabellánál, de mély a fájdalomét is megengedték s ezt természetesnek állíták a fővárosból távozás s annyi hű tanácsostól vett búcsú miatt, míg amazt szintén önként érthetőnek tartották csak azon körülményből is, mert ők magok alig bírnak lábokon állani, holott a királyné mind a virrasztásban, mind a foglalkozásban rajtok túltett.

A renegát neje saját nézetei mellett még felhozta, hogy a legmélyebb csend van a királyné szobájában, de az udvarmesternő többször vélt oly hangokat hallani, melyek zokogáshoz hasonlítottak.

Mind a két értesítés egyezett a pártállást nem foglaló hölgyek nézetével, de azért nem szűnt meg a renegát neje és az udvarmesternő felekezete közti versengés.

Látszik, hogy vannak nők, kik a fölkelő s vannak, kik a lemenő napnak hódolnak. Egyik fejébe vette a válság közelségét, mely a renegát nejét emeli az udvar élére ; a másik fél még biztosnak hitte a Madridban, Bécsben és Nápolyban szerepelt vénasszony helyzetét.

Midőn a királyné legalább négy órai visszavonulás után ismét látható lett, a sápadt arcán sem kimerültség, sem bánat nem volt észrevehető, de vonásai élesebbek voltak, tekintete parancsolóbb s a behatóbb

szeműek ijedve vették észre, mintha egy kevéssé vénült és virító szépsége közé a hervadás lehe tévedt volna be .... egy őszi csípős szellő a tavasz rózsa- és liliomágyába.

— Kamarásunk adja tudtul az agának, hogy holnap reggel nyolc órakor el fogunk indulni. Erről értesíttessenek tanácsosaink és többi kíséretünk is.

A királyné e rendelete volt az utolsó Mátyás király palotájában.

Martinuzzi, ki eddig mindig csekélységben rendező szerepet vitt, fontos dolgok miatt akart volna Izabellával értekezni, de nem fogadtatott el.

Petrovics szintén mellőzhetetlennek tartá ő felségével, a rokonnal, találkozni, azonban lehetetlen volt.

Minden kéz, minden fő, minden láb igénybe vétetett a költözködésnél s Izabella figyelme a legcsekélyebbekre is kiterjedt.

Nem annyira munkának, mint önkínzásnak látszott az egész.

A budai polgárok szeretett uralkodónőjüktől óhajtottak volna búcsút venni; a magisztrátus küldöttség által meg is jelenthetett s Turgovics családi fájdalma miatt — mert neje már halállal küzd — Bornemisza szónokolt, a nagy megindulás következtében eléggé érthetetlenül és zavartan, de magát a polgárságot illetőleg, a budai basa gáncsoskodó modora lehetetlenné tett minden részvétnyilvánítást.

Most száguldoztak legelőbb az utcán török lovasok, még pedig kivont szablyával; most jelentek meg török rendőrök ostorral kezökben.

Minden ácsorgó számíthatott vagy ostorra vagy kardlapra.

Kiki még szigorúbban zárkózott szobájába s a kapukat is becsukta. Legföllebb a felső emeletekről merészelt egy-egy fő kitekinteni részvétből vagy újságvágybúl, de aztán hamar visszahúzódott, félvén a rakoncátlan spahiktól.

Korán reggel pedig az egész török várőrség föl volt állítva a Szent György-térre, a Vízi-kapuhoz vezető kanyarulatra s a külvárosnak a révhez vivő utcájára.

Ez, mint a janicsár aga mondá, a hatalmas szultán szövetségének János Zsigmond királynak és a fölséges özvegynek tiszteletére történik.

Több basa jött be a táborból fényes ruhában s a dísz és pompa nem hiányzott.

Ágyúdörejek jelezték az elindulás percét. Egész hajóraj lepte el a Dunát.

A királyné számára kijelölt hajó egy kioszk minden kigondolható ékítményével tündöklött s bár a szultáné volt, a friss reggeli szélben büszkén lengeté a magyar lobogót.

A matrózoknak utasításul volt adva bizonyos nagy távolság, ahová kikötni kelletett s hogy ez a királynénak alkalmatlanságot ne okozzon, a hajó nemcsak bársony pamlagokkal, de süteményekkel, frissítőkkel s a legritkább gyümölcsökkel is el volt látva.

E díszes járműben az uralkodócsaládon kívül csak az udvarmesternek, a szolgálattevő kamarásnak, Petrovicsnak és a palotahölgyeknek volt hely rendelve.

A hajóraj pedig a tanácsosokat, a kíséretet, a poggyászokat az udvari fogatokat vette fel, míg ötven magyar lovas, mely a fedezetet alkotá, a kijelölt első állomásra küldetett, hogy a gyors továbbutazhatásra minden szükségest rendezzen.

Midőn a királyné a neki mélyen tisztelgő török sorok közt a Duna révéhez érkezett, oly hideg és nyugodt kifejezésű volt, mintha a művész márványból véste volna ki ; míg a palotahölgyek arcán a leeresztett fátyol az idegenek figyelme elől csak kisírt és síró szemeket takart el.

A hintóból leszálló magas úrnőt és fiát, a királyt, megint hízelgő kifejezésekkel fogadták a basák, kik közt a szultán tapintatos és gyöngéd intézkedésénél fogva nem volt jelen a budai főbasa.

Válaszolni kellett a török urak cifra és mézes szavaira s ezt Izabella kimért és illedelmes modorban tevé, a nélkül, hogy a megindulás legcsekélyebb jelét is adta volna.

A basák távozása után még néhány perc kellett,

míg a palotahölgyek fogataikról leszállva, a díszhajóba bemehetének.

S a renegát neje, ki a királyné rendeletéből őt legelől követte a hajóba, midőn a partról a padlóra lépett, halk sikoltást tett, mintha megbotlott volna. A királyné visszatekint.

— A férjem ; — e suttogó szót hallá.

Szemei a renegát neje szemeinek irányát követték s egy közönséges magyar ruhába öltözött, karcsú termetű, hosszúdad és ideges arcú férfiúra tévedtek, kinek göndör fekete szakálla már szürkülni kezd s ki rendkívül kicsiny és finom kezében fegyver helyett vékony nádpálcát tartott.

Ez emberen látszott bizonyos határozatlanság és önmagával küzdés ; látszott nagy fekete szemének összpontosított tüzében valami fenyegetés vagy talán csak feszült figyelem.

A renegát neje most valósággal elbotlott a padlón alig bírt súlyegyenhez jutni.

Ellenben a királyné tekintete hidegen pihent régi, már személyesen eddig nem ismert ellenségének az anatoli s most budai basának és a magyar királyi palota új tulajdonosának küzdő vonásain.

Ez pedig kezét fövegéhez emelé, mélyen köszönt s azzal megfordult és hátrahúzódott.

— Ne higyje felséged, hogy féltem, csak határtalan szemtelensége zavart meg. Még kész lett volna felséged útját feltartóztatni, — súgá a renegátné nyugtalan hangon.

— Nem látszott oly szándékkal lenni.

— Aki annyi feleséget tart, az nem fél sem az isteni, sem az emberi törvényektől, — válaszolta már most sírásra hajló arccal a renegát neje s minthogy a nagy gyász közt csekély küzdelmekre senki sem figyelt, felemelte fátyolát s lopvást arra tekinthetett, hol egykori férje a Dunaparton felfelé haladt egyedül lassan, álruhában s vékony pálcájával az utcaköveket ütögetve. Midőn pedig már a gyűlölt, a bűnös, a félelmet okozó alak eltűnt, nagy könnyekkel teltek el a renegátné szemei s aztán nevetni akart, víg volt

s az udvarmesternőnek kellett figyelmeztetnie, hogy ily gyászos napon a királyné kíséretében senkinek sem szabad könnyelműnek lenni s hicogni, mintha bálba készülődnének.

A hajó végre megindult s midőn az evezőrudak csapdosni kezdék a hullámokat, Izabella hallá, hogy a szegény öreg Werbőczi szeretett volna a janicsárok során áttörni, de nem sikerült s csak fövegét forgatta a levegőben, míg végtére a kamarás azt észrevevé s búcsúüdvözletét kendője lobogtatásával viszonzá.

A pesti parton sokáig lehetett egy alakot szemlélni, ki a hajó menetét követi, de a távolság miatt nehéz volt a ráismerés.

Egyik hölgy Kanisait gondolta, a másik Révait, bár nem foghatták meg, hogyan vetődhettek ide? Volt olyan is, ki az ifjú vegliai és modrusi grófnak képzelte.

Izabella végpillantást vetett Buda kékellő hegyormaira s visszavonult a fedélzetről.

II.

— Megérkeztünk egy állomásra, mely sem arra nem való, hogy benne kipihenjünk, sem arra, hogy egyenes utat mutasson oda, ahová meg kell érkeznünk. Sőt tulajdonkép hová törekszünk mi? Történtek-e előintézkedések ekkora kíséret eltartására? Harambasák rajlanak az ország alsóbb vidékein. Az utasok megtámadtatnak, kifosztatnak, még a kulcsos városok kapui előtt is. S felséged költözködésének híre hamar szét fog terjedni s a vagyonszomjasoknak csalóka kilátást nyit már csak az a látvány is, hogy hetven vagy nyolcvan szekér húzódik felséged hintója után. Hát még ha tudnák : költözésünknél mennyire uralkodó szempont volt a finom arany- és ezüstművek, csodatevő ereklyék, becses emlékek és irígyelt műkincsek megmentése! Felségedet oly nagy mértékben tartá elfoglalva a rakosgatás, hogy nem méltóztatott kegyes engedélyt adni nekem az út iránti intézkedésekre. Most tehát van egy halmaz vinnivalónk ; de nem tudjuk, hogy hová vegyük. Van útban három-

száz száj, mely a beszélgetésre szükséges anyagokkal jól el van látva, de hogy étvágyát szintén ki fogja elégíteni, az homályos és az én csekély felfogásommal át nem hatható talány. A mozaikművek és olajfestmények a szellemi ízlésnek adhatnak bő táplálékot; de még csak az én gyomromat sem elégítik ki, pedig szegény és aszkéta barát vagyok.

E zsémbes szavakban tört ki György fráter, midőn a hajók terhöket a partra rakták s kevés szünet után tovább kelle utazni.

— A püspök uram, — szólt Izabella, — a zsiványok megtámadásától tart. Holnap már ki lehetünk erre téve. De hoztunk magunkkal fegyvereket. A veszély egyébiránt alig hasonlítható ahhoz, melyet Buda ostroma alatt kiállottunk s ha kegyelmed akkor kardot kötött és vezérelt, remélem, most sem fog hittani vagy politikai elmélkedésekbe merülni, midőn magunkat védeni kell. Mondja püspök úr, hogy nem lesz ennivalónk. Igaz, nem hoztunk varázsvesszőt, mely a légben megforgatva, terített asztalokat állítson elő; de részemről inkább szeretek egy ízetlen étket, melyet a püspök úr által gúnyolt kellemes társalgás fűszerez, mint a finom lakomát, melyben mindent a szakácsmesterségnek köszönhetünk és semmit magunknak. Hogy hová megyünk? kérdi tőlem a püspök úr, mintha elfeledte volna a szultán óhajtását, mely Lippát jelölte ki.

— Nem hittem, felséges asszonyom, hogy Buda elfoglalójának óhajtása iránt akkora kegyelettel viseltessék.

— Miután tanácsosaim elémozdították Szolimán azon nagy és hő óhajtását, hogy Budára beülhessen, nem látom át, hogy egy csekély kívánságát miért tagadjam meg.

— S rezidenciáját, felséged, Lippára fogja áttenni?

— Egy gyarló asszonytól, ki a politikai tekintetekre nem emelkedhetik fel, ez a szándék is elég volna. Azonban Erdélybe fogok költözni.

Izabella a végszavakra oly súlyt helyezett, hogy Martinuzzi megdöbbenéssel kérdé: — Tehát az ország

egy részét, a legtermékenyebb magyar megyéket feláldozzuk?

— Alkalmasint. De van eset, midőn a hajóból drágakincseket vetnek ki, az egész megmentéseért. Úgy hiszem, Erdély egy nagy védmű, melyet a természet azért alkotott, hogy tulajdonosa egyenetlen erő ellenében is sikerrel védelmezhesse magát. A történelem még csak ezentúl fogja e hitemet a legfényesebb tanuságaival megerősíteni.

— S a töröktől akarja felséged magát védelmezni?

— Nem. A váradi békétől.

— Ez egészen a vegliai és modrusi gróf javaslata szerint hangzik, — szólt alig elfojtható dühvel Martinuzzi.

— Téved a püspök úr. Én kegyelmed politikájára tértem át.

— Felséged talán megfeledkezni méltóztatott arról, hogy Majláth egész Erdélyt Ferdinánd részére vonta, s a pártfőnök elfogatása még nem oltotta ki a pártszenvedélyeket.

— A lázadást vagy kegyelmünkkel fegyverezzük le, vagy győzelmeinkkel. Rokonom Petrovics és püspök uram derék vezérek.

— Csak azt nem tudom bizonyosan, hogy negyvenkilenc vagy ötven emberből áll-e seregünk létszáma, — szólt gúnyosan Martinuzzi.

— Kíséretünk éppen ötven lovasból áll, — válaszolá komolyan Izabella.

— Alkalmasint mind centaurok, kiknek alakjok már páni félelmet okoz.

— Kettő közülök beteges három, mint gyanítom, rosszul üli a lovat. A többi legföllebb kevés csatában forgott.

— Mind megannyi kecsegtető tulajdonok, — jegyzé meg Martinuzzi.

— Parancsomra a várak, a szászokén kívül, kinyitják kapuikat, s vannak a magyar megyéken számos hazafiak és lovagias jellemű bajnokok, kik egy szerencsétlen nőt védnének akkor is, ha az a nemzeti uralkodást nem képviselné. A székelyeket eszélyes

bánásmóddal egészen részünkre lehet hajlítani, s ha elhagyatva volnék is, állapotom az Endre királyéhoz volna hasonló, ki egy vesszővel ment a lázadók táborába és győzött, éppen az erő hiánya és a jog érzete által.

Oly határozott volt Izabella minden szava, hogy Martinuzzi az ámulás miatt alig tudott magához jönni.

— Felséged eddig unatkozott a trónon, — szólt.

— Most unatkozmám a trón nélkül, — válaszolá a királyné, erős hangnyomattal.

— S honnan e változás?

— És kegyelmed nem tapasztal magában semmi változást?

Martinuzzi a roppant változást, melyen átment, annyira érzé, hogy e téren nem merte a királynéval tovább folytatni a vitát. Egyszerűen tehát csak azt kérdé: — Miután felséged saját belátása szerint mindenről gondoskodott, nem volna-e kegyes nekem fölfedezni azon fontos titkot, hogy melyik várost jelölte ki az udvartartás helyéül?

— Gyulafehérvárt.

György barát belátta, hogy Izabella saját terveihez képest jobb választást nem tehetett volna. — Ez a nő démoni elmével bír! S nekem ma azt kell legelőbb észrevenni?

Benső gondolatát a fölindult püspök szemölde összevonásával és ajkai mozgatásával követte, egészen öntudatlanul.

— Nem hallám, mit hozott föl ellenem kegyelmed, — szólt Izabella.

— Boldog Isten! hát felséged olykor puszta gondolataimat is meghallhatná? Én csak azt gondoltam, hogy Gyulafehérvár rongált kőfészek, mely némi védelemmel még szolgálhat ugyan, de a kényelmet hírből sem ismeri. Ha felséged Erdélyben lehetett volna, midőn boldogult emlékű férje haldoklott, most nem jutna eszébe Gyulafehérvárt Buda vagy Krakkó kisebb kiadásának képzelni.

— Erdély központjául elég alkalmas és jól megerősíthető.

— Ott lakása sem lesz felségednek.

— A püspöki residentia használható épület.

— Honnan gondolja azt felséged?

— Egyik apródommal, ki elevenen emlékezett rá, erajzoltattam.

— S talán az tanácsolta is?

— Nem lehetetlen. Mert mióta a bölcsesség csak régi csalódásokat cserél föl újakkal, kezdem tisztelni az együgyűséget. Például fodrásznőm semmit sem ért az országos dolgokhoz, s mégis lehetetlen volt fejéből kiverni, hogyha a szultán Ó-Budára jött, mért ne menne el Budára is, holott oly közel fekszik? Hiába hozták föl neki belső tanácsom alapos okoskodásait. Mindig csóválta rá a fejét s a mellett maradt, hogy a szultán, ha Stambulból Ó-Budára fáradott, csak megnézi Budát is.

— S az a jósoló sybilla, felséges asszonyom! talán a gyulafehérvári püspöki lakot is célszerű királyi palotának tartja?

— Nem lehetetlen. Mert úgy vélekedik, hogy kincstárnokunk, kinek, mint halljuk, a számadásai Buda ostroma alatt megégtek, lelkiismeretesen kezeli a közjövedelmeket s kötelességének fogja tartani, eszélyes megtakarítások által elég pénzforrásról gondoskodni, oly építkezések gyors létesítése végett, melyek a szegényes püspöki lakot magas állásunknak megfelelő palotává varázsolják át.

— S nem nevezte meg felséged fodrásznője a megtakarítások eddig igénybe nem vett valamelyik módját?

— Miért ne tehette volna? Például mondhatá, hogy azon kétértelmű s álnok politika, mely titkon Ferdinánddal alkudozott s ugyanakkor legerősebb hűségi esküket küldött Stambulba, igen költséges volt, még pedig nem csak a hadviseletekért, melyekben akármelyik fél győzött, okvetlenül mi voltunk a vesztesek, hanem főleg azért, mert a basáktól kezdve a szultán kutyapecérjéig mindenik befolyásos török úr, árulkodó szolga és koldus renegát száját arannyal kellett bedugni. Már ezentúl a botor és veszélyes kiadások el fognak maradni. S csak magok azon drága

prémek, bíborok s arany himzések, melyekkel Stambulban kétszínűségünket takartuk be, elégségesek lettek volna világi élvezeteink számára egy fényes királyi palota mellé babyloniai függő kerteket építeni s poraink őrzése végett az Arthemesia művével vetélkedő mausoleumot emelni. S most elbocsátom kegyelmedet, kincstárnok úr, hogy a pénzkímélés általam említett rovata felől gondolkozzék.

Világosabban nem lehetett volna körvonalazni az új politikát, melyet Martinuzzinak, ha vagy visszavonulni vagy Izabella ellen fellépni nem akar, mint látszik, okvetlenül végre kell hajtani.

«Most elbocsátom kegyelmedet», e büszke szó nyomta leginkább az alázatos fráter szívét.

Hisz alig két hónapja, hogy ő a miniszter, mondá a királynénak: ha felséged titkon Ferdinánddal cimborál, kénytelen leszünk a haza érdekében őrizet alá vettetni. S mit tett akkor Izabella? Könnyezett, bár nem a trón elveszthetése, de kíméletlen kifejezések miatt.

S most tulajdonkép mi e gőgös királyné, fontolgatá Martinuzzi. Lealázó hasonlatosságokat gondolt a bujdosó hölgy állapotának jellemzésére s ha akkor, midőn ő élt, a sátoros cigányokon kívül még mások is barangolnak az országban, akkor vándor színésztársaság igazgatónőjének mondta volna, ki midőn a szerepet eljátszotta s arcáról a festéket lemosni és válláról a cifra palástot le kelle vetni, hiúságból nem akar újra öltözködni s a királyné jelmezében vezeti kíséretét egy helységből a másikba.

Valóban Izabella helyzete nyomorúságos volt.

De bármely hasonlításokon törte fejét a püspök, lehetetlen nem éreznie, hogy a nő van fölényben s nem ő, a hatalmas államférfiú.

Mert Martinuzzi Budán népszerű politika és magát életre-halálra védni akaró hadsereg élén állott; ellenben a királyné a váradi béke végrehajtását sürgetve, a közérzületet támadta meg s a fővárost, az ország szemefényét, veszélyeztetni látszott.

Most a Martinuzzi és az egész belső tanács politikája

silányul megbukott s nemcsak a féltett Budát, hanem az ország legszebb részét juttatta idegen hódító kezébe, még pedig úgy, hogy a korlátolt eszűség vádját veté a fő tekintélyekre, kik álokokkal lelkesítették a népet oly törekvések iránt, melyek józan felfogás szerint mással nem végződhettek, mint kiáltó kudarccal.

Az eredményből ítélve Izabella szeszélye magasabb bölcseség volt, mint az őt környezett államférfiak ravasz s minden körülményt hasznosító tervei.

S a főpap, bármint mérgelődött, kénytelen volt elisnerni, hogy a külszín a királyné mellett van s hogy ez, a nőket is oda értve, most csak háromszáz személy felett parancsol, de a parányi tömegből ő — a hatalmas miniszter — egyetlen védelmezőre, sőt ha lábbal tapostatnék is egyetlen sajnálkozóra sem talál.

S vajjon más hangulatban van-e az ország?

Budának és a Duna mellékének elvesztése, akár szándékból, akár együgyűségből történt, alkalmas arra, hogy a szerepvivőket a nép széttépje ; de arra nem, hogy vállra emelje és megkoszorúzza.

Ha tehát őt Izabella nyilvánosan vádolná, megsemmisülése alá van írva. Ellenben, ha ő mondaná a királynét bűnösnek, mert Budát Ferdinánd kezére vala játszandó, legfellebb azt válaszolnák rá : — Ő felsége a két rossz közül bölcsen választotta a kisebbiket.

— De én, gondolá magában Martinuzzi, Magyarország területi épségét akartam visszaszerezni, még pedig egy magyar uralkodóház alatt. Most, midőn tervem az eddigi úton lehetetlenné vált s a viszonyok kényszerűsége tőlem áldozatot kíván, inkább dobom el a Zápolya-ház koronáját, hogy kivívhassam az ép és egész Magyarországot. Nem az én politikám-e a valódi hazafias, az igazán magyar ?Mi beccsel bírhat előttem az a cél, hogy a szétdarabolt és a szomszéd hatalmak közt elosztott országból egy hulladék tizenöt vagy húsz megyéből összefércceltessék magyar születésű herceg számára s hogy kegyelemből tengjen addig, míg valamelyik szomszéd a kezét rátenni veszélytelennek nem tartja! Hozzám szegődhetik a siker, legalább oly bizonyosan, mint a másik félhez ;

s ha nem, akkor legalább részemre áll az igazságos utókor... Ellenben mit akar ez a királyné? Midőn talán a török segély nélkül is védhettük volna Budát, a szepesi hercegségért s holmi silány kamara-jövedelmekért le akart a koronáról mondani. S most, midőn ha előbbi terve mellett marad, európai keresztes háborút szervezhetnénk a török ellen, a keserűség minden magyart Ferdinánd zászlóihoz csődíthetne; most midőn eddigi gyöngesége, a legmagasztosabb önfeláldozás dicssugarában ragyoghatna,... most hirtelen megváltoztatja politikáját s többé nem kell neki a szepesi hercegség mint hűbér, nem kell a váradi béke... neki a török védhatalom kell... a korona kell... s miért? Mert a nőnek oly szükséges a szeszély, mint a tüdőnek a lélekzés. S miért? Mert Frangepán odadobott egy eszmét, melyet ellenem táplált gyűlöletének kielégítésére használhat. És én tűrjem-e ezt?

Martinuzzi gondolatban sem mert ily kérdésre felelni; mert szenvedélyes szíve mellett is elég esze volt, hogy belássa, miként most csak a királynéhoz csatlakozás, a királyné kívánságainak betöltése mentheti meg a bukástól.

Bizonyos vala aziránt, hogyha a királynénál említésbe hozza tervét, ez szédelgésnek fogja nyilatkoztatni s válaszát azon mesére hivatkozás fejezné ki, melyben a róka a hollónak tanácsolta, hogy ejtse ki a sajtot, a vízből visszatükröző hold karimájáért.

De ha a királyné ellenére kísértené meg tervét?

Martinuzzi belátta, hogy ez a törvényes térről lelépésnek volna mondható.

S nincs-e erős pártra szüksége a lázítónak, hogy a vérpadot kikerülje?

És ő a gyám, a püspök, a mindenható miniszter odajutott-e, hol a vakmerőség e neme és veszélye felmerülhet?

— Heves, követelő s kiállhatatlan gőgű volt Török Bálint s én segítém őt ki a hálóból, melybe könnyelműleg bonyolódott, — mormogá Martinuzzi. — Ez hiba volt tőlem. Ő a csekélységekben hetykén szegült ellenem; de a nagy kérdésekben többnyire pártolt, a

királyné szeszélyei ellenében is. Most Izabella több mint szeszélyes ; mert kész tervei vannak s a magas belátás adományát a legveszélyesebb mértékig meg szerezte s Isten tudná hogyan! Aztán kárhoztassa valaki egyházunkat az ördögűzésért? Nem szállotta-e meg őt a kísértő lélek? Lehet-e ekkora átalakulás a sátánon kívül másnak műve? Némuljanak el a természetbúvárok és lélekismerők! Ők a tévedések hitét terjesztik! A rendkívülit csak rendkívüli hatás magyarázhatja ki.

György fráter olvasójáról felemelte újjait és keresztet vetett.

— Ez az asszony félelmes! — kiáltá s aztán körültekinte a magányos parasztkunyhóban, hová egyedül vonult be az úti készületek miatt zajgó, sürgő világ elől. — S kinek kerülhet életébe az elkerülhetlen küzdés? e gondolat, e talány, e bősz sejdítés, e nevetséges ötlet — s mit tudná ő, melyik? — villanyként hatott agyidegein át, megrezzentve annak minden szálait . . . — Most hogy állunk? — tudakolá magától. — A királynén és magamon kívül Petrovics bír befolyással. S kinek részére nyilatkoznék e korlátolt eszű katona? Rokonát és külső törvényességet pártolná. Török Bálintért nagy politikai bűn nyomja lelkiismeretemet. A ballépésekből támad a megtorlás. A bűnt az Isten megbocsáthatja a gyónónak és a bánkódónak, de a félreismert politikai érdekek kegyetlenek s természetökben fekszik a kérlelhetetlen bosszúállás. Mit tegyek? Meg kell nyernem a királyné bizodalmát, míg erőhöz jutok.

A kocsik és hátaslovak készen állottak ; a karaván útnak indult.

*

Szolimán császár, a királyné elindulásáról értesítve, elég udvarias volt egy török csapatot fedezetül utána küldeni, hallván, hogy az Alföldön erős harámbandák fosztogatnak és eléggé merészek mezővárosokat megtámadni, sőt palánkákra is sarcot vetni.

Természetes volt azonban, hogy a roppant kincs

és poggyász gyullasztó hatást gyakorolt minden útonálló képzelődésére és a roppant rónaság számos kalandorait és rabló csapatait egyesíté egy nagy merénynek közerővel végrehajtására.

Szalonta körül történt a megtámadás. A küzdés a résztvevők jelentékeny száma miatt valódi harccá vált, mely hosszú csatázás után a támadók teljes megveretésével végződött, noha, fájdalom! a társzekerek nevezetes része még kezdetben elszakíttatott a kísérettől és veszendőbe ment.

Nem tudjuk, hogy az ifjú vegliai s modrusi gróf mint theatinai szerzetes mily gonddal járt el a betegek ápolásában ; de Izabella királyné a sebesültek körül annyi figyelemmel és áldozatkészséggel sürgött, mintha a «szürke nénék» még akkor ismeretlen társaságába tartoznék. Pár veszélyesen megsebesültet kénytelen volt Szalontán hagyni ápolás végett, de annyi pénzzel ellátva, hogy mind gyógyíttatásokról gondoskodhattak, mind pedig későbbi pályájokról.

A többieket saját kezével kötözé s udvari orvosával együtt folyvást intézkedett minden kényelmökről.

Palotahölgyei látván e kitartást, e nagy szorgalmat, magok is eszményképül tűzték ki a női erények közül főleg a könyörületet ; minden koldusnak alamizsnát adtak, a kíséret egészsége után rendszeresen leskelődtek, akinek csak a foga fájdult is meg, már tíz orvosra és ápolóra akadt s még a vén udvarmesternő sem mulasztá el a megbántott hiúság egész szenvedélyével kelni ki az álnok és alattomos renegátné ellen, ki addig ólálkodott egy kamarás körül, míg az váltólázat kapott s ekkor megragadva az alkalmat, ápolás alá vevé s így az egyetlen valódi beteget, ki még rendelkezés alatt állott, monopolizálta a többiek jogának világos sérelmével.

Izabellát a szenvedők feletti őrködés a karavánnál oly népszerűvé tevé, hogyha Erdélyt is, melynek határához már közel voltak, úgy le fogja igézhetni, akkor a váradi püspök tökéletesen megbukva kolostorba vonulhat.

De az előjelek rosszak voltak s az utasok, kik Erdély-

ből jöttek, egyértelműleg ingerültnek festék a hangulatot. Egész vidékek fosztatnak ki, egész falvak égettettek hamuvá. A Zápolya-család hívei is a török gazdálkodás miatt megbosszankodva, Ferdinánd részére kezdettek hajlani s az elkeseredés és bosszú alig elfojtott lángját könnyen szíthatja nagy gyulladássá azon hír, hogy Budát a török véglegesen megszállotta.

A királyné e híreket hallva, rögtön visszaküldé a török kísétetet, bár a haramják új megtámadásától még tartani lehetett volna.

Kincstárnokát pedig figyelmeztette, hogy sem az ékesszólásban, sem az ígéretekben fösvény ne legyen, miután úgy is nehéz leend az erdélyi közvéleményt rábírni, hogy a haza nagy gyászát ne neki tulajdonítsák.

A végszavakat erős hangnyomattal ejté ki Izabella.

— Látszik, gondolá Martinuzzi magában, hogy ez a démon, ha az erdélyiek vonakodnának őt befogadni, a kiegyezkedésért engem nézett ki áldozatul. Csalhatatlanul ellenem tanuskodik az eredmény s arra felesleges számítanom, hogy a sátánka elég szépséggel, elég ékesszólással és bátorsággal nem bír az esélyeket sikeresen felhasználni. Részére fogok állani s talán nézeteimhez, melyek eredetileg az övéi voltak, lassanként visszatéríthetem, s ha csalódni fognék, ha célt nem érek, ám! akkor küzdjünk meg életre-halálra.

Ily eszmék nem rajzoltak kellemes kinyomatot a tettetéshez különben értő György fráter vonásaira.

— Mindig szemmel kell tartanom őt! — gondolá Izabella a barátra tekintve. — Figyelnem kell rá, mert nincs perc, melyben valami gonoszságot nem forralhat ellenem. Ha fiam koronáját el akarná rabolni, akkor küzdjünk meg életre-halálra. Szegény Izabella, mennyiről kelletett lemondanod, hogy a koronát egyetlen kincsnek tekinthesd! Régen többet ért volna egy virágfüzér, melyet kedves kezek nyujtanak át, Régen fiamat is inkább szerettem boldognak, mint hatalmasnak képzelni. Az idők megváltoztak. Szívem eladta jogait a hideg és gyűlölt értelemnek ez önző uzsorásnak, ki oly érzéketlen, mint a tárgyak magok,

melyekkel üzletet folytat. Küzdjünk tehát, verjük le az akadályokat.

Erdély határszélén a karaván fegyveres csapatokkal találkozott, melyek a keskeny bejáratot eláll ották s kijelenték, hogy a királynét nem engedik az országba lépni.

Izabella az alattvalói hűségről beszélt. Martinuzzi élénk színekkel rajzolta a veszélyeket, melyek e vakmerő lépés miatt Erdélyre háramlanak. Ferdinánd ereje semmivé van téve és Szolimán megszámlálhatlan hadait tüstént Erdély ellen fogja zúdítani : ezt állítá György barát s erősíté, hogy ily eshetőségre már Budán a szükséges szabályok rendezve voltak s a mongolok berontása IV. Béla alatt gyerekjáték volt ahhoz képest, mi az erdélyiek párthúzása miatt be fog következni.

A szónoklatot magánértekezletek váltották fel egyes főnökökkel, melyek más húrokat pengettek s a félelemhez a reményt s a pusztítások rémképeihez az önzésnek kedvező kilátásokat csatoltak.

Rövid idő mulva ki volt egyenlítve az egész kérdés és az ellenséges indulatú csapatok tisztelgő küldöttségekké alakultak, melyek ünnepi pompával s tömeget lelkesítő ovációk közt vezették a királynét Gyulafehérvárra, hol az üres püspöki rezidenciát tüstént elfoglalá s kincstárnokának legsürgetőbb foglalatossága volt a pénzt szüntelen ontani, mígnem a nem nagyigényű épületet tág s aránylag eléggé kényelmes királyi palotává varázsolhatta.

III.

A Duna felsőbb vidékeire indított «dúlók és perzselők» hatalmasan folytatták a pusztítás művét. Esztergom vidéke lángba borult, Nyitra megye lakosai tömegestől hagyva el falvaikat, a hegyek közt kerestek menedéket. Szolimán főtáborhelyére, Óbudára már érkezett egy falka rab s midőn a janicsárok Elemért és Barnabás diákot egy fogházzá alakított magtárba zárták, már ott egész társaság volt a polgári helyzet

különböző fokaiból összehozva. Nemsokára új szállítmány érkezett, miáltal az árverezésre szánt tárgyak száma úgy megszaporodott, hogy új helyiségek jelöltettek ki és előállott az értékesebb áruk osztályozásának szüksége.

Elemér, ki a török szokásokat jól ismerte és szerencsés természeténél fogva elszánással tudott ott tűrni, hol a bajon nem segíthet, mosolyogva súgta Barnabás diáknak: — Úgy látszik, hamar elválik, hogy a török ízlése szerint drága vagy olcsó portékák vagyunk-e?

Barnabás deák szemei valamivel kijjebb tolódtak üregeikből, mintha eszét akarnák segíteni azon gondolat megragadásában, mely útitársa víg kedvének magyarázatát adhatná. — Talán, ha a törökök drága portékának fognak minket tartani, akkor könnyebben emelkedhetünk? — kérdé halk és szaggatott hangon.

— Díjunk csalhatatlanul emelkedni fog, csakhogy akadjon aztán, aki kifizeti.

— Úgy hát jobb lesz, ha lim-lomnak tartanak.

— Annak szintén megvan a rossz oldala.

— Hogyan?

— Hát csak úgy, mihelyt kevésre becsülnek vagy a szárazon hegyi ágyú- vagy a tengeren gályavonásra alkalmaznak.

— De legalább hamar kiválthat Werbőczi.

— Feltéve, hogy a gálya, melyhez minket fűznek, nem küldetik Tuniszba s a hegyes vidék, melyre ágyúkat kell vonni, nincs az Araráthoz közel, — jegyzé meg Elemér.

Barnabás oly csodálatosan vigyorgott, mint a szelindek, midőn fogának mind a két sorát mutatja. — Állapotunkat Deák uraiméknak köszönjük — szólt száját helyre- és homlokát összevonva. — Ha ők lóra nem ültetnek, akkor nem volnánk török rabok. Barátom! amíg mi éhgyomorral a gályát vonjuk, addig a falánk vendégek Dora kisasszony lakodalmán torkig öltöznek.

— Hagyjuk ezt a kérdést érintetlenül, ha együtt akarunk maradni.

— Vajjon Werbőczi tudja-e szerencsétlenségünket? — kérdé Barnabás az intésnek engedve. Attól függ, jut-e valakinek eszébe annyi nagy csapás közt a mi csekély szenvedéseinkre emlékezni?

— A borbély szeret beszélni s ha a fontosabb hírekből kifogy, okvetlenül kifecsegi a mi történetünket is.

— De a sor akkor kerülhet ránk, midőn már a szultán felszedte a sátorfákat. Egyébiránt — folytatá Elemér biztatólag — az embernek minden lehetőségre kell gondolni s csak azért említém a rosszabb kilátásokat, hogy azok se találjanak készületlenül.

— Csakhogy együtt maradunk, annyi a bizonyos, — szólt Barnabás nála szokatlan higgadtsággal. — Minden egyéb, mi velünk történhetik vagy mit nekünk meg kell tenni, oly kétséges, mint egy jóslat a jövő heti eső vagy verőfény felől.

— Szeretem az ilyen hangulatot, — mondá Elemér, kezet nyujtva Barnabásnak.

A volt magtár árui csakugyan gondos kiválasztás alá vétettek s Elemér minden tétova nélkül soroztatott a gazdagabb vagy külsőleg kitűnőbb osztályba, mely vagy a rabbal kereskedők zsebét fogja megtömni vagy a renegátok számát szaporítani.

Barnabás az ő nagy ingerültségére vita tárgyává lett, de midőn Elemér látta, hogy alkalmasint a magtárban hagyják, török nyelven említé, mikép ha kiváltásról lehet szó, akkor ugyanazon ember fogja mindkettőjöket szabadokká tenni.

E nyilatkozat tüstént eldönté a kérdést, de fájdalom, túlságosan kedvező irányban.

Elemér oly tisztelettel kísértetett egy még üres terembe, mintha zászlósúr vagy legalább valamely végvár elfogott főparancsnoka volna. Érette Barnabás is hasonló figyelem tárgyává lőn.

Egészen megborzadva a kitüntetésen, melynek vége, a roppant díj miatt, hosszabb rabság lehete, Elemér nem mulasztá el megjegyezni: hogy védurok, ha sajnálkoznék is szerencsétlenségökön, nem határozhatná el magát szertelen váltságra.

— Annál jobb, — felelte a janicsár aga, ki éppen akkor lépett be.

— De mi hasznunkat veszik nagyságtok, ha minket árvereznek? Ki adna érettünk közönséges díjnál többet?

— Árverésről szó sem lehet, — szólt az aga, — mert a budai főbasaság felállítása óta a zászlósuraknál is keresettebb tárgy az oly ember, ki magyarul és törökül jól beszél.

Barnabás tudakolta Elemért, hogy a török főúr mit mondott.

— Béketűrésre intett s reméli állapotunk jobbrafordulását.

— Csak ezt mondta?

— Sok szóval csak ezt, — erősíté Elemér, nem mervén oly dolgot közleni, mely a diák gyanakodó jellemére ingerlőleg hatna.

A «dúlók és perzselők» újabb szállítmánya pár főrangú fiatallal szaporítá fogházukat. Ezek nővéreiket siratták, kik szintén rabságba estek s hihetőleg a háremeket a ritkaságuknál fogva is keresett magyar odaliszkokkal gazdagítják.

Még a keményszívű Barnabás is komorrá lőn. Dora jutott eszébe. Ezt képzelte rabvásáron, amint szemtelen kezek érintik mellét, derekát s amint vén és gazdag törökök vetnek buja vágyaktól szikrázó tekintetet azon bájos termetre, mely most egész szépségével lebegett a szerencsétlen diák szeme előtt s azon elleplezett idomokra, melyeknek arányát ő még a zárdában egy térdszalag után tudományos pontossággal határozta meg.

Az erős és kiválóan érzékies képzelődés játékának eredménye volt, hogy Barnabás összeszorítá újjait, fenyegető állást vett a léggel szemben s öklelődzni kezdett, mintha látatlan egyénekre intézne kemény csapásokat s közülök némelyik már földre is bukott volna s heverő helyzetében a lábrúgásokra ledvező pontokat szolgáltatna.

Midőn Barnabás börtöntársainak nagy meglepetésére, a harcot erélyesen folytatá s azon vén törököket,

kiket Dora felett alkuvásban képzelt, döngetvén, arcvonásain a düh teljes kinyomata ült, Elemér megragadta karját. — Mit csinálsz? — súgá fülébe élesen s csaknem sivítva.

E figyelmeztetésre Barnabás első mozzanatban metsző tekintetét és öklét ellene fordítá, de a másodikban már szégyenpírral arcán s lesütött szemekkel húzódék hátra s egy falóca szélére ülvén, meghunyászkodva guggolt, mintha oly csínyen kapták volna, melyet titkolni és szégyelleni kell.

— Nagyon ingerel e fogság, — szólt később emeltebb hangon, mintha az idegen lakók előtt akarná magát menteni.

Igen megfogható vala a diák mentsége azok előtt, kik szintén dühben voltak: de Elemér attól tarta, hogy ismét egyike kerül elő ama jeleneteknek, melyek Barnabást őrjöngés felé sodorják s vad képzelődését badar és iszonyú alakokkal terhelik meg.

Beszédbe elegyedett vele, hogy kiragadja bősz álmai közül. De Barnabás szégyenkedő zavarral húzódott távolabb tőle s esetlen, ravasz mozdulatai hasonlítottak azon idomított házi ebéhez, ki csínyen kapatván, fogait mutatja a nyájasság, harag és átallás sajátságos vegyületével.

E közben a többi fogoly egymásnak beszélé el családja kiraboltatásának történetét s minthogy a véres küzdésben, melynek martalékává lettek, egyes mozzanatok Elemért saját szerencsétlenségére emlékeztették, figyelme egészen arra vonult s észrevette, midőn Barnabás ülőhelyét odahagyva, mohó tudvággyal fogott fel minden szót s a behatások szerint arcának színe és kinyomata lázas gyorsasággal változott.

— Szegény nővérem! — sóhajta az egyik fogoly, ki társánál több balesetnek volt kitéve.

— Úgy hallom, a mult héten váltott jegyet Devecserivel.

— Szüret után lett volna menyegzője s most a török rabja s ha rabdíja ma vagy holnap nem érkezik meg, el fog adatni.

E megrázó hír befejezte a panaszok sorát.

Kiki hallgatott, tudván, hogy minden vigasztalás csak sérthet.

— Úgy hallom, az erdélyi vajda mint fogoly hurcoltatott a szultán táborába, — mondá utóbb Barnabás Elemérhez fordulva.

— Nekem is beszélték, — válaszolta ez röviden.

— A vajdák hatalmasok s egész tartomány ereje rendelkezésök alatt van.

— Kétségkívül.

— Tehát a szultán nem küldhetett két vagy három embert ellene, mintha engem vagy téged akarna elfogatni.

— Alkalmasint nem, — jegyzé meg Elemér.

— S mik azok a «perzselők és dúlók?»

— Oly csapatok, melyek, míg a rendes sereg csatázik, égetnek és fosztogatnak.

— Hm! — dörmögé Barnabás sötét tekintettel. — a zsákmányt és foglyokat magok közt osztják-e ki?

— Úgy járnak el, mint most velünk a janicsárok. A díj egy része a pénztárba megy, a másik része pedig nekik marad.

— Hát minden hadjárathoz vannak «perzselők és dúlók» csatolva?

— Természetesen.

Barnabás szava megtört és reszketeg volt, midőn tudakolá: — Hiszed-e, hogy a «dúlók és perzselők» nem tévedtek be Doboka megyébe?

Elemér arca halálsápadt lett.

— Csak a refektóriumban levő ősképekért kérdem, — mentegetőzék Barnabás lesütött szemekkel.

Elemér meg volt semmisülve. Ő, ki a szép Dorát szerette s mint hivé, a viszonzott szerelem édes kínjainak martalékja ; ő, ki a vén Dorka ajánlatát a Deák-család iránti tekintetek mellett sem fogadta volna el, ha szívét nem feszíti hősies tettek után törekvésre az a hit, hogy a dicsőség fénye, az emelkedés kilátásai, a nyert babérok hamar áthidalhatják a távolságot, mely közte és a régi, bár vagyonban megfogyatkozott Deák-család közt, a világ fogalma

szerint választófalként létezik ; ő, ki életét, a lemondás külszíne mellett is, a Doráéval oldhatatlan összeköttetésben képzelé, a Majláth fogságáról értesülve, még arra sem gondolt, hogy keblének bálványa veszélynek lehet kitéve : míg a félőrült, a kitaszított, a Deákék által feláldozott Barnabás oly aggódó, oly eleven képzelődéssel függ Dorán, kitől megvettetik s oly lázas érzésekkel rajzolja lelke elébe a veszélyeket, melyeknek ki lehet téve az, ki rája vagy sohasem vagy csak undorral gondol : oh! ez a párhuzam mélyen sértette Elemért, mert megalázá s mert saját maga előtt a könnyelműség vádjával terhelé.

E kedvetlen benyomás közt még jól esett neki, — mert keserű eszméktől szabadítá fel, — hogy a börtön ajtaja megnyílt s néhány tekintélyes török lépett be.

— Ezek minket akarnak megvásárolni! — gondolá s e gondolat most vigasztaló volt, mert legalább a többieket elűzte.

Barnabás a turbán drágaköveire veté szemét, onnan pedig a cifra hüvelyű kardra vezette le s midőn a vendégek magas helyzetéről meggyőződött, azon kérdést veté fel : vajjon ezeket a nagy urakat, kik kényök s kedvök szerint emelkedtek s hatalmasoknak tartatnak, nem volna-e képes tönkreverni? Miután e tételt határozott igennel oldotta meg, mosolyogni akart s nagy, sárga fogainak egész sorát kitünteté, olyformán, mint a ketrecbe zárt vadállat, ha pénzért mutogatják és rossz kedvében szeretné a kíváncsi közönséget oly közelben látni, ameddig talpának körmei kiérnek.

A belépett törökök a legjobb szándékkal telve jöttek a börtönbe s tolmácsaik által biztatták a foglyokat, hogy ne búsúljanak, mert ha hazulról ma vagy holnap a gazdag váltságdíj megérkeznék, akkor okvetlenül szabadon fognak bocsáttatni.

Ez a célzott jó hatást nem idézte elő, minthogy különös hangsúly volt a gazdag díjra és a rövid időre helyezve.

A jámbor törökök látván, hogy a vigasztalás e neme

nem ütött ki egészen kedvezően, kérdezék : — Melyik tud a foglyok közül törökül?

Erre senki sem válaszolt.

A tolmács megmagyarázta a kérdést.

A foglyok azonban ismét hallgattak.

Most a tolmács Elemérre mutatva, a főurakhoz törökül intézte e szavakat :

— A szőke ifjú amott hallgat, pedig a budai polgárokat fegyverfogásra akarta ellenünk lázítani. Két megtért gyaur volt álöltözetben jelen s dalait dicséri. Az egyik táborukban is beszélt vele törökül s állítja, hogy dalát törökül is énekelhetné, oly jól beszéli nyelvünket.

— Igaz-e, amit a tolmács mond, — kérdé a legtekintélyesb főúr.

— Fájdalom, volt alkalmam törökül tanulni.

— Amin te búsulsz, szerencsédet alapíthatja meg, — szólt a főúr.

— Szabadonbocsáttatásomon kívül nem ismerek más szerencsét, — válaszolta Elemér.

— Tudod-e, ki vagyok?

— Azt tudom, hogy magasságodra a szultán kegyelme egész teljében kiáradt, mert rangja a nagyvezéréhez hasonlónak látszik.

— Én Szolimán budai főbasa vagyok s egy kis magyar vár parancsnoka voltam. Amit védenem kellett, szarkafészeknél alig volt nagyobb s miután vagyonom hihetőleg kevesebb vala, mint a tiéd és a váltság nem érkezett meg, a szultán palástjához kapaszkodtam s az a porból felemelt, még pedig eléggé magasra. Nem mondom, hogy példámat kövesd ; de most a törökül tudó magyarnak akkora becse van, hogy annak hosszú erszénnyel kell bírni, ki, ha nyelvünket érti, gyaur akar maradni.

— Magasságodnak e nyilatkozata száz halállal ölt meg ; mert az örökös rabságot mérte rám.

— Az embernek nem az első ötlete szokott mindig a legjobb lenni. Gondolkodásra van még időd. S most a többi raboknak te magyarázd meg azt, mit hallani fogsz, mert az idegen tolmács szava szívökbe annyi bejáratot nem nyit.

Ekkor Szolimán basa tolmácsát magával vive távozott.

A főméltóságúak közül pedig egy nagyfejű, nagy szemöldű és öntelt férfiú lépett elő s karján húzogatva kaftánját, mintha a bölcseség igéinek hangoztatására akarná szoktatni, tetőtől-talpig megvizsgálta Elemért s aztán mondá :

— Allah nagy és az ő prófétája Mohamed! S tudod-e te, hogy én ki vagyok?

— Külsődről ítélve, uram! te muderri vagy, ki a Koránt álmodban is elmondod s annyi arab verset tudsz, hogy idézéseiddel Stambultól Damaskusig minden szökőkút és fürdő falait belehetne írni, a mecseteket nem is említve.

— Az mind nem elég, vagy legalább rád nézve nem fontos — szólt, ismét méregetve Elemért. — Tehát kérdem, hogy ki vagyok én?

— Alkalmasint szent, kinek látásai vannak csillagjós, ki oly pontosan megmondja, mikor jön hozzánk a szerencsétlenség és a halálangyal, mintha maga küldené.

— A balgatagság igéit vetted ajkaidra, gyaur! Halld meg tehát, hogy én Zulkifar, a budai főkadi vagyok. Ne szökjenek ki elmédből szavaim, mert akkor az megbomlik, mint a ház, melyet a patkányok odahagynak. S tudod-e, mi hozzám képest Werbőczi, az a gőgös és üresfejű férfiú, ki Stambulban aranyos hintóban járt, ki ha a tengeren bársonnyal bevont csolnakra ült, a francia követ hajójáról ágyúlövéssel üdvözöltetett?

— Uram! oly kérdéseket intézesz szolgádhoz, melyekre annak együgyűsége felelni képtelen.

— Tudd meg tehát, hogy Zulkifar, az igazhitűek budai főbírája egy sáncokkal, bástyákkal, kőfalakkal megerősített kulcsos város, melynek minden épülete erős kövekből van rakva, ablakai rostélyosak s ajtói vaspántokkal bezárhatók. Ellenben Werbőczi, a gyaurok kis kadija, egy hitvány falu, melynek palánkkerítése sincs, viskói pedig szalmával vannak fedve s az egészet egyetlen szikra hamuvá égetni képes. Felfogtad-e?

— Tökéletesen, uram! — válaszolá Elemér, derült arccal, mert a muderri beszédéből gyanítá, hogy védura már lépéseket tőn megszabadítására.

— Tudod-e, hogy a pékeket mivel szoktam büntetni? — kérdé a budai főbíró még felfúttabb arccal.

— Ha a pékek zizikes kenyeret sütnek, vagy hamis fontot használnak, akkor, uram! a te bölcseséged tüstént az ajtóhoz szegezteti a pékek fülét.

— Most hallgasd meg, amit mondok és tolmácsold. A gyaurok, kik magokat keresztyéneknek nevezik, kivétel nélkül büntetni való pékek, mert a lelki kenyeret a búza helyett konkolyból sütik és hamis fonttal árulják. Amennyiben pedig az örökéletre szánt táplálék drágább a mulandó világ számára készítettnél, ennélfogva Allah és az ő prófétája Mohamed a gyaurokat, a hamis kenyérért, nem szegeztetheti csak fülöknél fogva a pokol kapujához, hanem örökké égő kemencébe vetteti, hogy ott süljenek. Ezenkívül Allah megparancsolta a kalifáknak: minden gyaurt a föld színéről karddal kiirtani. S hatalmas szultánunk, mint a kalifák utódja, teljesíti a kötelességét. Én, Zulkifar, a budai kadi, mondom néktek, hogy tíz év alatt egy gyaur sem lesz a föld területén; mert a szultán haragja úgy elfújja őket, min én tenyeremről e pihét.

Most a kadi elfútta tenyeréről a pihét, mely egyébiránt nem volt ott s aztán félig húnyt szemekkel várt, míg Elemér a mondottakat megmagyarázza.

A fogoly úrfiak számba sem vették az egész komédiát. Gondjok, aggodalmaik a nőkre vonatkozának, kiket egy percig sem képzeltek a rabság iszonyú esetlegeitől biztosítva.

Ellenben Barnabás sötét tekintetet vetve Elemérre, mondá: — Oly török szót hallottam, mely nagyon hasonlít a mi védurunk nevéhez. Mit jelent ez a szó?

— A muderri, — válaszolá Elemér, — csakugyan említette ami védurunkat s mivel ő is budai főbíró becsmérlé saját tiszttársát.

— De vajjon csak azért tevé-e? S vajjon nincs-e okuk félni, hogy védurunk hamar megfeledkezik a szerencsétlenekről?

— Mindig keresed az emberben az árnyoldalakat — szólt neheztelően Elemér.

— Talán a számból folyó nagy igazságokat meri cáfolni e gyaur? — kérdé Zulkifar, hüvelykével Barnabásra mutatva.

— Ékesszólásodat dícséri, uram! — válaszolta Elemér, ki jól ismerte a társalgási módot a törökökkel.

— Halljátok most, gyaurok! kik a zsidóknál hátrább vagytok sorozva s kik annyi könyörületet sem érdemeltek, mint a kalifáktól megsemmisített tűzimádók, halljátok, mit kíván a Korán s mit igér érte jutalmul!

Ekkor a muderri egy dagályos hitterjesztő szónoklatot tartott, egészen eltérve a török szokásoktól, mely misszionáriusok helyett katonákra bízza a megtérítést és az ige helyett a fegyvert használja.

Midőn pedig elvégezte prédikációját, különös súlylyal emelé ki azon főméltóságú urakat, kik renegátokból lettek admirálokká, tábornokokká, sőt nagyvezérré is. Nem feledte el azon rabságnak, melyre az át nem tértek kárhoztatva lesznek, rémítő szenvedéseit élénk színekkel a szem elé tüntetni.

Elemérnek mindezt ízenként kelle tolmácsolni.

A portyázók foglyai, a váltságdíjba bízván, könynyedén vevék az egész dolgot, de nem ily hangulatban vala Barnabás.

Elemér látta, hogy a gondolataival küzdő diák homlokán permetez a veríték ; hallá, hogy ajkai egész sorát ismétlik a nagyrangú renegátoknak s megdöbbent a szokottnál sápadtabb arcon s a rászegzett szemek majdnem lángoló világán.

— Elérkeztünk a keresztösvényhez, hol a kétfelé futó nyomok soha összetalálkozni nem fognak. Elemér! én hiszek szavaidnak, megtagadtam a lelkeket, kik téged kárhoztatnak s maradok ígéretem mellett.

— Ezt vártam tőled — szólt Elemér s értesíté a muderrit az eredményről.

Zulkifar, a főkadi, megvető tekintettel mérte végig a foglyokat, kiket kutyáknak és disznóknak címzett

s azután Elemérhez fordulva mondá : — Velem fogsz jönni!

— Hogyan, te távozol? — kiáltá Barnabás.

— Vissza fogok jönni. Ne kételkedjél.

Reggel tíz órakor történt ez s délután három óra vala, midőn a fogház megint befogadta Elemért, ki nem csekély meglepetéssel látta, hogy Barnabás csak egyedül maradt.

— Sokat szenvedtem azóta, — sóhajtá a diák. — Az én képzelődésem igen beteg!

— Hol vannak a többi foglyok.

— Távozásod után félórával szabadokká lettek.

— Mi reánk, — szólt Elemér könnyező szemekkel, — alkalmasint későn fog felvirradni a menekülés örömnapja. Szolimán, budai basa, hitem elhagyására azon igérettel szólított fel, hogy agai ranggal titkárává nevez ki és a magyar ügyeket általam szándékozik kezeltetni. Visszautasítottam ajánlatát mire ő mosolyogva jegyzé meg, miként ez esetben is nála fogok maradni, mint rabszolga. Mert miután nemcsak a török nyelvet, de a török viszonyokat is ismerem, veszélyes fegyverül szolgálhatnék ellenségei kezében. Tudja ő, mondá, hogy a janicsárok foglya vagyok, kiknek joguk van engemet árverésre bocsátani : de nem hiszi pénztárát oly rossz állapotban, mely neki lehetetlenné tegye többet nem ígérni érettem, mint amennyire akár a magyarok, akár törökök magokat elszánhatnák.

— S mit fogsz tenni ez esetben?

— Arra gondoltam, hogy a fogoly is fegyverhez juthat.

— És ha fegyvert szerezhetnél?

— Akkor megfontolnám, magam ellen fordítsam-e azt vagy ellene?

— S hát velem mi történik?

— Kérni fogom véduramat, hogy helyettem téged váltson ki s az könnyűvé lesz, miután díjad a számomra szántnak talán feléből is kitelnék.

— Köszönöm, Elemér! nagylelkűségedet, de én veled akarok maradni. Barnabás nem szegi meg ígéretét.

Ekkora átalakulást Elemér nem várt.

— Feloldlak igéretedtől — szólt, hévvel szorítva meg fogolytársa kezét.

— Ahhoz nincs jogod. Érzem, hogy keblemben bűnös indulatok tombolnak s hogy ahhoz, amit Dorka néném s a kolostor, melyben kezdőbetűket rajzoltam, bűnbánatnak nevez, tökéletesen hiányzik bennem a kedv és erő. De mikor vén néném a vércse-visításnál élesebb hangon kiáltá is fülembe bűneim sorát, sohasem hallottam, hogy szószegéssel vádolt volna. Természetesen igéreteimben a betűhöz tartom magamat s nem az én hibám, ha például Deák uram szerződése nem eléggé világos. Atyám szellemével is volt kötésem ; de te kétségbevontad, hogy az árny, mely kísért, sírból jött-e hozzám vagy képzelődésemben él. Engedtem rábeszélésednek és kételkedni kezdek hitemben. Az üresnek, a tartalmatlannak, az álomnak miért volna joga adott szavamhoz? Ezért vagyok hozzád kötve igéretemnél fogva, mely oldhatatlanul érvényes mindaddig, míg nincs okom hinni, hogy a bosszuló árnyak csakugyan nem a hő képzelődésből felemelkedett párák, de valóban léteznek s kísértő újjaikkal a végzet útjára mutatnak, melyen nekem járni kell magam és mások romlására.

Elemér a megdöbbenés és elégültség sajátszerű vegyületével kérdé : — Hátha, ami kétségtelennek látszik, török rab fogok maradni?

— Akkor én is az maradok.

— De ha téged nem vesz magához Szolimán basa?

— Keresek számomra oly törököt, ki Budán fog lakni.

— Rettenetes gondolat, — sóhajtá Elemér.

— Nem annyira, mint véled. Nekem Werbőczi csak annyit ér, mint bárki más. A konty vagy süveg alig jön tekintet alá.

— De hát az emelkedés?

— A bosszúra volt számítva. De azonkívül csak egy esetben volna szükséges.

— S mikor?

— Ha te emelkednél . . . mint magyar.

Elemér elnémult s csak magában sóhajtá : — Megint Dora! Mily fékezhetetlen, mily korlátlan Barnabás szenvedélye. A tengernek vannak határai, de az ő szívének sötét hullámait nem köti határokhoz sem az értelem, sem az önbecsülés, sem a törvény, sem az erkölcs!

IV.

Néhány perc mulva ismét török társasággal telt meg a börtön.

Egyik szerb nyelven mondá, hogy a királyné holnap korán fogja Budát odahagyni.

A másik kérdé : hogy a budai főbasa a palotába fog-e költözni?

— Rusztán basa ellenzi, — lőn rá a válasz.

— Nagyságos uraim, — szólt most Barnabás diák, — nem mondhatnák-e meg, hogy mikor fognak minket árverezni?

— Hitvány gyaur! hogyan merészelsz beszélgetésünkbe vágni — szitkozódott az egyik.

A másik pedig nyájasan mondá : — A portyázókat a hatalmas padisah visszaparancsolta a táborba s mihelyt azok rabjaikkal megérkeznek, elkezdődik a dobraverés. Örvendek egyébiránt, hogy anyanyelvemet tudó emberre akadtam. Én kaminici lakos voltam s most agává emeltek. S tudsz-e barátom magyarul?

— Származásomra nézve úgy hiszem magyar vagyok — említé Barnabás.

— S foglalatosságod?

— Diákias. Egy kolostorban cifra betűket rajzoltam s most, mint látja nagyságod, vértem és sisakom van.

— Barátom! a te díjad legalább kétszáz tallérral emelkedett.

— Köszönöm szépen a megtiszteltetést — mondá durcásan Barnabás.

— Ez Szolimán főbasa cselédségében használható volna — említé törökül a nyájas aga.

A gorombább aga pedig felelé : — Ha talpára ötvent

űttetnének, bizonyosan lemondana gyaur hitéről s akkor besoroztathatnám «dúló és perzselő» csapatom közé.

E megjegyzést Elemér érté.

Csakhamar a törökök újságvágya ki volt elégítve s miután egy aggastyán Elemér megvásárlása iránt hajlamot mutatott s egyedül azt sajnálta, hogy kevés lévén a foglyok száma, alkalmasint drágán kelnek el, rendre a látogatók eltávoztak. De közülök egy fiatal egyén, ki a csauzok közé látszott tartozni, az ajtónál ürügyet talált a visszatérésre s Elemérnek kezébe nagy ügyességgel csempészve valamit, pár közönyös szó után gyorsan csatlakozott a többi törökökhöz. Barnabás éppen közleni akarta a vele folytatott társalgás tartalmát, midőn látja, hogy Elemér levelet tör fel.

— Tán Werbőczy küldi?

— Ő, — szólt Elemér örömtől sugárzó arccal tekintve az aláírásra.

Barnabás nagy lélekzetet vett, hasonlóan ahhoz, ki a víz mélyéből merül fel és szorult tüdőjét teli akarja tölteni az éltető elemmel.

— Már kiszabadulunk. Csak bár ne drágítottam volna meg magamat kétszáz tallérral! De te, Elemér, nyugtalan vagy?

Elemér olvasott és nem felelt.

— Talán rossz hírt vettél?

— Nem — mondá Elemér, bizonyos ingerültséggel.

— Arcod sötétedik.

Elemér hallgat.

— Alkalmasint az öregnek nincs pénze.

Elemér alig nógatta fejét s e kétséges főmozgás éppen semmiről sem világosította fel Barnabást.

— Lélekzeted gyors, arcod kipirult — jegyzé meg Barnabás sápadozva.

Elemér szépen összefogta a levelet és zsebébe dugta s midőn rövid tétova után szemét Barnabásra veté, megütközéssel látta ennek vonásain a gyanu és neheztelés árnyait.

Werbőczy rövid levele ez volt :

«Kedves öcsém! Amennyire utána járhattam, gondatlanul viseléd magadat a *Hét vezér*ben. Ezért ugyan a városnak téged letartóztatni s a janicsároknak rabbá tenni joguk nem volt ; de a visszakövetelés útja hoszszas, az idő pedig rövid. Váltságod iránt tehát alkuba ereszkedtem a janicsár agával. Előbb ő kétezer tallért kért, ami a mai világban temérdek pénz, de utóbb négyezerre emelte követelését, állítván, hogy nyelvöket úgy beszéled, mintha született török volnál. Egy várparancsnok díja sem lehet nagyobb, mondám én ; de erre ő azt válaszolá, hogy most rendkívül keresettek éppen azon tulajdonok, melyekkel történetesen te bírsz. Mert vannak ugyan magyar renegátjaik, de azok vagy már nagy urak, vagy műveletlenek, kiket az új török hódoltságban nem lehet használni. Megdöbbentem e veszélyes célzat miatt s a négyezer tallért kölcsönkért pénzzel is kiegészítvén, elküldém hozzá ; ő azonban visszautasított azon válasszal, hogy már négyannyi összegért sem engedhet át, mert a budai főbasa rád tevé kezét. Erre én a szultán ő felsége vejének, Rusztán basának írtam, kijelentvén, hogyha szabadon nem bocsátják védencemet, kit Dzsemil agától nagy áron váltottam meg, kit a janicsárok elraboltak s kiért én négyezer tallért a hadi kincstár számára ajándékul ezennel az ő kezébe teszek le ; ha, mondám, e védencemet tüstént szabadon nem bocsátják, azt a budai basa ellenem intézett megtámadásának fognám tekinteni s a szultán előtt leborulva, a hivatalt, melyet elvállaltam, ő felsége kegyelmes lábainál hagynám és holnap elköltözném azon helyről, hol megaláztatásnál és üldöztetésnél egyéb jutalomra kilátásom úgy sem lehetne. Rusztán ő magassága kegyelmesen válaszolá, hogy még ma vissza foglak kapni. Midőn ezt az örömhírt veled tudatom, kérlek, szabadságod megnyerésével még ma haladék és késedelem nélkül jöjj vissza. S nemcsak azért, mert kimaradásod esetében, holnap reggel a szultánhoz kellene mennem, mi rám nézve a legkedvetlenebb találkozás volna ; de azért is, mert minden pillanatban szükségem van rád. Itt nálunk török gazdálkodás foly. A rakoncátlanság úgy viseli

magát, mintha a rend volna, a zsarnokkény uralkodni akar a hódítás ürügye alatt. Mindenki ellátszik feledni, mikép Szolimán császár diplomával biztosítá Izabella királynét, hogy Budát csak hadi célokért tartja ideiglenesen elfoglalva és a teljes kort ért Zsigmond királynak tüstént vissza fogja szállítani. Ha basánk eljárását szemügyre veszem, majdnem azt kell hinnem, hogy a szultán nem is akar Bécs ellen indulni, hanem hadviselétének tárgya és végpontja Buda volt, az ő tulajdon szövetségesének székvárosa. Ily hitetlenségre csábítják tanácsosai ezt a hatalmas, mély belátású és mostanig a becsületszóra sokat tartó uralkodót. Nem kétlem, Szolimán basa e bűnös politika egyik fő képviselője. Rövidlátó és gyűlöletes törekvései felől kész vagyok szemébe is megmondani véleményemet. Nekem ily viszonyok közt nemcsak a magyar törvényeket kell e szerencsétlen tartományban oltalmazni és fenntartani, hanem kötelességem hazám és a szultán érdekében is a budai basa túlterjeszkedéseit gátolni s ellenőrizni őt, ki bár magyar földön született, pusztulásunkat inkább óhajtja, mint azon törökök, kiket semmi kapocs nem köt hozzánk. Okvetlenül szükségem van tehát rád, kit nyelvismereted alkalmassá tesz mindarra, hogy Rusztán basával a szultán színe elébe juttatandó előterjesztéseimet lefordíthasd. Eddig volt Stambulban hű tolmácsunk, kiben bízhatánk, de nélküled kihez forduljak? Hogy bízzam titkaimat akár Ferdinánd, akár Izabella királyné ügynökeire? Én csak a magyar törvénykezés fenntartásáért vagyok itt ; de néhány nap óta meggyőződtem, hogy a magyar törvénnyel együtt okvetetlenül meg fogok bukni, mihelyt a budai főbasa politikai befolyását ellensúlyozni nem tudom s mihelyt ő elhiszi, hogy képtelen vagyok a szultántól az ő nyaka számára egy selyemzsinór küldését kieszközölni. Láthatod, menynyire fontos az állomásod, de jutalmad s lekötelezettségem irántad azzal megfelelő leend. Minden perc drága. S ha a katonát a golyókra kitett pont tüzeli, a helyett, hogy gyáva szökésre bírná : szintúgy vannak a polgári bátorságnak is kötelezettségei, melyek alól

menekülni csak az hiszi lehetségesnek, ki keveset tart vagy saját becsületéről, vagy a hazaszeretetről. Amely percben tehát kinyitják börtönöd ajtaját, rögtön jöjj hozzám. Még a szultán ittléte alatt akarok állapotaink felől előterjesztést benyujtani.

János diák uram mondá, hogy veled együtt fogatott el egy vértes, ki szolgámnak és foglalatosságra nézve diáknak állítja magát. Úgy hallom, bárdolatlan és verekedő egyén s leginkább indulatossága miatt kevert téged is bajba. Nekem öklözőre, sőt katonára sincs szükségem ; de ismerem az igaz keresztyén kötelességét s csak az is, hogy veled együtt jött Erdélyből s hogy bár ismeretlenül bennem bízott, elég ok szabadságának kieszközlésére. Mihelyt tehát egy kevés pénzt megzsugorgathatok, tüstént kiváltom őt. Díja, tulajdonaiból ítélve, úgy sem lehet tetemes.

Rokonaimtól, az erdélyi Deákoktól éppen most vettem levelet, melyben panaszolják elszökésedet s kérnek, járjak utána, hogy hol vagy s mihelyt kézre kerültél, küldjelek vissza. Nélküled, mint írják, rosszul telik idejök s leányok Dora is naponként veszti kedvét a lantpengetéstől, melyben oktatásod mellett szépen előhaladott.

Válaszoltam már, ne számítsanak rád, mert benned jobbkezemet veszteném el s mert neked itt nagy kötelességed és hivatásod van. Zárjel közt említék katonájokat, kit a sarmasági táborba küldtek, de még nem került vissza. Hosszasan leírják lovát ; de róla magáról más ismertetőjelt nem hoznak fel, mint azt, hogy durva nagy termettel bír, indulatos és cifrán rajzolja a betűket. Kérnek, ha ráakadok, tartsam magamnál, amíg terhemre nem lesz : akkor ám küldjem vissza, de útra adjak neki annyi jó tanácsot, hogyha sokat el is ejt belőle, maradjon még valami otthonra is. Szerencsétlen helyzetemben valódi örömömre szolgált e becsületes rokonaimnak eredeti észjárással és tintafolttal teljes levelök s ha valahogy katonájok a János diák által említett személlyel ugyanaz, akkor e tény új ösztönül szolgál a váltságdíj előteremtésére.

Levelemet semmisítsd meg és siess őszinte párt-

fogódhoz, a pártfogásodra szintén számító s elhagyatott, számüzött Werbőczy Istvánhoz.»

— Nos! már gondolkoztál-e eleget arról, hogy mit és hogy közölj titkodból? — kérdé Barnabás diák, gúnyos mosolyra vonva el ajkait.

Elemér belátta, hogy az annyi fáradsággal szerzett bizodalmat kockáztatja, ha nem nyilatkozik.

— Werbőczy, — szólt, — szabadságunkat okvetlenül kieszközli, de pénzviszonyai miatt egy nappal később teheti rád, mint rám nézve.

— S mit fogsz neki válaszolni;?

— Helyemben mit válaszolnál te? — kérdé Elemér.

— Említném törhetlen fogadásomat s kinyilatkoztatnám, hogy azt a huszonnégy órát fogolytársammal akarom tölteni.

— De ha ő téged halasztást nem tűrhető okokból kívánna rögtön magához?

— Szavam szent, mondanám neki.

Elemér érzé, mily fonák helyzetbe jutott.

— De mit írnál, — tudakolá, — ha meggyőződnél, hogy a rövid halasztás is egyfelől a hazára hozhat veszélyt, másfelől pedig Werbőczyt annyira elkedvetleníthetné, hogy tán felhagyna magával a kiváltással is.

— Tudatnám vele társam szerencsétlen természetét, mely az emberek iránti hitét akkor vesztette el, midőn a beszédet érteni kezdé s midőn gyermek képzelődése az iszonyú történtek hallása által a világot ördögökkel népesíté be. Tudatnám vele, hogy e boldogtalan egyénnek férfi korában sem volt oka az emberekről más véleményt alkotni és hogy csak egyetlenegy igéret szentsége ébresztené fel lelkében az első kételyt világútálatának jogtalansága iránt. Ezt értetném meg Werbőczyvel s ha ily tekintetek nem hatnának rá, tudatnám vele, hogy török rab fogok maradni.

— De gondold meg, hogy engem Szolimán budai basa erővel magánál akar tartani, mert a török nyelvben jártasságomat Werbőczy és hazám ellen kívánná fordítani. Aztán vedd a magad sorsát is szívedre. Én nem értettem meg veled az aga beszédét, de azt állít-

hatom, hogy a budai basa cselédjei közé akar sorozni s társa a talpadat ajánlá veretni mindaddig, míg a mohamedán hitre át nem térsz. És akkor ha vallásodat megtagadtad, a rablók és gyujtogatók csapatjába szándékoznak iktatni, hogy a sírokat kikaparó emberhúst evő hiénánál iszonyúbb állattá lealjasítsanak. Ha én rögtön nem távozom, időt nyer Szolimán basa Rusztán basának tervét megsemmisíteni és én veszve vagyok s bukásom téged menthetetlenül semmivé tesz.

Barnabás meghökkent s látszott arcán egy árnya a tétovázásnak : de csakhamar oly küzdő érzések kinyomatai válták azt fel, melyek igen bonyolultak s ellentétesek voltak arra, hogy Elemérre határozott benyomást tehessenek.

—Jól van, — szólt végtére, szemeit fürkészőn vetve Elemérre. — Elhiszem a veszélyeket, melyekkel fenyegetsz, de tudnom kell a kilátások alaposságát is, melyekkel biztatsz. Lehet, sőt tán természetes, hogy Werbőczy mellékesnek tartja azt, ami velem fog történni, csak téged bírhasson. Lehet, hogy te jó szándékokkal indulsz el innen, de miután véduradnak, mint mondod, most nincs pénze, vársz, megint vársz, s azalatt halad az idő s midőn már a török felkerekedett és magával visz, e kedvetlen történetért még tán azzal is megvigasztalod magad, hogy fontos helyzeted jövedelmező és befolyásos lévén, a rangkülönbséget elenyészteti s egy ünnepélyes napon, például a menyegzőén, alkalmat nyujthat neked keresztyénné, nagylelkűvé lenni s több kiváltott foglyok közt engem is hazahozatni.

— Mikor fogsz már gyanúiddal megszűnni?

— Tehetem rögtön. Add át Werbőczy levelét.

Elemér érzé, hogy Barnabásnak igaza van, de hogyan közölhessen vele oly iratot, mely éppen a most említett gyanút erősíthetné meg, mind Werbőczyre, mind saját helyzetére nézve?

— Eladom Pesten lovamat, a te lovadat s fegyvereimet s csak akkor megyek Werbőczyhez és első kérésem lesz : pótolja ki a hiányzó összeget s tüstént sza-

badítson ki ; mert különben nekem is a rabságba vissza kell térni.

— Visszatérésed nem vigasztal, miután a török sem nyitja ki számodra a börtönt csak azért, mert ott akarsz ülni.

Elemér érezé, hogy nevetséges igéretet tett.

— Add ide Werbőczi levelét s azzal megnyugtattál.

— Nem adhatom.

— S miért? — tudakolá Barnabás éles, a kitöréshez határos hangon.

— Mert a levél titkos s közlése tiltva van.

— És te esküdet szeged meg, hogy egy kikötést, mely iránt nem kötelezted magadat, teljesíthess? Engem a legiszonyúbb lelki kínok közé taszítsz, csak azért, mert becsületesb akarsz lenni, egy nagy úr, mint a szegény és elhagyott Barnabás iránt. Íme a ti erényetek! Az álnokság, hazugság és képmutatás valóban igen hasonlít azon fogásokhoz, melyekkel ti mint fényes tulajdonokkal büszkélkedtek. S ha már egyszer kétkednem kell szavadban, ugyan hol álljak meg és melyik fokon alul ne szálljak? Csak azt ne higyjem-e, hogy Werbőczi ki akar váltani, vagy tán azt is ámításnak gondoljam, hogy téged Deák uram elhajtott a házából, mint engem s bujdosol, mint én szétzúzott szívvel és Dorát . . . ej! de minek szóljunk erről. Add ide a levelet.

Elemér sápadt lőn s érzé a határozó percet s fájdalom! érzé, helyzete fonákságán kívül, Barnabásnak, e hóbortos embernek felsőségét is.

Gépileg nyúlt zsebébe, kivonta a levelet és — egy gyors eltökéléssel szétszaggatá.

Barnabás nehéz testével rája akart rohanni, hogy földhöz döntse ; de — villámgyorsan megváltoztatva szándékát, a levél darabjai után kapott s az első papírszeletkéről fennhangon e szavakat olvasá ki : Úgy hallom, bárdolatlan és verekedő egyén. — Lám! lám! ez én vagyok, — szólt, s aztán megfordítá a szeletkét s ott történetesen éppen a következő csonka mondatra akadt : Nélküled, mint írják, rosszul telik idejök s leányok is Dora naponként . . . — Lám! lám! Deákék

rosszul töltik idejöket, az én Elemérem nélkül s Dora naponként ... fogy, eped, sír, mit tudom én? ... Eredj igazmondó barátom, vigasztald őt, siess, míg más nem akad, kinek még mézesebb szavai és könynyebb lelkiismerete lesz.

— Esküszöm, hogy Budán fogok maradni.

— Hozasd hát oda Dorát s lakodalmán majd én is jelen leszek.

— Esküszöm, még ma kiváltalak.

— Ha! ha! ha! — nevetett Barnabás s úgy, hogy egész megrázkódott és szeméből kicsordultak a könynyek.

Elemér elmondott, amit lehetett a levélből s igéreteit új meg új fogadásokkal erősíté ; de Barnabás egy falócára ült s oly mozdulatlanul, oly mereven, oly élettelenül, mintha szobrát faragták volna kőből oda. Az ékesen szólás, az indokok érve, a rajzolt kilátások, a biztatás, az igéret, az eskü mind hasztalanok voltak a jegedt vonásokra csak egy mozzanatot is idézni s végre Elemér még arról sem lehetett meggyőződve : hallja-e Barnabás az ő szavait vagy pedig azon magánkívüli állapotba süllyedt, melyben az érzékfölötti világgal lép viszonyba s a sátán hatalmába esik értelme és érzése.

Ő, ki Barnabás léleklátásait eddig csak a féktelen képzelődés játékának tartá, most szorongani kezdett, mintha a rossz szellemek közelségét sejtené, s mintha láthatatlan alakok alkuján volna jelen, kik martalékjokkal a szövetséget kötik meg ellene.

Oh! az a néhány perc, melyeket így töltött, iszonyú volt!

— Még egyszer találkozunk! — mondá a lóca kőbálványa, Barnabás, halk, elmosódott hangon.

— S kikkel? a lelkekkel-e vagy velem? s miért egyszer? miért csak egyszer? — e kérdésen töprenkedett az izgatott Elemér, midőn a zárt ajtó megnyílt, s a betódult szabad léggel együtt az a török, ki a Werbőczi levelét becsempészte volt, és az őr bejövének.

Az első szabadságát hozta, s a másiknak pedig ő mondá törökül, hogy gondja legyen a bennmaradt

rabra, kiért még ma vagy legföllebb holnap reggel a díj ki fog fizettetni.

Elemér nagy zavarában állhatatosan hivé, hogy Barnabás, ha csakugyan öntudattal bír, kétségkívül értette a török őrhöz intézett figyelmeztetést, s így távozó barátjától ismét azon biztosítást nyerte, melyet ennek a kitört és sértő viszongás után a becsülettel megegyezőleg már csak közvetve lehetett adnia.

— Még egyszer találkozunk! — harsogott ki a börtönből, mint a végítélet trombitahangja.

A táborzaj, a visszanyert szabadság kéjérzete, s a gyors gyaloglás hamar helyreállíták Elemér hangulatának súlyegyenét.

Eszébe jutott, hogy igérete szerint előbb Pestre kell mennie, s hamar talált átvivő naszádra.

Felkeresé a városbírót lovai végett, ki igen élelmes lócsiszár is volt. Jutányos áron vette meg tehát Elemér és Barnabás diák lovát, s barátsága jeléül a baromorvos követeléseit a város pénztárára utasíttatá.

Azon tudat, hogy Barnabás díjából egyharmad már keze közt van, csillapítá Elemér nyugtalanságát.

Szándéka volt kardját s puskáját még estig a városi hatóságtól visszaszerezni, s a legelső fegyverkovácsnak eladni.

Tehát a fizetendő pénz felét naplemente előtt kezében képzelé. Csak azt átallá, hogy a többit védurának kell előteremteni, s csak attól rettegett, miként ez rögtön tán nem történhetnék meg, és Barnabásnak órái, sőt egész napjai maradhatnak a gyűlöletre, kétkedésre.

A komp, mely Buda és Pest közt rendes közlekedést tartott fenn, éppen indulóban volt, s Werbőczy, ki csaknem atyai szeretettel fogadta Elemért, annyira örvendett megérkezésén, hogy saját szükségeiről feledkezve, utolsó aranyát is föláldozta Barnabás kiszabadítására, s korán reggel megbízott embere már alkudozás végett a török táborba indult.

Azonban, midőn Elemér becsületét kockán kívül állónak hitte, akkor támadának új és nagy aggodalmai. Érezé, hogy barát helyett ellenség fog vele fedél

alatt lakni, s hogy a Deákék felől nyert tudósítás és Barnabás fölébredt gyanúja után kötelességében áll nyíltan bevallani, mikép ő jóltevője várából nem más, mint Dorka ösztönzésére távozott el. És e vallomás nem nyujtana-e szerencsétlen vetélytársa bősz féltékenységének táplálására sok, igen sok anyagot. Elemér érezé, hogy az Erdélyből vett hír Dora iránti szerelmét új lángolásra szította, s hogy azon fontos állomás, melyre őt a viszonyok által teremtett szükség emelte, még lehetővé teheti a szeretett lány kezének elnyerhetését. E remény nem foglal-e magában Barnabással igen veszélyes összeütközéseket? S hogy lakjék ő egy fedél alatt azzal, ki valószínűleg halálos ellenségévé fog válni, s ki, mint Werbőczy szolgája alant áll, s az emelkedésre semmi kilátással nem bírhat ; míg ellenben ő a török nyelv tudása és a török viszonyok ismerete által mindama magasabb politikai titkoknak egyedüli avatottja leend, melyektől egy szerencsétlen tartomány állapotjának jobbrafordulása vagy végsülyedése függ?

— Arra kell törekednem, — gondolá magában, — hogy Barnabást kedvező feltételek közt idegen házba helyezzem el, s ha lehet, Budáról távol. De sikerülhet-e, s nincs-e ő a sorstól mintegy a galléromhoz varrva?

E gondolat cseppenként ejté az ürmöt Elemér örömpoharába.

És midőn hivatalának fontosságát belátta, nem kerülheté el figyelmét annak veszélyessége is.

A budai basa az ő személye fölötti vitában szenvedett megaláztatást.

S ha ő nincs Werbőczynél, akkor ez képtelen a közvetlen és árulók által meg nem zavart összeköttetést Stambullal és a hatalmas padisah vejével fönntartani. S nem következik-e ebből, hogy Szolimán főbasának érdekében áll ily közeg megsemmisítésével oltalmazni magát egy igen alkalmatlan és veszélyessé válható ellenőrködéstől?

Elemér világos és a viszonyokat mélyen átható elmével bírván, nem kétkedett, hogy a hadviseletekben nehéz volna oly álláspontra mutatni, mely az előörsöt

bizonyosabb lövésre tehesse ki, mint ahogy ő van a bukásra, sőt életveszélyre kijelölve azon befolyásos szerep miatt, melylyel Werbőczitől, a békés indulatú vén embertől, megtiszteltetett.

— S az én véduram kétségkívül mindezt nem is sejti, gondolá Elemér, ki éles figyelőtehetséggel bírván, hamar fölfogta a híres államférfiú és jogtudós jellemét.

— Az én véduram török fordításaimat írói műnél egyébnek aligha fogja tekinteni, s legfeljebb sajnálja, hogy stilisztikai ügyességemet nem bírálhatja meg. És nem kétlem, csodálkozni fog, ha kedvelt fordítója egy szép napon búcsú nélkül utazott el a héttoronyba, vagy tán egyenesen az Orcusba. Úgy látom, nem volt bolondság tőlem, hogy a *Hét vezér*ben saját sírkövemre adakoztam ; csak bár az a kópé lantos a kegyes célra gyüjtött ajándékot ne fordítaná más célra. Egyébiránt kár az ördögöt falra festeni, s midőn a szép Dorára gondolhatok, az élet rövidségéről elmélkedni.

Reggeli munkáját végezve, víg kedvvel, derülten lépett az utcára, hogy a halott városban, a romok és gyász közt, az ő mosolygó tekintete képviselje a reményt ; de alig ért a Vizi-kapuhoz, midőn Werbőczi küldöttjével találkozott, ki Barnabás kiváltását vállalta el.

— Nos! nem történt semmi akadály? — kérdé.

— A szultán minden basával együtt jön a várba.

— De hát Barnabás diák hol van?

— Azt csak az Isten tudja. Fogháza üres, s díját visszahoztam.

— Az Istenért, hát miért nem tudakozódott felőle? — kiáltá Elemér színéből kikelve.

— Tudakozódtam én, uram, de azt mondák, kotródjam, mert különben talpamra verik a kíváncsiságot.

— Adja ide azt a pénzt, — szólt Elemér, nem gondolva semmi akadállyal, semmi veszéllyel.

A küldött átadá a díjt, s fejét csóválva nézett a török táborba siető ifjú után.

Midőn az előörsökhöz ért, feltartóztatták, s hasztalan hivatkozott Werbőczire s emlegetett fontos kül-

detést ; mert lelövéssel fenyegették, ha tüstént vissza nem fordul.

A dob pörgött, a réztányérok csattogtak ; de Elemér az iszonyú zaj közt hallani vélte e végzetes szavakat : Még egyszer találkozunk!

A török császár roppant pompával érkezett Budavárába.

Werbőczi szerencsétlen helyzeténél fogva az első tisztelgők közé tartozik ; de a nagyúr helyett csak Rusztán basa fogadja.

A hatalmas padisahnak sok dolga és kevés ideje volt; mert a hódítások történetében nevezetes ünnepet ült meg.

Kihirdetteté, hogy Buda a török birodalom egyik különösb kegyelemben részesített városa, melynek többé Magyarországhoz semmi köze. Levéteté a toronyról a harangot, s a Boldogságos Szűz német egyházáról a keresztet is. S miután onnan kidobatta az oltárt, az oltárképeket, a szent edényeket, papi öltözékeket, a falakba helyezett síremlékeket, a faragványos régi padokat és a szószéket : leküldé janicsárait a kriptába, hogy rabolják ki a koporsókat és szórják szét a hamvakat. A cinterem sírkövei hasonló eljárásban részesültek.

A nép elrejtezett. Senki sem mert még az ablak felé is közelíteni. S mindamelllett a gyász, a megaláztatás, s az istengúnyolás minden részletei szétterjedtek a városban.

Werbőczi a kétségbeeséssel küzdött és Elemérnek, ki szintén levert volt, kelle vigasztalni. S mit mondhasson bátorításul neki, ha az élet rövidségére és a megváltó halálra nem emlékezteti? Végre talált egy reményre, mely az öreg embert tán felemelheti.

— Nagyságos uram! — szólt rábeszélő hangon, — még eddig nincs minden elvesztve. A szélbe szórt hamvakat nem lehet ugyan többé összegyüjteni, s a főegyház mecsetté, Buda török várossá vált. De még nem tudjuk, hogy a templom a keresztyénségnek és a székhely a nemzetnek nem adatik-e vissza? A szultán

intézkedéseire még nincs rányomva a változhatlanság bélyege.

Werbőczy konnyadt fejét egy kevéssé föllebb emelvén, bágyadt hangon kérdé : — S minő bélyeg az?

— Ha a jelvényeitől és ékességeitől megfosztott keresztyén főegyház kellő közepébe lépcsőzetes trónt emelnek, s arra maga a szultán ül le és saját vezetése alatt hajtja végre a beszentelést ; akkor a templomot és a várost a Korán megsértése nélkül soha kezéből ki nem bocsáthatja, s tartozik azt a próféta zászlójának lobogtatásával és utolsó vércseppig védeni.

— Úgy meg vagyok nyugtatva. A szultán sohasem aljasulhat közönséges hitszegővé. Hisz alig egy hete, hogy saját kéziratával és pecsétjével ellátott oklevél által biztosította Izabellát Buda visszaszolgáltatásáról, Zsigmond teljeskorúsága napján.

Elemér föltétlen hitelt még a szentesített okleveleknek sem adott ugyan ; de gyöngédtelenség lett volna a régi iskola államférfiának nézetét kétségbevonni.

Azonban Werbőczy néhány perc mulva pálcáját kezébe vette, s mondá : — Szükségem van szabad légre. Hídd össze kíséretemet és kövessetek sétámon.

— Talán befogatok.

— Nem, öcsém! Gyalog akarok menni, s te baloldalom mellett maradj kivont karddal, s miután az őrség tudja, hogy a keresztyének közül csak az én udvaromnak van joga fegyverhordozásra, semmi alkalmatlanságra kitéve nem leszek.

Úgy is történt.

Werbőczy szabadon járt, kelt, s egyszerre a Mária-templom ajtaja előtt vannak.

A bejárat természetesen el volt foglalva, de a janicsárok, kiket éppen pár órával előbb intett a szultán szelídségre és fegyelemre, addig férkeztek, míg vékony rés nyílt a templom hajójába.

Werbőczy félénk kíváncsisággal tekintett be, s arca vászonfehérré vált.

— A világgyőző padisah a mecsetben van-e? — kérdé Elemér suttogva egy janicsár tiszttől.

— A trónon ül! — válaszolá ez.

Werbőczy megfordult, s térdei reszkettek. — Elfáradtam, — mondá fojtott hangon. — Menjünk Turgovicshoz. Ő közel lakik. Ott kipihenek.

Turgovics vendégei rossz percben érkeztek.

A szerencsétlen ember, fájdalmában magánkívül ragadtatva, nyöszörge: — Ne közelítsetek e hajlékhoz, senki se lépjen a küszöbre, mert tüstént átok fogja meg. Oh nagyságos uram! az Isten nehéz keze van rajtam. Szegény feleségem éppen azon percben halt meg, midőn a templom tornyáról a keresztet ledöntötték. Ő lesz az első, kit harang és szertartás nélkül temetnek el. Koporsóját lopva vitetem ki . . . s hová? A zsidó temetőbe.

Werbőczy gerincvelőig fázott át.

— Hozzátok hamar a kocsimat!

*

A Turgovicsnál töltött óranegyed hallgataggá, búskomorrá tevé Werbőczyt.

Pár nap telt a nélkül, hogy Elemérre szüksége lett volna, s ez szabad idejét Barnabás utáni kutatásokra fordította, de minden eredmény nélkül.

Midőn reményeivel fölhagyva, késő este hazatért, védura hivatá.

Most már Werbőczy élénk, majdnem vidám volt.

S örömmmel említé, hogy Ferdinánd követeit, kik békét kértek, Szolimán visszautasította. Esztergom, Tata s Visegrád átadását és évi adót kíván, mire Ferdinándnak lehetetlen ráállani. A szultán tehát kénytelen Bécs ellen indulni.

— De mit segítene a Boldogságos Szűz templomán az, ha Szent István székesegyházába is bevinnék a trónt és a kereszt helyére a félholdat tűznék! — sóhajtá Elemér.

— Öcsém! más oldala is van a kérdésnek. Hátha megverik Szolimánt, s akkor Buda felszabadíttatik.

Elemér csodálkozott, hogy Werbőczy politikai nézetei mekkora változáson mentek át.

— Kegyelmes uram! én a török táborban valami

olyast hallottam, hogy fegyverszünet forogna kérdésben, de talán mese lesz az egész.

— Én még bízom az isteni gondviselésben, — válaszolá Werbőczi.

— S éppen azért hiszem, hogy a fegyverszünetről szállongó hír puszta koholmány — mondá Elemér, védurának kedvét nem akarván elrontani.

— Koholmány! — ismételte Werbőczi.

Szeptember 22-én Szolimán fölszedte táborát és elindult . . . Stambulba.

— Most már vége minden reménynek! — sóhajták Werbőczi és Elemér.

V.

Deák uraimék gazdagokká lettek, s bár roppant kincseiket megbecsülni nem tudák, mégis közbecsülésben állottak, és senki szemökre nem veté pazarlásaikat.

Emelkedésök, s fájdalom! hamar rákövetkezett hanyatlásuk történetét röviden említjük.

Majláth István, a vajda, nagy tervet készíte a török megbuktatására, s Erdélynek Ferdinánd koronája alá vetésére. Összeköttetései Morvaországba, Ausztriába kiterjedtek, s V. Károly udvarának belső terméig is behatának. A baj csak az volt, hogy amit sokan ismertek, többen el is árulhatának.

Így történt aztán, hogy Szolimán császár értesült a pártütési készületekről. Péter, moldovai hospodárra bízta tehát, hogy Majláthot, ha lehet, kelepcébe ejtse, ha pedig a csel nem sikerül, akkor verje meg.

Míg Péter, a ravasz, diplomatizált, Balibeg, a nikápolyi vitéz basa Erdélyben dúlni és prédálni kezd. Harambandái szanaszét pusztítottak, s míg egyik csapatot a felkelők megverték, a másik kénye-kedve szerint perzselt föl egész vidékeket.

A bajt még az is tetézte, hogy a nemesség felerésze Majláthtal, a másik fele Izabellával tartott, s mindenik eljöttnek vélte az időt, hogy ellenségével végkép leszámoljon.

E számolás leginkább gyujtogatásból, sarcból, csatározásokból és párbajokból állott.

A Deákék kastélya, mint olvasóim emlékezhetnek, egy keskeny erdővölgy bejárásától nem messze feküdt. Az alatta elterjedő rónácskán túl az első szomszéd volt a minoriták kolostora, mellyel csaknem összefüggésben állott a szalmafedeles falu, a szőkefalvi Deák-család fő birtoka. A minoriták a kegyes patronustól különváló politikát nem akartak követni, s így ezen oldalon meglehetősen fedve volt a vár pincéstül, csűröstül s refektóriumostul együtt.

De bezzeg másként állott a kérdés a keskeny erdővölgy oldalánál. Ezen részen tudniillik a vitézlő uraimék szomszédja Óvárinak vörös cserépfedelű, s felvonóhíddal ellátott várkastélya volt, mely a kapu mellett kerékkel és pallossal, a bírói hatalom jelvényeivel díszelgett.

Óvári hízelgés és uzsora útján fölvergődött új család alapítója volt.

Deák uraimék éppen e tulajdonok miatt iránta nagy rokonszenvvel nem viseltettek, s idegenkedésöket növelte az is, hogy, hír szerint, a gazdag szomszéd vendégeket nem örömest fogad és sátoros ünnepen is erdei friss vizet iszik, mi romlott természetének kétségtelen bizonyítványa.

Később kisült az is, hogy Óvári ő kegyelme Majláth hírnökeivel beszélget és Ferdinánd királyal cimborál, mi a Werbőczi-család ellen szőtt fondorkodásainak nyilvános bizonyítéka volt.

Ily szomszéd gyanú tárgyává, s utóbb veszélyessé is lett, mert az országba betört Balibeg és Péter moldovai hospodár ellen csapatot kezdett gyüjteni, s a kurta nemességet nagy igéretekkel lázította Izabella királyné ellen.

— Volna csak itt az a szegény Elemér, — mondá Dani bácsi, — majd elküldeném, hogy jól mossa meg Óvári ő kegyelme pártütő fejét.

— Meg is mosná az, öcsémuram! még pedig csípős lúggal.

Míg Deákék Óvári ellen így zsémbelnek, addig ez

gyakorlatibb térre vitte át a neheztelést. Megizené, hogy három nap alatt nyilatkozzanak Deákék határozottan Ferdinánd mellé, mert különben magoknak tulajdonítsák, ha kastélyok feldulatik.

Ezen izenetre tüstént haditanács tartatott, a két Deák, Flórián fráter és a vén várnagy vévén benne részt, s három szóval egy ellen — s az egy szó a várnagyé volt — elhatároztatott, hogy Óvári nyilatkozzék három nap alatt Izabella királyné mellé; mert különben meg fog támadtatni, s vára, birtoka és neve veszendőbe megy. Az igazságnak hódolva, meg kell ugyan vallanunk, hogy tisztelendő Flórián uram csak lelki fegyverekkel igérkezett az új hitre hajló Óvári ellen föllépni, s különösen célszerűnek tartott egy prédikációt az eretnekek és pártütők visszadöbbentésére, melynek erkölcsi hatását rendkívülinek állítá, de különösen Pista bácsi a fegyvert, bárminő legyen, csak fegyvernek tartván, a minorita véleménye a háború melletti voksnak nyilváníttatott, s Flórián, mint köpcös erős férfiú, tüstént a mezei had vezérévé neveztetett, mi a guardiannak azon igérettel adatott tudtul, hogy a Deák-család a kolostor birtokainak épségét biztosítja, s minden szenvedett kárt teljes érték szerint fog visszapótolni.

A guardian kénytelen volt beleegyezni Flórián új hivatalába. Csak írásban nem akart nyilatkozni, mi egyébiránt Deákék előtt fontossággal nem bírt, miután ők minden halandó közt talán legelső embernek tartották ugyan a nagy Werbőczyt, de a betűre magára általában keveset adtak.

A várnagy, ki nem félénkségből, hanem a viszonyok ismeretéből az erélyesebb szabályok ellensége volt, ajánlkozott ugyan némi erődítési művek végrehajtására, de agg kora miatt sürgeté, hogy melléje nálánál fiatalabb karokkal, lábakkal s ha lehet ésszel is bíró segéd adassék.

Hasztalan mondották, hogy hisz erre legjobb Elemér s megérkezését minden órán várják, mert a várnagy, mint állítá, többre becsül ma egy veréb-, mint holnap egy túzoktojást.

S ilyen verébtojásnak tartá a nagybajúszú, vékony és egyenestermetű hírnököt, ki már kétszer volt hivatalos ügyben Deákéknál s most kenyér és állomás nélkül Gorbón mulat.

Flórián páter, mint jeles szónoki tehetség, hatalmaztatott fel a szerződtetésre s miután a hírnök Deákék és különösen refektóriumok iránt kiváló előszeretettel viseltetett, az alkut minden nehézség nélkül megkötötték.

Míg a vezényletre szükséges intézkedések foganatba vétettek, a közkatonaság is szerveztetett. A jobbágyok tudniillik már mindent betakarították s a szüretelés ideje még távol volt. Könnyű volt tehát a fiatalságot lábon tartani. Kisült ugyan, hogy az erdőkerülőkön kívül a többiek a családi fegyvertárnak kevés hasznát vehetik, de a kaszával bánni és a csépet forgatni mindenik tudta.

A várnagy, ki Hunyadi János hadviseleteinek roppant bámulója volt s a fortélyt és stratégiát a győzelem fő tényezőinek tartá, hosszas vitatkozás után rábeszélte Deákékat, hogy ámbár Óvári a küldött válaszból megtámadtatásra számít, e fenyegetést eszélyes cselnél másnak nem szükség tekinteni s csak a védelmi háborúra kell szorítkozniok.

A terv helyeslést nyervén, a háziurak szerepe is kiosztatott.

Dani bácsi lábai jók, de kezei bogosak lévén, egészségi állapotjánál fogva arra volt alkalmas, hogy az erődítési munkákat végrehajtassa s megtámadtatás esetében a vezényletet Flóriánra bízva, a refektóriumba vonuljon vissza.

Ellenben Pista bácsi lábai köszvényesek, azonban kezei teljes erejűek lévén, a természettől arra lett hivatva, hogy aháztűzhelyet védelmezze. Az ő szélső pozíciója tehát a tornác volt, hová a semmit nem sejtő Dora és Dorka csodálkozására, puskáit, pisztolyait és mordályait rögtön ki is tette.

A haditerv megállapíttatván, a parasztság a keskeny hegyi völgynek, mely Óváriékhoz vezetett, a torkát úgy elárkolta nagy kődarabokkal, hogy a köz-

lekedés igen nehézzé, sőt kockáztatóvá lett, kivált miután az uradalom csőszei célszerűen választott leshelyekből lődöztek volna az ellenségre, míg a többi nép kaszákkal és fütykösökkel ellátva fogadná és nyomná vissza a rohamot, még azon esetben is, ha a mezei hadak vezére, Flórián páter s körüle hat vagy hét összeszedett zsoldos nincsenek az új hadtan fegyvereivel — kivévén az ágyúkat — bőven ellátva.

A barátságos refektóriumot a vendégek a zimankós politikai időjárás miatt hetek óta már gyérebben látogatták ; a hírnök tehát, ki a várnagyi kötelességet vette át, a hidat többnyire leeresztve tartá s csak öreg főnöke, a valódi várnagy ült reggeltől estig az ablak előtt, hogy Elemér és a többi véletlen, de beszámított segély megérkezését várja.

Óvári nagyszámú zsoldosaival valódi Xerxes volt ezen új spártai hősök ellen.

De a csata határideje minden támadás nélkül folyt le.

Másnap azonban a falut a szomszéd helységekkel együtt prédálni kezdték Majláth párthívei s vegyest borultak lángba takarmányok s házak. A dúlás és égetés hamar felbontá a katonai fegyelmet, kivált miután Pista bácsi, kinek főhadiszállása a refektóriumban volt, elfeledé a haditörvényszék szervezéséről a maga idejében gondoskodni. Dani bácsinak pedig a szívében több viasz-, mint vastartalom lévén, a falu égő üszkei miatt annyira meglágyult, hogy nem tudta büntetni azokat, kik állomásaikról elszökve, kaszástul, bunkóstul és csépestül saját házaik megvédésére siettek.

Flórián fráternek már csak a torlaszkövekből s a fák közé rejtett néhány zsoldosból és csőszből állott egész ereje ; míg Pista bácsi és a hírnök csak az udvari cselédségnek parancsoltak.

Válságos pillanat volt ez s tán egyedül a véghagyomány megírására és lepecsételésére való.

De, íme! a kolostor nem borult lángba, a faluból kivonultak a martalócok s Óvári nem támadta meg a völgyszorost. Pedig a nap már elszunnyadott, sőt a pihenés óráit pontosan megtartva, mosolygó, nevető arccal ismét megjelent a láthatár szegélyén, mintha

Deák-testvéreknek értésül akarná adni, hogy valami titokszerű történt, mely a csapást elfordítá s a fenyegető veszélynek más irányt adott.

Az áhítatos guardián a minorita kolostor csodás megszabadulását nem örömest magyarázta volna ki természetes okokból s valóban az isteni gondviselés rendkívüli kegyelmének lehetett tulajdonítani a végveszély torkából menekülést ; de, hogy e kegyelem mily eszközök által munkált, annak szorosan utána járni a hírnök feladata volt, ki néhány órai kémlés és fürkészet után a legérdekesebb adatokkal terhelten érkezett vissza.

Péter, a ravasz moldvai vajda, hazug igéretekkel és színlelt barátsággal kicsalta a fogarasi várból Majláthot s őrizet alatt Nándorfejérvárra küldte a szultánhoz. E hírről hamar értesült az Izabellához hű alvajda s hogy lágymeleg eljárást, mely nem árulásból, hanem kényes helyzetének természetéből folyt, jóvátegye, a főbb cinkosok megfenyítésére csapatokat küldött, még pedig oly gyorsasággal, hogy Óvári, erről semmit sem sejtve, már Deákék ellen útban volt, midőn egy kanyarodó fokához érvén, visszatekintett és leírhatatlan rémülettel látja saját csűrét és asztagait lángba borulni.

Tehát az a lenézett és rokkant két Deák lehetett oly furfangos, hogy a völgy másik nyílásán, a tatárdúlta várrom mellett csúszott volna be, hogy a hatalmas Óvárit álnok strategemával kijátszhassa? e gondolat dühbe hozta az új és büszke zászlósurat.

Csapatjával tüstént visszafordult, de mekkora volt ijedelme, észrevevén, hogy vára tetejét egy csoport ember hangyaszorgalommal bontja, a melléképületeket pedig, hogy könnyebben hajtassék végre a dúlás műve, égetni kezdi.

— Hisz ez székelymodorú exekúció, mely a pártütők ellen küldetett, hogy lakásaikat a földdel egyenlővé tegye? — kiáltá ő és katonái vele együtt.

Tehát Majláth lépett volna fel ő ellene, ki a megyékben legtekintélyesebb párthíve volt s ki alvajdasággal volt kecsegtetve : valóban oly badar eszme volt mely

képtelenebbnek látszott, mint az, hogy a víz alulról folyjon felfelé.

S mégis nem kékruhás mezei zsoldosok-e, akik éppen most döntik le a kereket és pallost, a vérbíró hatalom jelvényit s nem a vajda vörös pandurai közé tartozik-e az, aki a kapu homlokáról a családcímert töri le?

Óvári csapatjával most oly ponthoz ért, mely már a dúlók szemének ki van téve, de kevés erővel is jól védhető ; feltéve, hogy hátulról, azaz Deák uraimék felől meg nem támadtatik. De nem lehet-e éppen ettől tartani?

Óvári a válságos helyen felállítá csapatait, látván, hogy a dúlók közt nagy mozgás támad.

Éppen hírnököt akart küldeni, midőn látja az ellenfél részéről fehér kendővel elindított megye-tisztet.

Az Óvárihoz érkező hivatalnok felvilágosítása igen rövid és szabatos volt.

Előadá, hogy Majláth elfogatott és a moldvai vajda Fogaras várát őrizettel rakta meg.

Óvári halálsápadttá lett, de rögtön összeszedvén magát, daccal mondá : — Mi közöm nekem ahhoz? kegyelmetek miért rombolják birtokaimat? És kinek parancsolatából teszik?

A tisztviselő ismét egyszerűen és határozottan felelt : — A mezei katonaságot az alvajda küldötte kegyelmednek, mint pártütőnek, elfogatására s én a főispán távollétében főbírói tisztemnél fogva vagyok itt.

Óvári tagadta pártütését.

Erre a főbíró értesíté, hogy Majláthnál Óváritól oly levelek találtattak, melyek ennek nemcsak a lázadókkal, hanem a morva és a sziléziai összeesküvőkkel is világos egybeköttetését tüntetik fel.

— Aztán nagyságod a királyné párthíveit fegyverrel támadta meg.

Óvári állítá, hogy a szóbanforgó levelek költöttek is lehetnek s hogy mint nemest és főurat őt csak törvényes úton szabad elítélni, gyanúra pedig még befogatni sem lehet s annál kevésbbé birtokában feldúlatni.

Mire a tisztviselő megjegyzi, hogy ők csak csupán a

személyes letartóztatásért jöttek ide s ha ez törvénytelen is lett volna, a dolog azáltal változott meg, mert Óvári, mint pártütő, fegyveres erővel nyomulván Deákék ellen, folytonos üldözés alatt van.

— De én csak legfeljebb nagyobb hatalmaskodást akartam szomszédom ellen elkövetni, hadd pereljen be tehát ő.

— Nagyságod tette azért sem lehet nagyobb hatalmaskodás, mert Deákék ellen a környék pártütő nemességét szintén fegyverre szólította s azok más oldalról szándékoznak ellenök támadást intézni.

— De ezt is be kell előbb bizonyítani.

— A bizonyítás könnyű lesz, — válaszolt a tiszt, — miután Begler bég egy különálló csapatja fog a támadók háta mögé kerülni s éppen azt teendi azok lakával is, amit mi a nagyságod várával.

Óvári látta, hogy nem szabadulhat. Tiltakozva tehát a rajta, mint mondá, elkövetett erőszak ellen, letette a fegyvert azon kikötés mellett, hogy nem fog a törököknek átadatni, mit a főbíró meg is igért.

A vár dúlása félbeszakíttatott s a büszke lak nem nézett ugyan ki oly siváron, mint az erdővölgy többi romjai ; de soha helyre nem állíttatott vagy azért, mert Óvári elítéltetett, vagy pedig azért, mert ha megszabadult is, vagyonra és politikai jelentőségre nem emelkedett. Legalább a krónikákban többé nevére nem találunk.

*

Széles vidéken nem volt már több gazdag csűr, csak a Deákoké.

Mert a tatárok a Ferdinánddal tartó szomszédok vagyonát irgalmatlanul pusztíták. S az egész járásnak csaknem minden földbirtokosa, mint ellenséghez szító, részint gyanú, részint vád alatt lévén, a marha és termés tönkretétetett s nagyítás nélkül el lehet mondani, hogy a megye harmadában az egyetlen éléskamrának kulcsa a Deákék kezében volt.

Most már a régi virágzó állapotba egyszerre vissza lehet térni, gondolá a várnagy s célzatokat is ejtett

azon értelemben, hogy a cséplésnek emberül utána állani s az eladott gabona árából adósságokat kell törleszteni és tőkét gyüjteni.

A csépléshez nagy sietséggel hozzá is fogtak ugyan, de Dani bácsi előbb az Óvári cimborái által károsított falu népének, Pista bácsi egyszersmind a tatároktól kiprédált nemeseknek is akart elég gabonát szolgáltatni, még pedig a szegényeknek ingyen, a jó birtokosoknak a jövő aratásig kölcsön. És e nagy kérdés felett változó szerencsével oly hosszas vita folyt, hogy midőn Dani bácsi nézetei, mint gyakorlatiabbak felülkerekedtek, már akkor a várnagy bizonyos volt aziránt, hogy a véletlen által gazdaggá tett Deákéknak a legpénztelenebb esztendőjük éppen a mostani leend s minden szerzeményök csak a köztiszteltetés növekvésében áll.

Meg kell vallani, e köztiszteltetéssel eléggé el is valának látva.

A Ferdinánd pártjának legszenvedélyesebb hívei bevallák, hogy vétkesebb tény alig lehetett volna, mint Deákék birtokának Óvári által tervelt feldúlása.

Kiki dícsérte a nemeslelkűséget, melyet a két öreg saját érdekeinek feláldozásával folyvást gyakorolt.

De mit használt mindez nekik?

Vendégeket szerettek volna maguk körül látni s éppen az vala elérhetetlen.

Épületöknek a völgyre tekintő ablakai késő éjig ki voltak világítva, de akik az ő bőkezűségüből lettek képesekké pár marhát vásárolni vagy a vetésre szükséges búzához jutni, nem sok ingert éreztek a tomboló vigalmakra s akik vagyonaikat meg is tudták ótalmazni, az ország válságos helyzetében nem könnyen hagyták oda tűzhelyeiket, hogy martalócok megtámadásaira ki legyenek téve.

Később Bali bég visszavonta ugyan prédáló csapatait s a moldovai vajdával Erdélyből kiköltözött, de távozásukkal a pártszakadás megint élénkebbé lőn, s a Budáról érkezett hírek szerint hullámzott, kiáradt s ismét visszatért medrébe, hogy a kedvező

alkalommal megint özönvízként borítsa el az egész szép, de érdekeiben meghasonlott tartományt.

Mindenik párt ámítva és ámíttatva a maga részére zsákmányolta ki a híreket.

S Deákék az egymást cáfoló mendemondák közt tapasztalni voltak kénytelenek, hogy még Dora szépsége sem csábíthatja a vendégeket a barátságos kastélyba s hogy az órák lomhák, a nap igen hosszúvá nyúlt, a bornak nincs zamatja, az ételeknek kellő íze s ami még legbosszantóbb, Elemér nem érkezik meg és leányuknak van igaza, ki mikor a lantost ebédre vagy vacsorára várták, az ételt mindig a maga idejében hozatta fel, nem hajtva azon kecsegtető szavakra, melyek hol Dani atyus, hol pedig Pista bácsi szájából jóslatként hangzának s többnyire így végződtek: — Meg fogod látni, kis selma, hogy mielőtt a sültet lenyelnők, itt lesz Elemér.

Midőn azonban a sült elfogyott, a két testvér komolyabbá lőn s hogy a sötét eszmék a refektóriumban tanyát ne verjenek, valamelyikök a serlegből nagyobb kortyot nyelve ismét jósolt, ilyformán: — Kegyelmed bátyám (vagy illetőleg öcsém) meg fogja látni, hogy a mi jó szolgánk Elemér holnap reggel egy szép dallal köszönt be.

A «jó szolgánk» tőrszúrásként nyilallott meg Dora szívében, mert sokkal messzebbre helyezé tőle Elemért, mint a mérföldek száma és az égaljak távolsága tudta volna.

A másik testvér ily jóslat után többnyire haragra lobbant s a kiürített serleget asztalhoz ütögetvén, ekként válaszolt: — Tudnám csak meg, hogy ki adott útra való pénzt Elemérnek s ki kerített számára smaragd és jáspis boglárokkal ékes kardot, hogy háborúba mehessen, . . . puhatolnám csak ki azt az átkozott teremtést, ki a mi derék lantosunkat elszöktette, majd befizetnék én neki e rosszlelkűségeért!

Ily nyilatkozat aztán Dorka egész testét úgy átjárta, mintha szék helyett jégtáblán ülne s minden íze, tagja csaknem kocogva reszketett s a nemeslelkű Dora kénytelen volt ismét a sok aranyról beszélni, melyekkel

annyira tömve vala Elemér erszénye, hogy az egész országot beutazhatja saját pénzével. Ez ártatlan hazugság védpajzsával fedve sikerült neki Dorka nénit, a még mindig remegő nőt, úgy vezetni ki a refektóriumból, hogy atyja és nagybátyja szívében gyanú nem támadhatott.

Midőn pedig a némberek eltávoztak, még jó darabig folyt a testvérpár közt a vita.

Pista bácsi állítá, hogyha már soká késik Elemér, akkor a németek elfogták.

— Nem engedi az magát elfogatni. Hanem én egyebet hiszek.

— Mit? kedves öcsém? — szólt nyájasan az idősebb testvér.

— Bizonyosan a mi nagy rokonunkhoz írt levél tévedt el.

— No, no! s te nem sokat tartasz az én jó barátomról, Domahidi Gergelyről? — kérdé egy kissé élesen István úr.

— Csak azt állítom, jobb lett volna a levelet nem küldeni Szinérváraljára.

— Én meg kegyelmednek azt felelem, hogyha tanácsa szerint Nagykállóra küldtük volna, akkor a levél még a Werbőczy unokájának sem kerülne kezébe.

— Engedje meg urambátyám, de Kállay Laci, az én barátom, nem érdemel ily gyanúsítást. Ő személyesen ment volna Budára.

— Mintha bizony csak úgy lehetne a német ágyúk közt sétálni, mint te szoktál a káposztáskertben. Ha valaki egy ellenséges csapaton átvergődhetnék csellel vagy vitézséggel, azt Eleméren kívül csak Domahidi Gergely tehetné.

— Én meg állhatatosan hiszem, hogy csak Elemér és Kállay Laci volna képes ily hőstettre.

Az egyenestermetű és hosszú vékonybajuszú hírnök, mióta helyettes várnaggyá lőn, nem mulasztá el esténként a refektóriumban principálisainál tisztelegni. Aminek aztán következménye az lett, hogy a szolgából, bár mindig csak esetről-esetre, vendéggé léptetett

elő s oly figyelemben részesült, minővel a háziúr azok iránt tartozik viseltetni, kik őt meglátogatják.

Most is vita tanuja lévén, szükségesnek tartá a közvetítő szerepet eljátszani.

— Nekem, — szólt ülőhelyéről felemelkedve, — szerencsém volt a lovagok virágját, Elemér úrfit egyszer Sarmaságon láthatni s büszke is vagyok rá s ifjú leventénknek arca, mint a gyémántkőbe metszett korona, oly kitörülhetetlenül fog emlékezetemben megmaradni. S kész vagyok a trombitával kezemben a dézsi vagy kolozsvári piacon három vasárnapon egymásután kihirdetni, hogy földönfutó sehonnai az, aki kétségbevonja, hogy Elemér úrfi Budavárba betörni ne tudna, akár erővel, akár csellel.

— Miért ne engednők meg a vélemény szabadságát! — szólt közbe Pista bácsi, de látszott, hogy a hírnök lelkesedése ínyére van.

— Én azzal tartok, hogy senkit túlságosan bálványozni nem kell, — jegyzé meg Dani úr is, azonban derült arcának minden vonásából kitűnt, mennyire kielégíti őt az Elemérre szórt dícséret.

— A vélemény szabadsága sem terjedhet végetlenre, minthogy tudjuk, hogy a tengernek is van partja. Ami pedig túlságos bálványzást illeti, annak vádja engem kétségkívül akkor terhelhetne, ha azt állítottam volna, hogy Elemér úrfi a német táboron áttörve, beronthatna a szultán táborba is, s megjelenésének emlékeül egy ollóval lenyírhatná a világgyőző Szolimán szakállát. De mondottam-e én azt?

Deákék elismerték, hogy a szónok ilyesmit nem mondott s hírnökünk, óvatosságának ez ünnepélyes bizonyítéka után, háborítatlanul folytatá beszédét : — Eleméren kívül én még két egyént ismerek, kik Roggendorf táborán át Budavárba könnyen beférkőzhettek volna, csakhogy a nap más-más részében. Domahidi Gergely éhomra kísérthette volna meg, mert délután már az erélye csökkenőben, ellenben Kállay Laci ozsonnya után, mert lelékeny és furfangos elméjének a hamar következő szürkület kedvezne. Így tehát kegyelmetek nemzetes és vitézlő uraimék

azon ritka helyzetben vannak, hogy mindketten egyenlő hévvel magasztalhatják egymás barátjait.

A hírnök e nyilatkozatában a Deák-testvérek örömmel megnyugodtak s István bácsi Kállay Laciért, a Dani barátjáért, Dani bácsi pedig Domahidi Gergelyért, az István barátjáért ürített poharat s a refektóriumban a szokottnál is hosszasabb ideig folyt a társalgás.

*

Ah, az alvó-szobában másként volt!

A Dorától kísért Dorka asszony, a Deákék fenyegetése miatt, a folyosón már kifogyott erejéből s összerogyott.

Dora és komornája felemelvén az ájultat, ágyába vivék. Sokáig kellett halántékait, kezeit, homlokát dörzsölni s orra alá éles szeszt tartani, míg ismét magához jött.

Midőn bágyadt szemeit felnyitá, a komorna kisasszonyának intésére eltávozott.

— Dorka néni engedje meg, hogy régi szobájába vitessem vissza.

A vénasszonynak sűrűn omlottak könnyei.

— Néném azért távozott mellőlem, mert mint mondá éjjeli sikoltásaival álmomból kelt fel. Hisz! én nem kívánok sok álmot s higye el, hogy amióta elköltözött, még többször vagyok ébren.

— Oh Dora, minden perc az általad átvirrasztott éjből kínszenvedés, égető lélekvád rám nézve. Megszégyenít jóságod, . . . s ah! ha szíved kevésbbé volna könyörületes, akkor hidegséged gyötrene. Óhajtanám, hogy sülyedne el a föld s nyelne be bűnös testemet. Hálát adnék az Istennek, ha valaki, mint egy utálatos férget, lábával eltaposna.

A vénasszony panaszát fuldoklásai szakíták félbe.

— Egy ereklyém volt, férjem jegygyűrűje. Szegény és öreg vagyok most s a sátoros cigányné, ki jóslatból teng és redős, fonnyadt arcával több félelmet okoz, mint amennyi szerencsét hazug szájával igér, a vén banya, ki életének felét börtönben, felét féktelenség

közt töltötte, nem cserélne velem, annyira megviseltek a szenvedések. De, Dorám, volt idő, midőn hízelgőim nem állítottak rútnak s férjem, kit a halál hamar ragadott el, oly hőn szeretett, mintha jó és szép is lettem volna. Hihető, hogy tovább élve, a szív tőlem elfordult volna, mert szeretetem még mindenkit szerencsétlenné tett. Végzetem az, hogy elhagyjanak s meggyűlöljenek azok, kik közelről ismertek. Nem reád célzok, kedves gyermekem, csak azt akartam mondani, hogyha nem képzelek nagy veszélyt Elemér ittlétében, nem zálogosítottam volna el jegygyűrűmet Óvárinál, hisz az ereklyét szívünk alatt hordjuk s nem visszük könnyelműen vásárra.

— Miért említenők többé e kérdést Dorka néni? Te meggyőztél arról, hogy Elemér ragaszkodással viseltetik irántam s megmentettél attól, hogy atyám és nagybátyám által tépessék szét szívem.

— Oh, volna ez bár így, kedves egyetlenem! De lásd, ha a hóbortos vénasszony nem elegyedik oly dologba, mihez semmi köze, akkor minden jól üthetett volna ki. Lehet, hogy Elemér nem mer vágyaival hozzád emelkedni s lehet, hogy tartózkodását te közönynek tekinted és amit én zivatarnak tartottam, csak egy csendes nyári permeteggé vált volna.

— Ki vagyok békülve helyzetemmel, — állítá Dora, míg szemében könny csillogott.

Dorka még szilajabban folytatá az önvádakat : — Mily szemtelenség volt egy cselédtől, kinek az uraságok ügybajaihoz semmi köze, oly kérdésbe ártani magát, amihez nem ért! Hogy mertem én a fejembe venni, hogy nagyuraimék családi büszkeségből ellenezni fognák a házasságot Elemérrel? S micsoda kezességem volt, hogy nem csalódom?

— Légy megnyugodva, Dorka! Édesapám és Pista atyus szeretik Elemért, de csak szolgának tartják, — szólt Dora letörölve könnyét, visszafojtva fájdalmát, sápadt, hideg és kifáradt arccal.

— Nyugodt legyek? — válaszolá a vénasszony zokogva. — Hát nem üldöz, nem büntet-e az Isten, amióta téged megkeserítettelek?

— Én nem átkozlak, Dorka!

— De az átok rajtam van. Amely reggel Elemér távozott, eltűnt Barnabás is. Nem Isten újja-e ez? nem a büntetés kezdete-e?

— Bizonyosan megunta zárdáját s másba költözött.

— De volt-e neki pénze, amivel kimozduljon?

— A szerzet, melynél tartózkodott, megszokta az alamizsnából élést s egyik megyéből a másikig utazik, mint a madár, nem aggódva a holnapon.

— De ő nem örömest távozott volna innen. Dora kérdő tekintetet vetett a vénasszonyra, ki szemeit lesütve folytatá: — Honnan van az, hogy már kilenc hete telt el s még nyomába nem akadtam?

— Mert mindig csak a szomszéd helységekben kerested.

— S nem átok-e, hogy egy bűvös körben járok, melynek határait át nem léphetem? Midőn hosszú útra indulok, visszavon a látatlan kéz s hozzád vezet. Midőn melletted vagyok, a titkos erő megint kiragad ösztönöz, visszataszít ... oh! csak egy ... napig. Ha útban elfáradva, lehajtom fejemet, az első álom rémképekkel ijeszt s parancsolja, térjek rögtön vissza, mert veszélyt hoztam fejedre s őrültségem jóltevőimnek házát gyujtotta meg. Ha fáradva, lihegve hazaérkeztem, akkor szívem minden erősebb dobbanásával egy éles hang kiált rám, mondván: nyomozzam Barnabást, mert ha vissza nem hozom, iszonyú történetek fognak vaslábaikkal a reszkető földre taposni s vér és könny serked nyomdokaikon.

— Forró képzelődésed játéka ez, Dorka. Barnabás külön, rendetlen természetű ember! de mit tudna ő oly rémítőt tenni, mitől méltó volna rettegned?

— Nem ismered őt, gyöngyöm! Szemem édes világa! a te kebled annyira ártatlan, hogy a bűnnek csak nevét tudja s műveiről nincs képzete.

— De ha te félted Barnabást a világtól, melybe betévedt, miért nem bízod felkeresését, miután beteges és gyönge nő vagy, egy férfiúra, ki gondosan tud mindennek utánajárni s tartózkodása helyéről hamar hozhatna hírt?

— Ugyan kire bízzam, kedvesem?

— Flórián páter gyakran barangol át három megyét is. Ő legkönnyebben akadhatna Barnabás nyomára.

— Ne szólj Flórián páterről, ő keményszívű. Előbb megütközött Barnabás eltűnésén és segítségemre volt a keresésben, de jámbor heve csak két napig tartott. Akkor mentegetődzött, hogy neki tollkéssel apró szenteket kell faragni s nincs ideje a kezdőbetűk miatt, melyek szokásból úgy is kimennek, sokat fáradni. Ő Barnabásban csak a kezdőbetű rajzolóját vette tekintetbe s érzéketlensége annyira ment, hogy engem is mindig ösztönzött kutatásaim felhagyására.

— Bízd hát a dolgot a hírnökre, úgy is nálunk már bevégezte szolgálatát.

— A hírnök azzal gúnyol, hogy Barnabás katonának állott be.

— De hát az nem lehetne igaz? — kérdé Dóra.

— Isten őrizzen attól! Barnabást úgy neveltem, hogy azt sem tudja, jobb- vagy baloldalra kell-e a kardot kötni. Oltalmaztam őt és felebarátait attól, hogy valaha puskát fogjon kezébe. S ki adott volna neki lovat, fegyvert és pénzt?

— De miért fosztottad meg őt, néném, mindazon eszközöktől, melyek által a férfiú kitűnővé válhatik, szabad és független életet szerezhet magának?

— Ne nyomozd, kedvesem, azon iszonyú titkot, — szólt Dorka a zokogás miatt fulladozva . . . — Eredj lánykám aludni! Késő éj van már. A hold beteg arccal néz reánk, s halvány tekintete mintha új szerencsétlenségekről akarna jelt adni . . . Csak ne zálogosítottam volna el a mátkagyűrűt! Óváritól elrabolták a dúló csapatok. Félek, hogy síromból mindig fel fogok járni, míg a jegygyűrűt poraimhoz nem teszik . . . Oh Istenem! mily kegyetlenül fenyegetőztek ma is nagyuraimék. Mi lesz belőlem, ha megtudják, hogy én távoztattam el Elemért! Dorám, úgy-e te megbocsátottál nekem? Nem hallod, mintha vércse víjjogott volna? . . . Közel lehet már az éjfél. Látod-e a falon azt a kezében halálfőt tartó szerzetes képét. Rámája közül néha

fenyegetőbb arccal néz rám, mint szokása. Tegnap éjjel ki akarta ejteni kezéből a hálálfőt s féltem, hogy a lábam elébe gördül.

— Lázad van, néném! holnap jer vissza régi szállásodra, ápolásom mellett, remélem, hamar helyreáll egészséged.

— Te igen nagylelkű vagy, Dorám!... Szeretődtől fosztottalak meg, pedig hátha beleegyeztek volna szülőid!

— Nem mondják-e, hogy ő csak szolga, — szólt Dora, mélyen sóhajtván.

— De hát mért agyarkodnak egész dühvel az ellen, ki őt távozásra bírta?

— Mert a szolgát is lehet szeretni.

— Dorám, mintha zörögnének ablakom alatt az ágak! Talán halálmadár ült a hársra, s kerek szemeivel ránk néz. Több mécset gyujtok, hogy a világosság miatt ne láthassam. Eredj, kedvesem, aludni!... Az csak nem történhetett, hogy az őrültnek égő kanócot, a dühösnek fegyvert adjanak kezébe és a bosszúállást konok céljaira gazdag eszközökkel lássák el. Úgy-e, hazudik a hírnök, midőn Barnabásról, mint katonáról mesél?

— Legalább valószínűtlent mond. De csendesedjél el, kedves néném.

— S vajjon nem találkozhatott-e Elemérrel? — kérdé az öregasszony fejét a könyökére támasztva és sárga arcával félelmesen tekintve Dorára.

— Jó éjt néném! Ha sokáig itt maradok, még ingerültebb lészsz.

Midőn a távozó Dora betette az ajtót, a vénasszony erős zokogását a folyosón is meghallá.

— Magam mellé költöztetem vissza, ápolni fogom, s Isten legyen tanum, hogy elfeledem, amit ellenem vétett.

E szándékkal, az önlegyőzés e fényes jelével a szegény Dora még szerencsétlenebbnek érzé magát, mint akkor volt, midőn hivé, hogy Elemérért joga van Dorkára haragudni.

— Örökre elveszett ő számomra! S mivel is érde-

melhettem volna meg oly ragyogó jelenséget, mint Elemér! Ha a születés valódi előny volna, akkor az Isten nem engedte volna őt, ki minden más tökélyt bír, ezen egyetlen tulajdon hiányával a világba lépni. Hisz! szükség van arra, hogy legyen szemünk előtt oly példánykép is, melyet a gáncs le nem vonhat, s a magasztalás föllebb nem emel. Elég boldogság az is, ha remény nélkül szerethetem, s elég vakmerőség, ha hiszem, hogy talán néha rám gondol.

E szerény követeléssel lépett szobájába Dora, s midőn lefekvék, s a mécset leoltá, csak még arra gondolt, mily kegyes volt iránta az ég, midőn megtanítá szeretni, könnyezni, s az örömből és fájdalomból azon különös vegyületet érezni leginkább, melyet a lemondás nyujt, ha nem eredt csalatkozásból és ennélfogva nem is vezethet új szenvedély és új küzdelem felé.

— Csak egyet óhajtanék, — sóhajtá, míg szemei félig becsukódtak, — csak egyet szeretnék még megálmodni, hogy tudniillik azon három elszáradt ibolya, melyet távozáskor a könyvben, hol emlékül őrzé, nem találtam meg, vajjon nála van-e vagy talán elfeledte magával vinni? És csak azt szeretném tudni, ha a dalokat, melyekre engem tanított, inkább kedveli-e, mint az újakat, melyeket azóta költhetett. Aztán megvallom, egy kevéssé kíváncsi vagyok arról is hallani, hogy midőn nevezetes és emlékezetre méltó történt vele, eszébe jut-e a szegény falusi leány, ki figyelemmel hallgatta őt, midőn hősökről és félistenekről regélt? Istenem! mily sok és merész óhajtásom volna! S vajjon valamelyiket teljesíti-e az álom? Ha jóslani tud, mint sokan állítják, miért ne tudna elbeszélni is?

Dóra úgy hitte, hogy már alszik, s az ablaka előtt az orgonafán egy csalogány dalol; később meg azt gondolta, hogy ébren van s a kertből lantpengést hall. De ez végre is csak álom lehet! . . . Álom, édes álom, a szívnek mily fájdalmas húrját rezgeted szellemújjaiddal, s vajjon nem pattannak el éppen azon idegek, melyeken a legbúsabb akkordokat pengeted!

«Vándor madár, vándor madár!
Szárnyad mindenüvé eljár,
Szemed mindenfelé teként.
Nem láttad-e a vőlegényt?»

Dora még ily világosan nem álmodott soha... Vagy talán nem támasztja könyökére fejét, nem függnek-e szemei az ablakon? nem látja-e a sápadt holdvilágítás mellett is az orgonafa kétes körvonalait? s a lassú, a távoli hang nem olyan-e, melyet bár hallani lehet, de elmosódott részeiben a képzelődésnek után kell pótolni? És csakugyan álom volna-e? S néhány akkord után nem hangzik-e megint, azonban már még halkabban, még kétségesebben?

Dora fölemelkedett ágyából, s míg könnyei megeredtek, hallgatott, figyelt, s néha úgy vélé, hogy csakugyan a füleivel hall egész szavakat; míg ismét kétkedni kezdett saját érzékeiben, s idegei izgatottságának tulajdonítá az éj határozatlan zsivajából szőtt dallamot.

Mit jelenthet e csalóka játék, mely a való és álom közt ringatja a képzelődést, s mely a szivet egészen betölti sejtelmekkel és fájdalommal?

Elemér érkezett volna meg? Oh, ez oly vakmerő gondolat volt, hogy Dora nem is merte folytatni. Vagy ha a kétes hangok nem emberi ajakról támadtak, s csak a lég és képzelődés teremtményei, bírhatnak-e azon tartóssággal, hogy nemcsak egyes rímek, hanem egész versek dallamát és szavait láttassanak utánozni?

Dora fölkelt, az ablak elébe ment s kinyitotta azt.

S most már csakugyan hallá a lantpengést, mely a bevégzett balladát még kísérte, de mind elhalóbban.

A kerten kívül kellett tehát valakinek azon verseket énekelni, melyeknek kezdő sorai alkalmasint észrevétlenül vezették Dorát az álomból ébredésre.

De ki lehet e dalnok?

Dora tudta, hogy a vers szerzője Elemér, s meg volt győződve, miként a környéken éppen senki sem énekli.

Ennélfogva idegennek kellett ide vetődni.

S nem valószínű-e, hogy ez idegen ismeri Elemért.

és vagy róla mondhat hírt, vagy éppen tőle hozhatott izenetet?

És hátha Werbőczytől érkezett Pista atyushoz a küldött levélre válasz, s éppen azalatt, míg Dorka panaszolá el félelmeit és szenvedéseit: ez az eszme is megfordult a még mindig merengő és az ablakon kitekintő leány elméjében.

— Csakugyan valami tudósításnak kellett jönni Elemérről — mondá magában Dora, s egyszerre azon iszonyú sejtelem támadt föl benne, hogy hátha a ballada által, melyben a vándormadarak a kérdező leánynak a vőlegény halálát adják hírül, el volt beszélve a hír, melyet a vendég nem mert világos szavakkal előadni.

Dora egészségesebb természetű, mint szoktak lenni az érzelgés martalékai, s keble mélyebb volt, hogysem minden babona, előjel és sejtelem fenekestől felforgathatta volna. De nem vala-e megdöbbentő, hogy éppen azon verseket hallá, melyeket ő Elemér távozása óta elénekelni nem mert, mert sötét tartalmukkal át- meg átjárják szívét, s mert a keserv pillanataiban hagytak magok után valami olyan benyomást, mintha egy előérzethez, egy jóslathoz hasonlítnának.

Sokáig volt ébren Dora, s erős lelki küzdelmei úgy visszahatottak testére, hogy midőn szemeit kinyitá, rendkívüli megdöbbenéssel vevé észre, hogy ágy helyett a tárt ablaknál alszik, s hogy a nap már fölemelkedett, számos munkás van a kertben, s atyja az orgonafához közel összefogott kézzel áll és bámulva tekint leányára, ki az ablak közét választá vánkosul, s bár eléggé födött, de mégis csak hálóruhában, oly csendes lelkiismerettel alszik, mintha ágyban feküdnék.

— Mit álmodtál, kis selma! he? mióta szokásod a szabad légen aludni?

Dora pirulva és halk sikoltással szaladt el az ablaktól, kezét nyakleplén tartva, mely egyébiránt nem volt kibontva, s nem vezethette volna senkinek kíváncsi szemét oly kellemek ellesésére, melyeket inkább csak sejteni, mint megmutatni illik.

— Öltözz hamar fel, mert kilovagolunk — mondá az atya.

— Elszoktam attól, kedves atyám!

— Elég szégyen, hogy ábrándozással töltöd idődet. A magyar hölgyek még az én ifjú koromban is csak úgy eregették lóhátról a sólymot, mint mi ifjak, s legfellebb abban különböztek a vadászatra nézve tőlünk, hogy a bölényt nem űzték.

— S édesatyám vadászni akar?

— Most csak vendégeket. Megfordult, selmám! a világ. Eddig, ha a háziúr barátságos volt, tódultak hozzá a víg cimborák. Most már hajtóvadászatot kell tartanunk azokra, kik serlegünkből bort, s tálunkról őz- vagy szarvascombot akarnak enni. Amióta a magyar magyar ellen küzd, tönkrejutott az igazi barátság, s napjainkban csak talpas kupákat kell használnunk, hogy kiki külön ihassék, mert a gömbölyű aljúak, melyeknek körbe kell járni, míg kiüríttetnek, azon veszélyre tesznek ki minket, hogy ellenségünkkel egy edényből lelkesítsük fel magunkat egymás ellen, s így kiki saját vesztét mozdítsa elő.

— De ha kedves atyus vendégeket megy vadászni, mi leszek én e mulatságnál? Hajtó-e, aki a fát zörgeti, hogy a mackó a harasztból kicammogjon? vagy a sólyomeresztő, kinek kötelessége jól betanított madarával, hogy üldözőitől ne menekülhessen? Mert azt mégsem hihetem, hogy atyus engem csak siposnak akarna használni, ki a füttyös madarak hangját utánozván, a kiszemelt áldozatokat lépvesszőre kerítse.

Dora vidám, nevető hangon tevé e megjegyzéseket, s az atya, kinek büszkesége nem volt a lélekbúvárok közé számíttatás, nem is sejté, hogy szép magzatának keblében az éj fantasztikus benyomásai miatt mily ellentétes érzések küzdenek, s mennyi bánat és félelem vegyül össze határozatlan reményekkel.

— Most tubicám! — szólt Dani úr, — akármint tiltakozol, te a füttyös fogsz lenni, ki a cifratollú madarakat léprecsalod. Nagy ünnep lesz nálunk, táncolni kell, s a táncért fiatalságra van szükségünk.

Míg az apa ezt mondá, az ágakat elhárítva egészen

az ablakhoz jött, hogy szavait a kertben lévők ne érthessék.

— A táncra érdemes fiatalság, kedves atyus, fegyverben van már, s nincs ideje mulatni.

— Mesebeszéd kincsem. Igaz, hogy Elemér, a mi derék szolgánk, kinél szebben senki sem táncol, Buda alá ment harcolni : de maradtak itthon is oly ifjak, kik lábokkal jobban tudnak bánni, mint karukkal, s arra legalább használhatók, hogy holnapután nálunk egy családi ünnepet mulatságossá tegyenek.

— De hát nálunk családi ünnep lesz?

— Félig-meddig családi.

— S én arról semmit sem tudok, atyus!

— Az attól van, mert szemedet darab idő óta nem akarod eléggé használni. A szobában ülsz. Nappal, mint sejtem, álmodozol, éjjel, mint látom, ébren vagy, s ha nem tudnám, hogy vidékünk úrfiai pimaszok, kik Majláthtal cimborálván, a másik párt virágoskertjében a legszebb rózsát is pipacsnak képzelik, még azt hinném, hogy valamelyik ifjú elrabolta szívedet.

Dora arcán oly zavar tűnt fel és enyészett el, mely sokkal mulékonyabb és finomabb volt, mintsem Dániel úr észrevehette volna.

— De ha úrfiaink éppen semmi elismeréssel nincsenek atyus virágoskertje iránt, akkor sétalovaglásunk, amennyiben rám is vonatkozik, tökéletesen felesleges.

— Te nem is vagy az én gyermekem. Egészen Pista bátyád vitatkozó természetét örökölted. Örvendsz, ha kiforgathatsz okaimból, melyekkel védelmezem magamat. Tudd meg tehát, hogy én ugyan vendégeket keresek ; de téged most egyébb célból viszlek magammal. Tőled, gyermekem, mint okos leánytól, az egész Deák-család sokat vár. S én hozzád nemcsak mint apa szólok, de Pista bátyám fölhatalmazásából, mint követ, mint teljes jogú képviselő is.

— Ha atyus ily fontos és hivatalos küldetésben járó személy, akkor megengedi, hogy először felöltözzem, mert kötelességem szerint illő tisztelettel akarom fogadni.

Dora hangja reszketeg volt, s látszott, hogy a tréfás mosoly mellett is időhaladékot akar kérni, míg lélekerejét minden kérdés és nyilatkozat irányában összeszedhetné. Azonban Dani bácsi nem lévén akkora diplomata, mint nagy rokona Werbőczy, beleegyezett a szőnyegre hozandó tárgy elhalasztásába, s István bácsit arról értesítette, hogy minden rendben van és Dora alkalmasint nyélbe fogja azt ütni, mit ők ketten elrontottak.

*

— Vetted-e észre, leányom, hogy majorunkban egy új ház épült — mert reperaturának nem mondhatom, miután sok adag tiszta búza ára fogyott el érette — s ezt a csinos kis lakot a kőművesek holnap vagy holnapután meg is koszorúzhatják? S láttad-e, hogy a konyhán s kamarán kívül három csinos szobája van, nem is említve azt a zugot a szögletben, mely egy cellához hasonlít és külön bejárattal bír? E szavakat Dani bácsi akkor intézé Dorához, midőn a falu és a minoriták kolostora felé vezető út emelkedetté lett, s a két lovas lépésben kezd haladni.

— Ah, atyus már belátta, hogy a szüléknek nem szabad titkolózóknak lenni, s hibáját most helyre akarja hozni.

— Hüm! hisz a gyerekekről szól ez a szabály, s nem megfordítva. Szintén rólok áll, hogy nem szép, ha kíváncsiak, mint az én rossz leányom, ki már többször incselkedett nekem és nagybátyjának, hogy titkunkat elárulják.

— S hát még a várnagynak, kit atyusék százszor jobban betanítottak a titkolózásra, mint én a komornámat.

— Mit, hát a komornád is ért ezen mesterséghez?

— Még csak annyira haladt, kedves atyus! mint a tudományokban az a gyermek, ki a betűket kezdi ismerni. De talán igen eltérünk a tárgytól, mely mint sejtem, a majorházra vonatkozik. Tehát atyus be akarja vallani, hogy ez a csinos kis épület Dorka számára készült.

Dani bácsi hüledezve tekintett leányára.

— Hát ki súgta meg neked titkunkat? he!

— Bevalljam-e?

— Atyai hatalmamnál fogva parancsolom ezt, Dora. Mi ismerni akarjuk a hebehurgyát, ki ily fontos s ily óvatosan őrzött titkot elárul.

— Az a vétkes áruló a szívem volt, mely mindig arról fecsegett, hogy az én atyusaim gyöngéd és nemesindulatú férfiak, kik a szerencsétlen vén Dorkát, ki házunkat oly hűn szolgálta, meg szándékoznak lepni azon örömhírrel, hogy neki is van a széles világban egy kis menhelye, hol az árnyékos fák, az illatos virágok, a veteményes ágyak, a nyári nap jótékony hevétől érlelt nemes gyümölcsök sajátjai, s ahol rá oly hajlék vár, melynek ajtaját előle senki sem csukhatja el, melynek nyoszolyája, hol fáradt teste pihen, az övé, s melynek kis ablakaiból azon nagy almafát láthatja, hol a kereszt alatt egykor háboríthatatlanul fog nyugodni, s a forduló évekkel sírhelyét a tavasz hulló virágai és a késő ősz fonnyadt levelei fogják betakarni. Atyus! ezt a dicséretet mondta rólatok az én sejtő szívem. Oh! csak az a szegény Barnabás ne tűnt volna el! Mint örülne holnapután Dorka!... Ah, de talán neki szemrehányásai is lennének.

Dora megijedt a gondatlanul kiejtett végszavakon, s fürkésző tekintetet vetett atyjára, kinek elérzékenyülése leírhatatlan zavarral volt vegyülve.

Dani bácsi a hegyre kezdé fölsarkantyúzni lovát, melyet eddig lépésben engedett menni.

— Oh, ő talán sejt valamit! — gondolá Dora lehangoltan.

Midőn az oromra értek, s a kolostorhoz le kellett lejteniök, az atya félénk kíváncsisággal kérdé: — Úgy-e Dorka gyakori távozása alatt tulajdonkép Barnabást keresi?

— Őt, és nyomára nem tud akadni.

— De nem gyanít-e valamit?

— Hogy mit gyanít, nem tudom! De tartok a téltől.

— Miért kedves lányom?

— A bú miatt aligha túl fogja élni a Szilveszter-éjt.

— De hisz! addig rég visszajön Barnabás.

— S gondolja atyus?

Dani bácsi nem látszott e kérdésnek örülni, azonban tartózkodásán erőt véve mondá: — Ha katonának talált volna menni, akkor hamar megtér, hisz' a háború már véget ért.

— Oh, hogyan mehetett katonának, midőn semmije sem volt hozzá?

— Valaki zsoldosnak szegődtethette be.

— De ki lehetett volna oly szívtelen ember?

— Mit szívtelen? — pattant föl az apa, azonban rögtön megjuhászkodva mondá: — A hazáért harcra küldeni a fegyverforgatható férfiakat teljességgel nem szívtelen tett, sőt inkább oly kötelesség, mely dicséretet érdemel.

— Igen, de Barnabás soha lóra nem ült, soha puskát nem sütött el, soha kardot nem fogott a kezébe, s ily fogyatkozások mellett a zsoldos inkább mészárszékre, mint csatába küldetnék.

— Hm, hát ő ennyire járatlan volna a hadakozás mesterségében?

Dániel úr a zsebkendőjével törölgeté homlokát, melyről sűrűbben permetezett a veríték.

— Megérkeztünk a zárdához — mondá, kapva azon, hogy más tárgyról is beszélhet. — Páter guardian! — kiáltott be a zárda tornácán álló tisztes agghoz, — Isten kegyelméből egy hajlékkal szaporodott uradalmunk. A jövő csütörtökön felszenteljük, s miután már sem Óvári uram, sem Bali bég nem fenyegetheti tisztelendőségedet sarccal és pusztítással, kérjük és reméljük, hogy a kolostor minden tagjával szerencséltetni fogja a szegény Deák Istvánt és Dánielt azon kitüntetésben, hogy kenyeréből egy darabot szelni fognak.

— Domine spectabilis, nagyérdemű patronusunk! mindig szokásban volt, hogy a leviták nemcsak a kenyérből, de a kövér pecsenyéből is kifogták a magok részét.

— Az sem fog hiányozni, páter! s miután ha jól emlékszem még Bálámnak is, ki pogány pap volt, a

szőlőkerítésnél jelent meg az angyal, s ugyanott szólalt meg az ő szamara, s még pedig kitűnő bölcsességgel ; ebből én azt következtetem, hogy a bornak sem szabad a nevezetesebb alkalmakkor kimaradni : részint azért, mert az ő közelségében angyalokat láthatunk ; részint pedig azért, mert szájunk oly szép gondolatokat fejezhet ki, melyeknek még megértésére sem volnának természetes állapotunkban képesek. Így lévén a dolog, remélem, sőt bizton számítok arra, hogy tisztelendőségtek nem vetik meg a mi egyszerű falusi mulatságunkat.

— Miután kegyelmed, tisztelt patronusunk, ha nem adta is elé egész pontossággal a szőlőkerítés mellett történt csodát, de legalább azt bebizonyítá, hogy világi létére sem szokott az egyházról elfeledkezni, mikor örvend ; míg mások leginkább csak szorongatott állapotukban folyamodnak hozzánk, ennélfogva nem találom a szerzet kötelességeivel és fogadásaival ellenkezőnek, ha teljes számban megjelenünk kegyelmed refektóriumában, feltéve, hogy ott a hét fő bűn egyikét, a torkosságot kikerülnünk sikerülhet.

A guardian, midőn Dani bácsinak ily ügyesen válaszolt, hatalmasan kezdett nevetni, mígnem sötétpirossá lett arca a köhögés miatt, mely jó kedvének kitörésével együtt szokott járni.

— De nem szíveskednék-e domine spectabilis, tisztelt kisasszonyával együtt egy percre szerény hajlékunkba lépni?

— Nagy örömmel, tisztelendő uram! Azonban még előbb néhány látogatást teszünk a szomszéd falvakba, hogy késedelmezésünk által el ne szalasszuk leendő vendégeinket . . . S mit mível a marchallus campestris Flórián páter?

— Kötelessége szerint apró szenteket farag. S éppen ez juttatja eszembe, jelenteni kegyelmednek, hogy a szökevény Barnabás diák helyett akadtunk már oly egyéniségre, ki a kezdőbetűket tűrhetőleg bírja rajzolni, sőt mondhatnám, a versenyt elődjével kiállhatná, ha agg kora miatt keze egy kevéssé nem reszketne. Zárdánkba jövetele valódi nyereség azért is,

mert ámbár hangja a hosszas használat miatt elgyengült, énektanítónak rendkívül alkalmatos.

— Hallod-e Dora? — szólt Dániel leányához fordulva, kinek arcán a meglepetés és nyugtalanság jelei az apánál figyelmesebb egyénnek szemébe ötlöttek volna. — Hozza el tisztelendőséged a betűkészítőt is a lakomára, — szövé közbe s aztán megint ezt mondá: — Hallod-e Dora! vajjon Elemér visszaérkezéséig nem kérhetnők-e meg a kolostor új vendégét, hogy az énekben és lantban oktasson?

Dora csaknem reszketeg hangon válaszolá: — Majd, ha előbb vele megismerkedünk, atyám!

Dániel úr a faluban kihirdeté, hogy a házszenteléskor a földesuraság egy ökröt fog nyárson megsüttetni és egy hordót üttet csapra; akinek tehát pecsenyéhez s borhoz kedve van, jelenjék meg a kitűzött időben jó étvággyal, szomjas és füles korsókkal is, melyekbe befér egy pár pint bor.

A szomszéd helység majdnem félórára feküdt, s Dora saját eszméivel lévén elfoglalva, észre sem vette, hogy az a tárgy, melyről atyja vele értekezni akart, minden folytatás nélkül félbeszakadt.

— Mily kár — szólt Dániel úr hosszas hallgatás után — mily nagy szerencsétlenség, hogy már a falu közepén vagyunk, s nincs még hova betérjünk. Mert itt egymással szemben két földesúr kastélyát láthatod ugyan; de e becsületes emberek kölcsönösen tették semmivé derék épületöket. Ilyen, leányom, a polgárháború. Ha én a jobboldali rom tulajdonosát hívom meg, a másik rom lakosa érzékenyen sértve érzi magát, ha pedig mind a kettőt rávehetnők a látogatásra, akkor még legjobban úgy éreznék magokat, ha a kupát egymás fejéhez vagdalhatnák.

— Leányaik — szólt Dora — testvérként szerették egymást.

— S fiaik, mint hallám, egymás karjától veszélyes sebben feküsznek — jegyzé meg Dániel úr. De néhány perc alatt békésebb faluba érkezünk, hol barátnőd Zsombori Éva, s az én kenyerespajtásom, az Éva nagybátyja lakik. Ezeket okvetlenül megkaphatjuk.

— Atyus! nem volna-e jobb a bort, s az ökröt a lakoma többi kellékeivel együtt Dorkának ajándékozni?

— Házszentelés dáridóval jár, még a szász atyafiak közt is. Aki a régi magyar szokásokat tiszteletben nem tartja, annak, ha saját leányom volna is, azt tanácsolnám, keressen magának férjet a Ferdinánd pártjából.

— Köszönöm atyus e figyelmeztetést, s hasznomra fogom fordítani — válaszolá Dora kötekedően.

E közben a Dániel úrtól magasztalt békés faluba érkeztek, melyen a nagy országút vonult át, s ez előnyénél fogva a politikai világgal szorosabb egybeköttetésben állott.

Itt a falu szélén pengett a szorgalmas fegyverkovácsok pörölye, az utcán kardos és puskás emberek sürögtek.

Az a kenyerespajtás, akit Dániel úr meg akart látogatni, s kinek ő annyi gabnával szolgált, hogy a török martalócoktól okozott kárát kinyögheté, most tetőtől-talpig harcra készen állott az utcán s féltucat paraszt fölött tarta mustrát.

— Komám! mit nyomorgatod azokat a parasztokat olyan mesterséges mozdulatokkal.

— Háborúba vezetem, bátyám!

— Hát ismét háború van?

— Úgy vehetjük, mintha az volna.

— Talán megint Ferdinandus mellett ragadtatok fegyvert?

— Azon oldalról már egyszer megégette a kása a számat, mi most csak a békét akarjuk biztosítani. Nem akarjuk Izabella királynét az országba bocsátani. A határszélen már átjött, de mi elébe menvén, mondani fogjuk: térjen vissza felséged, s tegye bárhová trónját, csak ne a mi földünkre.

— Hisz ez lázadás!

— Csak önvédelem, urambátyám, mert Izabella sarkában lesz a német, s ha a német hozzánk érkezik, akkor vele megküzdeni a török is eljön, és a nagy verekedés árát mi fizetjük meg; pedig nincs miből. Tanultunk már a Majláth esetéből. Semlegesek akarunk maradni, urambátyám!

— De hát miért jön ide Izabella?

— Mert új fővárosra van szüksége. Budát valami basa foglalta el.

— Szent Istenem! hát így állunk?

— Ezentúl mindig Erdélyben fognak az uralkodásért küzdeni, ha most elejét nem vesszük. Menjen a királynénk Kassára vagy Nagyváradra! — szólt Zsombori.

— Szép hazafiak vagytok, öcsém! Levetkezitek a hűséget, s nincs könyör szívetekben a szerencsétlenség iránt! Menjünk vissza, leányom Amit főzetünk, együk meg magunk, s borunk hadd heverjen a pincében, míg e sok szeleverdi kiforr, s az idő és keserű tapasztalások által megtisztul.

Hallgatva, kedvetlenül érkeztek vissza a kolostorhoz. A guardian hasztalan marasztá, mert Dániel úr röviden említvén a szomorú híreket, hazasietett.

Midőn azonban a tornáclépcsőről éppen a kengyelbe illeszté lábát, Flórián páter megjelent egy kisded, de fürge vén embert hozván magával.

— Bátor vagyok — szólt alázattal — bátor vagyok a mi nemzetes és vitézlő pártfogónknak bemutatni szerzetünk betűrajzolóját, ki Barnabás diákot váltá föl e szép mesterség gyakorlatában.

— Azonban reménylem, hogy csak ideiglenesen.

— Ha a hír, melyet Zsombori uramtól hallani méltóztatott, valósulna, akkor fájdalom! új művészünk a királyné ő felsége udvarába fogna vándorolni, hogy mint lantos ott keresse szerencséjét. Megvallom, különösen rám nézve ez elválás igen szomorú, miután gyermekkori mesteremet vesztem el ismét, ki az egri iskolában zsoltárokra és egyházi énekekre tanított.

— De mielőtt elutaznék, úgy hiszem, szíves lesz minket meglátogatni — szólt Dora szemérmes zavarral.

— Egész életemet — mondá az öreg lantos nagy pathosszal — egyházam és hazám szolgálatán kívül azon célnak áldoztam föl, hogy egy korán elhúnyt költőtársamnak dalait a feledéstől megoltalmazzam, s hogy a közrészvét útján módot szerezzek hamvai porait díszes emlékkővel jelölni ki az utókor számára.

— Ily kegyes szándék — válaszolá Dániel úr, — megérdemli az elősegítést, s a Deákok nem szoktak utolsók lenni ott, hol hazafikötelességet teljesíthetnek.

Korán elhúnyt költő, hamvadó por, s az éjjeli dal oly csodálatos, oly rémítő összhangzásban állottak egymással, hogy Dora hangja alig volt a belső megindulás miatt hallható, midőn így szólt : — S régen múlt ki az a költő, akire kegyelmed céloz?

— Ha fájdalmamat kérdem, mely semmit sem vesztett ádáz erejéből, akkor a feledhetetlen ifjú csak most halhatott meg ; de ha azoktól várok feleletet, kik a napok telését és az év fordulását számlálják, akkor a válasz egészen máskép üt ki.

Dora megkönnyült e nyilatkozattal, de az egész úton azon tünődék, hogy a vén lantos — ha csakugyan ő volt az éjjeli meglepetés okozója — miért énekelte holt barátjának versei helyett éppen azt, melyet Elemér készített.

István bácsi a dobogónál várta öccsét.

— Levelek érkeztek, nagyfontosságú levelek, melyeket leányunk, Dora el fog olvasni.

— S honnan érkeztek azok?

— Az egyik megyénk főbírájától jött, a másik pedig az én kedves barátomtól, Kállay Menyhérttől.

— Előbb megengedik atyusék, hogy öltözékemet változtassam azután föl fogom olvasni a levelet — szólt Dora és távozott.

István úr most idejét látta, száját öccsének füléhez közelebb hozva, egész óvatossággal kérdeni : — Elintézte-e kegyelmed, amit magára vállalt?

Dani bácsi úgy visszahökkent, mintha lábára léptek volna. — S mit kellett volna elintéznem? — kérdé savanyú arccal.

— Lám! lám! már kiejtette eszéből ezt a fontos dolgot. Nem igérte-e meg, hogy a lovaglás alatt . . .

— Tyűh! drága barátom! — csodálkozott Dániel úr, bogos újjával füle tövét vakarva.

— Ej öcsém! hát nem kötelezted-e magadat arra, hogy a házfölszentelés előtt megsúgatod Dora által Dorka asszonynak . . .

— Hm! hm! — óbégatott Dániel úr.

— Igen, megsúgatod — erősíté István — hogy tulajdonkép ... és voltaképpen ... mi voltunk, no nem emlékszel rá?

— Mi voltunk azok, — folytatá Dani bácsi — kik véletlenül és minden rossz szándék nélkül ...

— Úgy van! — nógatott fejével István.

— Eltaláltuk küldeni Barnabás diákot, de lóval és fegyverrel ellátva ...

— S az ő megegyezésével — egészíté ki az idősb testvér.

— Az ő írásban foglalt megegyezésével a táborba katonáskodni — végzé be, arcáról a verítéket letörölve Dani bácsi

— Egészen ekként van, öcsém! De hát elbeszélted-e ezt Dorának, s mit válaszolt rá?

— Körülmények jöttek közbe, urambátyám! melyek akadályoztak. Nem jó, ha az apa felett leánya pálcát tör, s te szintén atyja vagy Dorának s nem szeretnéd, ha szívtelennek vagy lelkiismeretnélkülinek mondana.

— Nem is tanácslom azt neki, koma.

— De ő mielőtt tudta volna, hogy rólunk van szó, már ilyforma kifejezéseket használt az ellen, ki egy sem lóra ülni, sem fegyverrel bánni nem tudó embert harcba küld, hogy mészárszékre küldje.

— Ilyesmit beszélt az a háládatlan leány?

— Csak azért mondta, mert nem tudá, hogy minket sérthet vele.

— Ha így van a dolog, csak jobb lesz, ha Dorkát behívatjuk és te magad beszéled el a történteket.

— Neked kell felvilágosítani őt, mert idősebb lévén, a szó téged illet.

— Kövesse meg magát, öcsémuram! Kegyelmed a ház tulajdonosa, s azért az első szó jogával bír.

— Tagadom ezt, mert kegyelmed midőn a házról számomra lemondott, nem kötötte ki, hogy a korossági jogról is lemond.

— De hát ki tudna minden csekélységről contractust készíteni?

— Nem csekélység az, hogy kit átkoz meg Dorka.

— S ha átkoz is, nem a kegyelmed leánya-e, akibe belebolondult Barnabás, és ezzel az eltávolításra okot adott?

— De mióta csak az én leányom Dora? Ha ő most itt volna és meghallaná e kegyetlen szavakat!

— Talán csak nem hallja meg — szól István úr, félénken tekintve az ajtóra.

— A falnak is füle van, bátyám!

— Azután én nem mondtam, hogy megtagadom segítségemet tőled, ha Dorkával beszélsz.

— Én sem állítottam, hogy az első szót nem én indítom meg, ha te szorgalmasan gyámolítasz.

— Hívassuk tehát Dorkát — mondá István úr.

— Hallgasd meg előbb híreimet, mert azok nagyon könnyítik helyzetünket.

Ekkor Dániel úr értesíté bátyját, hogy Izabella Erdélybe jön, s már az ország határait átlépte, miből cáfolhatatlan okoskodással következtetné, miként a nagy Werbőczy is vele van, s ebből érthetőleg vonta ki azon végeredményt, hogy Werbőczyvel kell lenni Elemérnek, sőt Barnabás diáknak is, miután levelökben rá is célzottak, s tisztelt rokonuk nemeslelkűségétől mást várni sem lehet, minthogy őt is szolgálatjába fogadá.

— Hollah! tehát visszakerült Barnabás. Nagy kő esett le a szívemről! Már most könnyen beszélünk Dorka asszonnyal.

István úrral örömében nyulat lehetett volna fogatni.

— De mossuk meg jól a betűrajzoló fejét, ha többé leányunkra mer kacsintani — tanácsolta Dániel.

— Okvetlenül, öcsém! Hanem az a Dora nem jön. Tudod mit, öcsém! Baktassunk mi saját szemünkkel végig a leveleken, hátha azokban is van valami nagy rokonunkról, s azután Elemérről és Barnabásról.

Közerővel fogtak az olvasáshoz.

A főbíró csak az Izabella bejövetele ellen intézett mozgalmakról értesíté őket, s fölszólítá, hogy szedjék össze erejöket az ily lázadók fékezésére.

— Megint ide hozatjuk Flórián pátert.

— S felfegyverezzük jobbágyainkat.

— De már lássuk a másik levelet — mondá Dániel úr.

Pista bácsi feltette a szemüveget, s öccsének közremunkálásával elolvasták Kállay Menyhért következő sorait:

«Nagy tiszteletre méltó jó uram!

Drága barátom!

Tetszett az isteni gondviselésnek...

— Jaj, bátyám! ilyen kezdete csak a halotti céduláknak van; rosszat sejtek — szólt Dániel úr.

— Ne háborgass ily komoly foglalkozásban — rivalgott István bácsi, szorosabban nyomván orrához szemüvegét, s aztán ekként olvasá: — «Tetszett az isteni gondviselésnek annyi esztendők óta kegyelmednek, jó uram! a figyelmét ismét reám, régi barátjára visszatéríteni, s annak tulajdoníthatom azt a szerencsét, hogy alkalmam nyílt kegyelmed becses levelét egy expressus által Kállóból Böszörménybe szállíttatni, honnan szerencsésen megérkezett Hevesig, s onnan minden baj és periclitatio nélkül elvitték Nagykátára.»

— Szent Isten! mennyit utazott a mi levelünk! — közbeszólt Dániel.

— Uramöcsém! ne turbáljon az olvasásba. Hiszen, ha galambpostán nem küldhettük, így kellett történnie, s amig a világ világ lesz, nem fog másként lenni.

Dániel belátta, hogy a levél máskép sohasem is haladhat rendeltetése felé, s ennélfogva megfogta száját s fülelt, míg István úr így folytatá az olvasást: «Nagykátán akadt egy jámbor felperes, ki Irsán lakó alperesével bizonyos követeléseket barátságosan óhajtott complanálni, s éppen lovát nyergelte föl, hogy Irsára utazzék, midőn kegyelmed levele hozzá érkezett. Tüstént magával vitte azt, s átadá a pörös félnek, ki volt nádorunknak, Werbőczi Istvánnak, obligatusa volt, juramentum mellett obstringálá magát arra, hogy azt, ha életébe is kerül, a nagy hazafi kezébe fogja szolgáltatni».

— Ritka példája a becsületes embernek! — jegyzé meg Dániel.

István úr pedig az ily nyomatéktalan észrevételt válaszra sem méltatván, folytatá: «Az irsai atyafi sokáig kerülgette Buda tájékát, s midőn végre föltárt kapukat szemlélt, fiastul, kit magával tapasztalásszerzés végett vitt, be is mene a városba, s íme! éppen akkor egy aranyos kocsi mellett gyalogolt ki Werbőczy István, a volt nádor, a szultán táborába».

— No! ezt mégsem tettem volna, ha akkora úr vagyok, mint ő — mondá Dani bácsi.

— Valami ceremonialis szokás lehet — válaszolta István úr, s folytatá az olvasást: «Az irsai atyafi várt, várt, s hát aki nem jött vissza, az Werbőczy István volt, meg a többi nagy urak. A szultán fogságba ejté őket!»

— Ez rettenetes! — kiáltott föl István bácsi.

— Ily rosszmájúnak mégsem hihetem a szultánt.

— Nézd meg, hátha hibásan olvastam. — Ekkor a levelet átadta Dánielnek.

— No! hát közel van az antikrisztus uralkodása! — mondá az öcs.

Ez oly megjegyzés volt, melyet István úr megtámadni nem mert.

«Később — így hangzott a tudósítás — Budavárából kiűzetett minden vitézlő rend. Az én szomszédom, ki zsoldos kapitány volt, hogy a portyázó törököktől kardra ne hányassék, Palotára menekült, több napi mulatás után végre hazaérkezett, s azt a hírt beszéli nekünk, hogy a szultán a királynét kikergette a tanácsosokkal együtt a várból, Budát török fővárossá és a mi volt nádorunkat — horrendum dictu! — zsidóbíróvá tette. Lehet-e ekkora változandósága a szerencsének? Reszket a kezem, midőn leírom, hogy a temérdek Werbőczy István most már csak zsidóbíró. Áron óta nem volt ugyan nekik ilyen híres bírájok de nekünk az mégis nagy approbriumunkra szolgál. Íme! hogy' lesz minden emberi dicsőségnek és hatalomnak vége! stb.»

A két testvér alig tudott hinni szemeinek, s alig tudott erőt venni fájdalmán.

Deákék a politikai cselszövényekhez nem értvén,

honnan gyaníthatták volna, hogy Werbőczit a Ferdinánddal tartók gúnyból nevezik zsidóbírónak, s az öreg Kállay Menyhértet e párt értesíté a történtekről.

— Úgy látszik öcsém! — szólt Pista bácsi szomorúan, — bizony úgy látszik, hogy hadi készületekre és a kipusztított nép fölsegélyezésére botorul elvesztegettük azt a szép pénzt, melyet ha nagy rokonunknak fölküldöttünk volna, az a zsidóbíróság alól talán kiválthatná magát.

— Hát a refektórium mennyit nem emésztett meg!

— Úgy van, öcsém! mi vén gyerekek vagyunk.

— Igaz bátyám! nekünk lábunkba szállt az eszünk.

— A tied talán nem egészen.

— Ellenkezőleg, bátyám! a te eszedből maradt még meg valami.

— Tagadom, öcsém! nálad az észből szép capitalis van még együtt.

— Tévedsz, kedves bátyám! te csak az aprópénzt költötted el eszedből, a nagy nehéz aranyrudak még megvannak ott.

— Ne tréfálj, öcsém! én tudom, hogyha még koldusok nem vagyunk, az egyedül a te mérséklő tanácsaidnak lehet köszönni.

— Ellenkezőleg áll. De miért könnyezel?

— Ne fogd reám, öcsém azt, hisz a te szemedben van a könny.

— No, no! ha az én szemembe látod, miért fut le az a könny a te bajuszodra.

— S hát csakugyan oda futott volna! Nem képzelhetem, öcsém!

Deákék addig vitatkoztak arról, hogy melyik érzékenyült el, míg egymás karjába borulva hangosan zokogának.

Midőn pedig fölindulásukon erőt vettek, a teendőkről kezdtek tanácskozni.

Belátták, mily szép és illendő volna nagy rokonukat ekkora szerencsétlenségében meglátogatni és vigasztalni ; de a drága gabona és bor egy kevés tivornya, s végetlen jószívűségök miatt elfogyott. Honnan szerezhetnének pénzt?

— Csak úgy vagyunk öcsém, mint a törtszárnyú gólya, mely érzi, hogy okvetetlenül más vidékre kell repülnie, de mit használ heves ösztöne, ha szárnyát egy araszra sem emelheti föl a földről!

— Takarítsuk meg — mondá Dániel — Dorka háza felszentelésének költségét, hisz abból is telik ki valami.

Ez István bácsit visszavezette a Barnabás diák miatt támadt lélekvádakra.

— Öcsém! a szomorú hírek, melyeket Kállay Menyhért barátom leveléből olvastunk, fölnyitották a mi szívünket, s megoldották nyelvünket. Használjuk fel a kínálkozó alkalmat és valljuk be Dorkának a titkot, hogy azzal egy kő a lelkünkről lehulljon.

— Nem bánom, bátyám! de oly feltétel mellett, hogy Dora meg ne tudja ; mert rossz, ha a leány az atyjáról, s különösen a nagybátyjáról kárhoztató itéletet mond, vagy pedig hallgatva keblébe zár.

— Úgy van, s különösen téged kímélnünk kell, s miután leányunk eddig átöltözködhetett és minden percben meglephet, vonuljunk csendesen a fegyvertárba, s hívassuk oda Dorkát.

— Tanácsodat helyeslem.

VI.

Dorka a tegnapi találkozás óta rettegett Dora szemébe nézni.

— Mily nagylelkű volt irántam ő, kit kötelességemből és családja iránti tiszteletből talán örökre szerencsétlenné tettem ; mint szánakozott boldogtalanságomon, holott szívébe az apai házhoz tartozó tisztelet miatt tőrt döftem! Oh Istenem! mily kínokat kell kiállanom! Meg vagyok győződve, hogy Dora éjei álmatlanok, s hogy szétdúlt szerelmének emlékei az átvirrasztott órákat a gyötrelmek vad tombolásaival töltik be. S mégis ez az angyali teremtés, midőn engem szenvedni látott, maga mellé akart visszavinni, hogy ápoljon, hogy vigasztaljon, s hogy kórágyam mellett őrködhessék. Gyűlölnie kellene engemet, s íme!

megbocsát és szeret. Nemes lény, választottja a szeretetnek s áldozati készségnek, nem fogok visszaélni jóságoddal! Dorka, az elátkozott vénasszony, keblébe zárja, mint szent ereklyét, nevedet, s midőn az Istenre gondol, egyszersmind rólad fog emlékezni, hogy az emberi nem gonoszságaiért az éggel szembe ne szálljon, s vándorbotot veend kezébe, házról-házra jár koldulva s keresve Barnabást, a nyomorult és gyámoltalan rokont, s föltalálja őt, vagy amit szintúgy óhajt, a halált... Isten veled, ég angyala, kedves és megbántott Dorám! ne lássuk többé egymást!

Ily kínzó, ily önvádló benyomások közt szedte össze holmiját a vénasszony, s várta az alkonyt, hogy a várból kisuhanjon.

Hogy pedig Dorát elámítsa, éppen hozzája készült elbeszélni, mily örömmel költözik át régi szállására; de roncsolt testű lévén, miután tudja, mennyire nem képes a szállás megváltoztatásakor az első éjen aludni, kéri őt, hogy csak holnap reggel történjék az átköltözés, mert a mult éjt álmatlanul töltvén, szeretne előbb kipihenni.

Mikor Dorka a kendőt ősz hajára tette, hogy Dorát meglátogassa, a legény akkor lépett be hozzá Deák uraimék azon rendeletével, hogy tüstént siessen hozzájok.

— Tudom, nagy lakomára készülnek és ezért hivatnak — szólt.

— Dániel uram ő kegyelme nem rég jött vissza a vendégségből — válaszolta a legény.

Dorka sóhajtott, elgondolván, mennyi zavar fog eredni az ő távozása miatt, de szándéka szilárd volt.

Midőn a refektórium helyett a fegyvertárba utasíttatott, hová hetekig sem szokott senki tévedni, a félénk nőt már az is meglepte.

Mihelyt pedig belépett, István bácsi a szemüveget, melyet orrán felede, lekapta, hosszú gyér haját hátra simítá s hogy a bátorság s lélekjelenlét tökéletes kifejezését megadja, görbedt derekát kiegyenesíté s oly mereven állt, mintha éppen most soroztatott volna be újoncnak.

Ellenben Dani bácsi fürgén került a vénasszony háta megé s a csikorgó reteszt előtolá.

— Mennybeli atyám! hisz ezek már tudják, hogy szökni akarok, — gondolá Dorka elképedve.

— Asszonyom! — szólt István úr köhögve és szemével öccse felé vágott.

Az öcs azonban nem látszott észrevenni a jelt, hanem a helyett megvizsgálta, hogy csakugyan elő van-e tolva a retesz?

Dorka tűhegyen állott.

— Asszonyom, — folytatá István keményebben hunyorítva Dani felé — kegyelmed vén s valamint az életben sok jót, szintúgy sok rosszat tapasztalt s talán tett is. Miért ne mondanám, hogy tett, holott emberi természetünkben fekszik, hogy cselekednünk kell jobbra, balra.

— Most már vége neked Dorka — gondolá a vénasszony.

— A religio, — elmélkedett István úr, haragosan tekintve a még piszmogó öcsre, — azt tanítja, hogy a bűn kétféle, eredendő és cselekedeti és a bűn első neme miatt, kikerülhetetlen a második is. Ennélfogva megbántás nélkül állíthatom, hogy valamint nekem és a most szólani akaró Dániel öcsémnek vannak cselekedeti bűnei, szintúgy kegyelmed is, asszonyom, el van látva efféle cselekedeti bűnökkel. Vallja meg csak, hogy igazam van s aztán következtessünk belőle.

— Könyörüljenek rajtam, nagy uraim! — rebegé Dorka.

Dániel egy széket tolt a vénasszony alá, látván, hogy erejében fogyatkozik s erre nekibátorodva, bátyjától átvette a szólást és szaporább nyelvvel s hangnyomatok nélkül kezdett beszélni.

— A hazaszeretet az emberi s különösen a magyar természetben fekszik. Azt hiszem, nálunk a ló is inkább ragaszkodik a jászolhoz, az ökör is a járomhoz, mint másutt. Csak a bivaly nincs eléggé megbarátkozva hazánk földjével, de ezt neki meg is lehet bocsátani, miután indigena és nem rég vándorolt be.

— Igen soká laterizálsz öcsém! — közbeszólt

István úr, — én jobb előszóval nyitottam meg a tárgyalást.

Dorka csak azt látta, hogy megtámadtatik, de már többé nem tudá, hogy mily oldalról.

Dániel úr visszautasító tekintetet vetve Pista bácsira, folytatá: — A hazaszeretetből foly, asszonyom! a haza oltalmazása. De minden időben vannak öregek, kik haladott éveik miatt személyesen nem alkalmasak a megtámadók ellen szülőföldjöket védeni Valljuk meg nénémasszony, hogy mi hárman, fájdalom, ily állapothoz nagyon közel állunk. Hármat mondottam, mert miért ne képzelhetném, ha korára nem gondolok, asszonyomat is katonának, holott Semiramis országokat hódított meg s Rozgonyi Cecilia férjével minden táborozásban résztvett.

Dorka félni kezdett a Dániel által kivonandó következtetésektől s hogy katonának igen alkalmas, azzal bizonyítá be, mert álla már reszket és fogai összekocognak, még mielőtt a csata megnyílt.

A kérlelhetetlen logikájú Dani bácsi pedig folytatá beszédét, mondván: — Aki rokkant és bármi okból harcolni képtelen, nem jöhet-e arra a gondolatra, hogy zsoldost küldjön a táborba? S ha kegyelmed asszonyom! a kellő pénzzel el volna látva s ha oly fickóra akadna, kire a háznál nem sok szükség van, már akkor nem nagyon ütközném meg azon, ha Budavárra zsoldost fogadott volna. Vallja be, hogy az ily tett kegyelmedtől is kitelnék?

— Siess, öcsém! siess a tárgyra, mert ily hosszas függőben tartás egy külön neme a torturának.

Dorka szepegve mondá: — Kigyelmetek mindent tudnak s nincs miért titkolnám a történteket. Bevallom tehát.

— S még ő akarja bevallani! — szólt bámulva Dániel.

— Még ő nem titkolja tőlünk! — mond ugyanakkor István.

— Tapossanak szét, nem titkolom, bevallom — zokogá Dorka, hogy én küldtem Elemért a táborba.

— Mit mond ez a vén bolond?

— Talán csak félrebeszél, bátyám! hisz láthatja, hogy megzavarodott — csillapítá Dániel Pista bácsit... — Dorka! — szólt most az asszonyhoz fordulva, — úgy-e csak azért említé kegyelmed Elemért, mert értésünkre akarja adni, mennyire fájhat valakinek, ha kedvelt emberét, kihez rendkívül ragaszkodik, egy idegen elszökteti és katonának állítja be? Elemér tud a maga lábán járni, tud saját eszével okoskodni. Ő hálátlanul idehagyott ugyan s meg is fogjuk érte jól mosni a fejét, csak térjen vissza ; de, ha kegyelmed minket akar megszégyeníteni ballépésünkért : akkor elismerjük, hogy jussa van rá ; azonban, higyje el, magunk is eléggé bánkódunk rajta.

— Én nem említettem volna Elemért, ha nagyuraimék nem hozzák fel, — szólt könnyekbe lábbadt szemekkel a vénasszony.

— Öcsém! ez az asszony mégis ellenünk működött... Dorka itt e fegyvertárban, hol a halál annyi eszköze néz fenyegetve rád, kérlek és kényszerítlek : — valld be, hogy tudtad Elemér elszökési szándékát s mégsem jelentetted be nekünk.

— Én küldtem el őt, nagyuram!

— Ne higy neki. Hadd, hogy én beszéljek vele . . . Dorka asszony mondja hát meg : mivel küldte el? honnan volt rá pénze?

— Volt néhány régi arany- és ezüstdarabom s mátkagyűrűmet vetettem zálogba Óváriéknál — szólt sírva-zokogva Dorka.

— Hallatlan! isszonyú, rettenetes! — kiálták Deákék. — Mit vétett Elemér, hogy ily bűnre szántad el magadat s éppen a sír szélén? — mondá Dániel. — S mit vétettünk mi ellened, hogy nekünk ekkora bosszúságot okoztál — kérdé István úr . . . — No! bátyám! talán ezt az oldalát a kérdésnek ne bizgassuk — súgta Dániel, ki miután az ügy bonyolódni kezdett, nagyobb diplomatának látszott, mint idősb testvére. Dorkát a heves támadások nyilatkozatra kényszerítették.

— Koldus és földönfutó voltam, midőn kegyelmetek, nagyuraimék, hajlékukat számomra meg-

nyitották s az erőtlen vénasszonynak, bár hasznát alig vehették, ételt, nyoszolyát, ruhát és barátságos szavakat nyujtottak: nem tartozom-e én ezért hálával? Elemér, kit kegyelmetek érdemén felül becsülnek, kit most is a vakságig szeretnek, semmi más, mint vakmerész kalandor s háládatlan szívét azon fekete bűnnel bemocskolni nem iszonyodott, hogy feledve származását és helyzetét, ő a szolga, ki kegyelemkenyéren élt, a mi Doránkra merte vetni szemét. Ezért küldtem el. Tartsanak hát felettem ítéletet, ha tetszik, de hogy jegygyűrűmet feláldoztam, azért férjem árnyéka meg fog bocsátani.

Dorka, midőn titkától menekült, hideg nyugalommal várta a történendőket.

— Hallod-e, Elemér szemet vetett unokahugodra?

— Igen, ő szemet vetett a te leányodra.

— Az csakugyan merészség volt.

— Nem állítom az ellenkezőjét — jegyzé meg Pista bácsi.

— Nekünk várunk van.

— Van kettőnknek egy.

— Családunk régi.

— Régi s meg is apadtunk a miatt.

— Rokonunk a nagy Werbőczy.

— Még pedig jó rokonunk.

— Nádor is volt.

— De hát most mi?

— Igaz bátyám, a szerencse kereke forog.

— A föld golyóbisa is forog, öcsém.

— Hol a lábunk van fenn, hol a fejünk.

— Nem öcsém, a fejünk mindig fenn van és ez nagy hasznunkra szolgál.

Úgy látszott, most erősebb diplomata István lőn s ezen előnyt felhasználva kérdé Dorkától: — Hát a mi Doránk milyen indulatot mutatott Elemér iránt?

— A gyermekleányoknál egy csinos és mézes beszédű fiatalember szerelme könnyen találhat viszonzásra, — mondá Dorka kikerülőleg.

— S Elemér csakugyan mézes beszédű — erősíté Dániel.

— És Dora tizenhét éves sincs, — jegyzé meg István úr, még pedig Dorka iszonyú csodálkozására, oly nyugodt hangon, mintha közönyös tárgyról beszélnének.

— Ha boldog emlékezetű kedves feleségem élne, talán idősb lantossal taníttatta volna Doránkat énekre.

— Egy szóval sem állítom, öcsém, az ellenkezőjét.

— Az apák nehezen pótolják ki, főleg a leánygyerekeknél, az anya helyét.

— A nagybátyák sem sokkal többek e részben.

— Azonban Elemérről vakság volna állítani, hogy magában véve nem eléggé tisztességes ifjú.

— Sőt nagyreményű is.

— Szent Istenem! hisz én, amint látom, rendkívüli vétket követtem el.

— Mit lát maga, vénasszony! tud is maga látni! Elemér szolgánk, s hibázott, hogy a házi kisasszonyra merte vetni a szemét. Egyébiránt ha a háború ily hamar be nem végződik, még híres vezérré vált volna, mint Magyar Balázs, ki parasztból emeltetett mágnássá. S béke alatt is, midőn észre és okos tanácsra van szükség, miért ne nevezhetnék ki belső tanácsossá, mint Athinai Simont, ki jobbágytól származott?

— De miért célzasz öcsém mindig parasztokra, midőn Elemérről beszélsz. Igaz, hogy ő szegény ; de a Komjáthy-család jobb nemesek közül való — jegyzé meg István bácsi rendreutasítólag.

— Ne vitassuk ezt bátyám, mert a vénasszony még azt képzelhetné, hogy a mi kedves és szép leányunk azon eladó szűzek közé tartozik, kiket a szüléknek kell árulgatni, mert a magok erején konty alá sem jutnának. Köszönje meg Erdély legkitűnőbb leventéje is, ha oly takaros menyecskét vihet haza, mint aminő Doránk. De, hogy szavunkat ne feledjük, tudja-e Dorka néne, hogy még más is mert szemet vetni a mi leányunkra?

— Tudja-e, — közbeszólt István bácsi, — hogy mi ezért azt tettük vele, mit az asszony tett Elemérrel.

Dorka sikoltva esett vissza székére.

Dániel és István úr aggódva tipegtek körüle, dörzsölék homlokát, mondák: hisz! visszaérkezik Barnabás is, beszéltek a házról, melyet Dorka számára építettek, de a vénasszony, mihelyt eszméletét visszanyerte, jajgatva kiáltá: — Oh, hogy tört volna el lábam, midőn e küszöböt átlépte! oh, hogy fulladtam volna meg az első falat kenyértől, melyet tőletek elfogadtam s oh, hogy folyt volna ki szemem, midőn körültekintett és megnyugvék azon, mit rajtatok és házatokon látott.

— Öcsém, ő minket tegez.

— Erős indulatokba jött, ne vegyük számba.

— Kegyetlenek, miért nem ütöttétek főbe Barnabást! miért nem döftetek tőrt szívébe, miért nem lőttétek le egy golyóval, mint a veszett ebet, a helyett, hogy gyilkoló fegyverekkel ellátva kiküldöttétek a széles világba, hogy őrjöngését, bosszúállását s az emberi fogalmakat felülhaladó bűneit az élőkor rettegve beszélje el az utódoknak. Oh! uraim ti könnyelműségetekkel többet ártottatok, mintha a sátánnak tudva adjátok el magatokat s a pokol bélyegét, le törölhetlen jegyül, homlokotokra süttetitek.

— Lassabban, asszonyom, mi a nyelveskedést tűrni nem szoktuk — szólt Dániel.

— Aztán a kutya is úr a házában, — jegyezte meg István bácsi fenyegető és méltóságteljes állást foglalva.

— És mi menten azt mondjuk neked, Dorka, künn tágas, benn szoros.

— Igen, a várnagy szűrödet tüstént kiteszi a kapun.

— A nélkül is elmegyek, csak előbb beszéljem ki magamat, — szólt Dorka sűrűn omló könnyekkel.

— Nem éppen azt mondtuk, hogy menj el; de rágd meg jól, amit mondasz, — említé Dániel úr engedékenyebb hangulattal.

— Aztán te elküldötted Elemért, mi elküldöttük Barnabást s ugyanazon okból. Kinek s mit lehet tehát egymás szemére hányni? — szólt Pista bácsi.

— Nagyuram! nem úgy áll a dolog. Én vétkeztem, midőn a Deák-család iránti tiszteletből, idegen ügybe

avatkozni elég balga valék. De Elemér a nagy világ által csak nyerhet. Vitézségét, elméjét kitüntetheti. Tetteit talán versekben fogják megénekelni vagy pecsétes oklevelekkel, címekkel, uradalmakkal jutalmazzák. Azonban tudják-e kegyelmetek, hogy ki Barnabás s mire fogja használni azt a fegyvert, melyet kezébe adtak és azt a szabadságot, melytől annyi gonddal, annyi aggodalommal oltalmaztam? Tigris volt ő, kalitkába zárva, elfárasztva, kiéheztetve, megtörve, kegyelmetek titkon felnyiták a reteszt s mondák: eredj a szabadba, keresd a martalékot, melyet széttéphess. Őrült volt ő, ki a kór rohamai közt mindig az égő parázst kereste, hogy a kazalba vesse be s a terjedő lángokban gyönyörködhessék; s kegyelmetek a lobogó kanócot kezébe adták, mondván: siess a nagy világba s gyujtsd fel a kunyhót, de a büszke épületeket is. Oh, hogy ezt nekem kell mondani, ki rokona vagyok, oh, hogy ezért magam fejére kell átkot szórni, mert a végzeten kívül én voltam az, ki őt a bosszúra nevelte! Mit használ a bűnbánat, ha jóvá nem teheti az elkövetett gonoszságot! De ki gondolkozott, ki érzett volna helyzetemben másként s ki keresett volna az égbe Istent akkor, midőn a földön mindenütt csak a sátán kezét látja? S nem igyekeztem-e később jóvátenni vétkemet? Íme! midőn a célhoz már közel valék, kegyelmetek megsemmisítik a hosszú évek fáradságos művét... És tudjátok-e, ki vagyok én s ki Barnabás?

— Az asszony a mi kulcsárnénk, ki rossz humorban van s míg haragja tart, mindent sötét színben lát, — szólt Dani bácsi.

— Barnabás pedig, — egészíté ki István úr — nem dícséretreméltó magaviseletű férfiú ugyan, de azért a világot aligha fülforgatja, mert vannak törvényeink és bíráink s a bűn hamar megleli illő bérét.

Dorka éles s őrjöngő nevetésben tört ki.

— Törvény és bíró! ha! ha! ha!... Hadd beszéljek tehát nektek a törvényről; hadd szóljak a bírák felől. Én Devecsery Dorothea vagyok s anyám a híres Mihal bég családjából származott, ki Szerb- és Bos-

nyákország leghatalmasabb hercege vala, férjem Csapi András a Miczbánok utódja volt. Atyám vára, hol férjem is, míg élt lakozott, a Duna balpartján feküdt, Péterváradhoz közel s testvérem férjének a vára, Szendrővel, hol Mihal bég unokája, a mohamed hitre tért Ali parancsolt, egészen átellenben. Kinizsi Pál, ki évek óta esküdt ellenségünk volt, a mély béke idején a fekete seregből háromezer emberrel átkelt a befagyott Dunán s tudván, hogy a dúsgazdag Ali Szendrőből eltávozott, véletlenül meglepte a híres várat s mielőtt a török őrség fegyvert ragadhatott volna, elfoglalta. A fekete sereg minden férfit legyilkolt, a roppant kincset és drágaságokat elharácsolá. Kinizsi csak azon bosszankodott, hogy Ali bég nőit, kik egy titkos ajtón menekültek, nem ejtheté rabul Másnap Ali visszaérkezvén, nyolcezer katonával Kinizsi után indul; de midőn a Dunához ért, látta, hogy már megengedt az idő s a jég zajlani, szakadozni kezd. Kinizsi üldöztetés nélkül vonult Pancsovába, melynek parancsnoka az én nővérem férje s Barnabás atyja volt. Ott a város lakói, kik várnagyukra a szigorú fegyelem miatt nehezteltek, tudja Isten mit súgtak a fülébe s rég takart gyülöletét a nyomorult árulkodás fölszította.

— Isten legyen irgalmas az ő lelkének! — kiáltá nagy felindulással István úr. — Most már emlékszem a rémítő történetre. Apród koromban hallottam elbeszéltetni. A kegyetlen férfiú azzal vádolá nénémasszony sógorát, hogy rokonával Ali béggel titkon cimborál s kezére akarja játszani Pancsovát s hogy ő ezért volt kénytelen Szendrőt, a béke idején, megtámadni.

— Ne legyen poraim számára az anyaföldben egy arasznyi hely is; beszentelés nélkül, temetetlen heverjen testem a vadállatok hullájaként s lelkem ne találja meg a pokol és ég közt az utat, sőt a vihar közé vegyülve nyögjön, verje fel az alvókat édes álmukból, jelenjen meg kísértetként ott, hol a halálmadár az ablakon besivít s a megijedt beteg a rossz jóslatra veszíteni kezdi reményét és essék vissza

minden átok, mit életemben Kinizsire szórtam, az én ősz fejemre, ha csak egy szó is igaz volt a sógorom ellen szórt vádból! — szólt Dorka a fájdalom és düh túlragadtatásával.

Dani bácsi félénken tudakolá : — S mit követett el Kinizsi a Barnabás diák atyján?

— Kiszemelt csapattal vendégként szállt hozzá s midőn előintézkedéseit megtevé, levetette az álarcot, a várurat lefogatá, megsütteté, mint a kost. Azokat pedig, kiket a honárulási bűnben részeseknek tartott, kényszeríté, hogy húsából egyenek — mondá István úr.

— Talán ez csak mese.

— Öcsém, oly igaz, hogy a krónikába is feljegyzik.

— Zuzmarás Szilveszter-alkony volt, — szólt Dorka, mintha most is a hideg miatt dideregne. — A kandalló mellett ültünk, én és atyám — áldás legyen hamvain! — Vidor, majdnem dőrén víg voltam. Bosszantám őt, hogy előérzetekről beszél s hogy csodálkozik, mily kevéssé nyomja szívemet Ali bég szerencsétlen sorsa. Kötekedőleg említem, hogy Ali bég török hitre tért s ezáltal elszakított minden családi köteléket ; rokonomnak tehát nem ismerhetem el . . . S ha testvéred férje a mahomed hitet öltené fel, nem sajnálnád-e, midőn hasonló sorsban részesülne? — kérdé boldogult atyám oly tekintetet vetve rám, mintha nagy kék szemeivel lelkembe akart volna nézni. — Istenem! hisz csak hat hét óta házas s hogy tagadhatná meg ily hamar azt a vallást, melynek oltára előtt nejének hűséget és örök szerelmet esküdött — válaszoltam kikerülőleg s kezemet atyám vállára tevén, szemébe nevettem a furcsa kérdés miatt. — Igen, nagyuraim! minden igére, minden részletre emlékszem e szerencsétlen estéből. Avagy nem kezdik-e eszembe juttatni a távozó fecskék és darvak ; nem figyelmeztet-e rá a fák fonnyadó levele ; nem süvölti-e az őszi szél, midőn nedves szárnyain hozza az első dért s nem harsogják-e a folyamon összeütköző jéghasábok, hogy közeledik azon évfordulat, midőn atyámmal csendéletünk végpercében a kandalló előtt beszélgettünk : ő sejtelmes rettegéssel, én badar elfogulatlansággal?

Még le sem vevém válláról kezemet, még meg sem szüntem szemébe nevetni, midőn . . . midőn . . . oh! mentsenek meg kegyelmetek a részletektől! . . . Anna sápadtan, mint a halál, átázva, mintha kútból vették volna ki, fáradtságtól lihegve, mintha a rablók vagy az üldöző démonok sarkában lennének, zilált hajjal és torzvonalakkal, mintha eszméletét, mint terüt, mely a szaladásban akadályoztatja, ledobta volna, — Anna, a szerencsétlen és kétségbeesett Anna, szobánkba tört s lábunk előtt összerogyott.

Dorka a megindulástól legyőzetve elnémult és keresni látszott a lélekzetet.

— Kedves nénémasszony, ki volt Anna? — kérdé Dániel.

— Térjen magához néném, előbb pihenjen ki s csak azután szóljon, — szólt István bácsi, részvéttel szorítván meg a vén nő kezét.

— Ki volt Anna? A szeretetnek vértanuja, az Istent és műveit káromló gonoszság martaléka. Ő a Barnabás anyja volt, ki midőn férjét az emberi alakba bújt ördögök megsütötték, eszét veszíté s hóban, esőben egyedül és gyalog bolyongott, míg egy hű szolgája várunkhoz közel rátalált s hozzánk kísérte. S nekünk tőle kellett a történtekről az első hírt hallanunk! . . . Hetekig virrasztottam ágyánál, de bár ápolásom testi egészségét helyreállítá, rémülve vettük észre, hogy lelkileg beteg marad és hogy viselős. Atyám — folytatá Dorka töredezett hangon — atyám szelíd volt házánál, de büszke és dacos ellenségeivel szemben. Mihelyt hallá, hogy sógorom bátyja, ki a Kinizsi jobbkeze és cinkosa volt, a meggyilkolt testvér várát és uradalmát elfoglalta, tüstént fegyvereseket gyüjtött, rárontott a várra s abból kivervén a bitorlót, az egész uradalmat az özvegy és leendő utódja nevében birtokba vevé.

— Úgy kellett tennie, nénémasszony! — szólt Dániel úr.

— Másként nem is történhetett volna. A mi nagy rokonunk Werbőczi a *Hármas törvénykönyv*ben szintén ezt rendeli, — tevé hozzá István úr.

— De, — folytatá Dorka siránkozó hangon, —

éppen e miatt jutottunk tönkre. Mert a zsivány nagybátyának több szomszéd várúrral kölcsönös örökösödési és védelmi szövetsége volt s azok összetartván, valóságos sereggel fogták körül a gonoszul kivégzett testvér várát s atyám a védelem minden reményével felhagyva, csak rendkívüli vitézségének köszönhette, hogy néhányadmagával kimenekült.

— Most már pörbe kellett volna fogni a rablókat — kiáltá hévvel István bácsi.

— És még azonkívül megnótáztatni — toldá hozzá teljes eréllyel Dániel.

— Minden másként történt, nagyuraim! — sóhajtá Dorka száraz kezével könnyeit törölgetve. — Budán az ország rendjei a Boldogasszony német egyházában összegyűltek. A gonosz nagybátya s a vele szövetkezett várurak, midőn Kinizsi a más párt által kegyetlenségért vádoltatott, nagy lármával keresztülvivék, hogy a Barnabás atyja hazaárulónak nyilváníttassék. E mocskos győzedelem szarvat adott ellenségeinknek s tanácslák, hogy a rablott uradalmat a véráruló bátya királyi adományozás címe alatt biztosítsa magának. Atyámat a kétségbeesés új vállalatra nógatta, hogy birtokon belül védhesse a születendő gyermek jogát s egy szerencsés, — de iszonyú következményű — percben ismét hatalmába ejté a várat és uradalmat.

— Temérdek militaris virtussal bírt a nénémasszony tisztelt atyjaura — mondá a daliás jellemű István bácsi.

— De talán mégis a más végén kellet volna megragadni a dolgot. Én inkább pört javasoltam volna, ámbár tagadhatatlanul nagy volt a kísértés — jegyzé meg Dániel úr.

— A bátya és cinkosai most már szabadon hagyták őt a birtokban ; s erőszak helyett nagyobb hatalmassági pört indítottak. A megye karhatalmat küldött ránk s atyám tiltakozott és ellenszegült. Ekkor országos erő fogta körül a mi saját várunkat s atyám, a közbéke megzavarójának, lázítónak, földönfutónak nyilvánítatott.

— Erről bizonyosan semmit sem tudott a mi nagy rokonunk — erősíté Dániel.

— Sőt akkor még talán el sem készítette törvénykönyvét — mentegetőzék István, nehogy a bekövetkezett eseményekben a Deák-család is közvetőleg bűnrészesnek tartassék.

— Régi dolgokról beszélek, nagyuraim! amidőn még Barnabást a bölcsőben sem ringattuk. Várunk ostromoltatott, mintha törökök bírnák. Pedig az nem volt hadviseletre építve, bár kőfala tömör, kapuja erős vala s két gömbölyű és kinyúló szögletszobáját bástyának neveztük. Atyám belátta, hogy legfellebb két hétig tarthatjuk s a szerint tette intézkedéseit. Előbb saját kezével ásta el kincseinket és a könnyen elvihető ékszereken kívül a többi drágaságokat, aztán leöleté lova t s a behajtott barmokat. Kiverette a hordók dongáit s a szerémi legfinomabb bor tócsáját állatok hullájával, liszttel, beleöntött zsiradékkal elundokítá. Bútorainkat sem kímélte, mert hasznát vehették volna ellenségei. Midőn már nem volt mit megsemmisítenie, gyöngyeimet s a könnyebben rejthető ékszereket magamhoz vételé s éjfélkor egy titkos kijáraton, melyet én sem ismertem volt s melyet biztos cselédeivel kitisztíttatott, távozánk. «Még hajnalszürkület előtt világítsd ki az épületet s aztán ha melegetek lesz, tűzzétek ki a zászlót» : adá a várnagynak utasításul. Nem fogtam jól fel szavainak értelmét s aztán a szerencsétlen Anna, kit magunkkal vittünk, elég gondot adott arra, hogy egyébről sokat ne gondolkozhassam. Gyalog mentünk a zord időben, míg a fenyegetethetett pontokon túl valánk s akkor atyám kis ezüst sípjába fútt, melyre éles fütty adott választ. Csakhamar szekérzörgést hallék. Egyik haszonbérlőnk fogata volt. Éppen a legsürgetőbb percben jött ; mert már a gyönge és beteges Anna nem bírt többé menni. Atyám egy vezetéklóra ült ; mi a paraszt-kocsiba. Messze, igen messze haladtunk a rengeteg rónán, midőn hátunk mögött nagy távolban egyszerre verhenyes színt öltött a még nem is szürkülő láthatár. — A várnagy sietett a szurokba

mártott anyagok meggyujtásával — szólt atyám haragosan. — Az Istenért! mi ég ott — sikolt Anna még inkább reszketve a félelem, mint az átfázás miatt. — Semmi más, csak a vár, — mondá atyám szilaj nyugalommal. — Azért gyujtattam meg, hogy ellenségeink ne tévesszék el a bejárást a puszta romokhoz. De te Anna beteg vagy! — A szegény nő görcsös nevetéssel válaszolt, mely percenként nevekedett és az őrjöngés erősebb jeleivel vegyült. — Ez a nő nem állja ki a hosszú utat, — súgá apám. — Neked ápolni kell őt, míg nekem nem lehet magamat jól ki is pihenni, ha nem akarom ellenségemet azon diadalra segíteni, hogy láncra verve hurcoljanak zsiványlataikért oly törvényszék elébe, hol a bírák vagy cimboráik megvesztegethetők.

— Akkor a mi nagy rokonunk bizonyosan még nem volt a királyi udvar bírája — szólt Dani bácsi.

— Ha az lett volna is, öcsém! egy fa nem erdő s egy tántoríthatlan bíró még nem az igazságszolgáltatás.

— Réges-régi időkről beszélek, nagyuraim! — szólt Dorka megnyugtatólag s elbeszélését így folytatá tovább: — Kedves atyám! rimánkodtam összefogott kezekkel, ne taszítson el magától. Osztozni akarok veszélyeiben. — Azt, egyetlenem! ha velem maradnál sem tehetnéd, mert engem börtönbe hurcolnának ; téged pedig még a Kinizsi által kinevezett törvényszék sem tudna vád alá vetni. Aztán magára hagynád-e boldogtalan nővéredet, az ügyfogyott özvegyet, ki még most sem bírt magához térni s inkább halott, mint élő? . . . — halkan súgta fülembe a helyet, hol találkozni fogunk, mihelyt Anna annyira rendbe jön, hogy hosszabb útra képes leend.

Zokogás szakítá félbe a vénasszony beszédét s csak percek mulva bírt ismét szóhoz jutni : — Menhelyemből, mely a legközelebb fekvő helység volt, végre atyám felkeresésére indultam, de már csak egy árva csecsemővel ; mert Annát a könyörülő Isten magához szólította. S képzelhetik kegyelmetek, mekkora volt kétségbeesésem, midőn a találkozásra kijelölt helyen

atyámra nem akadtam s midőn nyomozásaim után hinnem kellc, hogy ott meg sem fordult.

— Talán csak nem hagyta el nénémasszonyt szándékosan? — kérdé Dániel úr.

— Fájdalom, úgy látszik. Szegény atyám, bősz ellenségeit ismerve, alkalmasint nem tartá biztosnak még a mi életünket sem, ha vele együtt esünk kézbe. Lehet, hogy főleg a viselős Annát félté, kit, ha a megtámadás közben, egy golyó vagy tőr találna; akkor örökösödésileg is a rabló testvérre szállna a jogtalan adományozás mellett bírt uradalom. Havak teltek míg meggyőződtem, hogy atyám csakugyan kézre került s hetek folytak le, míg azon hírt vevém, hogy a budai börtönben szenved s bilincs közt várja ítéletét. Nem kell mondanom, mert nagyuraimék a nélkül is képzelik, hogy arra vettem utamat. Csikorgó, szikrázó havon vitt a szán a Dunán át s Barnabást kezembe fogva egyenesen a börtönhöz indultam. Midőn a Boldogasszony német egyháza előtt voltam, felemeltem a csecsemőt s rámutattam a toronyra, mondván: — Nézz arra az épületre, árva fiú! mert a hazugok és rágalmazók ott nyilvánították atyádat hazaárulónak! A csecsemő sírt, szemét a keresztnek fordítva; pedig tán nem értheté szavamat, hiszen alig volt féléves . . . A börtönben már nem volt atyám Szegényt a temetőbe kísérték. S kik? A porkoláb, egy pap, három ministrans s a város legvénebb koldusnője. S mikor halálozott meg, kérdém a börtönőrtől? Éppen Szilveszter estéjén, kilenc óra körül s így éppen akkor, midőn egy évvel előbb az őrült Anna szobánkba rohant s mi a kandalló előtt ültünk.

— Csodálatosak a gondviselés útjai! — sóhajtá a két Deák egyszerre.

— Kivált ha megbódíttatnunk vagy bűnbe kell sodortatnunk, mert akkor ezer véletlen és meglepő szövetkezik buktatásunkra — jegyzé meg Dorka keserű mosollyal. — Elpusztított váram átvétele semmi akadályba nem ütközött, az okozott károk, fáradság és költségek megtérítése mellett. Ékszereimet pénzzé tettem s ha az elásott drágaságokat felfedezem,

akkor talán birtokom nem lesz adósságok által eltemetve: ezt gondolám s egyezkedtem ellenségeimmel, vétkesen megfeledkezve Anna koporsójánál tett azon eskümre, hogy éltem egyedüli célja családom becsületének visszaállítása s Barnabás elrablott birtokainak kézrekerítése leend. Tettem ugyan eziránt is lépéseket; de midőn a bírák és zászlósurak nevetve kérdezék: hogy én gyönge nő akarom-e Kinizsit legyőzni s a Barnabás atyja emlékére nyomott bélyeget egy országgyűlés homlokára sütni? akkor, nagyuraimék! magam is meghökkentem vakmerőségemen, mintha érezném, hogy veszélyes rajongás vett erőt rajtam. Midőn hazaindultam elpusztult birtokaim átvételére, már akkor rekkenő nyár volt s a Boldogasszony egyházának keresztje sugárzott és vakított, mintha lángba öltözött volna és íme! Barnabás, kit éppen ölemben tartottam, szemeit a keresztre függeszté, míg sírásra fakadt s oly erősen csimpolykozott nyakamhoz, mintha rettegne, félelmében menedéket és védelmet keresne.

— Bizonyosan, nénémasszony! a fény sértette szemét, — szólt Dániel úr.

Dorka kétkedőleg csóválta fejét s aztán folytatá: — Csak amidőn váram kapujában bementem, akkor vettem észre a roppant pusztítást, melyet részint atyám sívár gyűlölete, részint ellenségei rosszakarata idézett elő. Nemcsak az egész fedél leégett, de a hulló gerendák néhol betörték a bolthajtást is. Ajtók, ablakok s minden bútor össze volt rombolva. A nedv áthatott a falakon s zöld penésszel hálózta be a repedt és porló vakolatokat. Fenn egész növényzet támadt mohákból s burjánokból és az esőtől rohadt padlazaton patkányok nyargaltak s rejtekéből felijedt a denevér; míg a bástyaromok közt fészkelő vércsék szintén bosszankodni kezdettek a megzavart csend miatt s víjjongva röpködtek a légben. Senki sem tartá méltónak az elhagyott épületben lakni, egy rablóbandán kívül, mely az üldözés elől a dögvészes gőzű pinceboltokban rejtezkedett s csak néhány hete került a hajdúk kezébe. A kandalló, hol húsz évvel előbb nyugalmas életünk

történetét bevégeztük s honnan az ádáz sors új pályára ragadott ..... a kandalló oly ép volt, mint midőn elhagytuk. Egyedül ez nem szenvedett a közrombolás alatt. S engem annyi fájdalmas emlék vont hozzá, hogy a várt düledezni hagytam s csak a kandalló termét egy kis mellékszobával tekintettem lakásomnak. És nagyuraim! ebből eredt minden későbbi szerencsétlenségem.

— Tán a kandalló alá volt aknázva, mint a fortifikációknál gyakran megtörténik? — tudakolá István úr.

— Bár úgy lett volna! — sóhajta Dorka. — Bár az a tűz, melyet esténként felszítottam, a légbe röpített volna! De a száraz fahasábok kedélyesen pattogtak s oly vonzó és melegítő világítást terjesztettek körülem, hogy lehetetlen volt tőlük megválni s már régtől kezdve folyvást vágytam azon pillanatra, ha beéjjeledik s Anna csecsemőjét elaltatva, a gyertyákat kiolthatom és a kandalló mellé ülvén, hajnalszürkületig merenghetek, szememet a lángokra függesztve, a hamuvá égetett multon, a vesztett boldogságon. Íme, nagyuraim! végre a pattogó hasábok beszédbe eredtek velem és én megértettem meséiket s tanácsaikat. Elmondták egy ifjú házaspár boldogságát, midőn a vadászat, a lovaglás, a tánc és más zajos mulatságok után, csak magokra ültek a kandalló mellett és a szív a szívhez, ajk az ajkhoz oly közel jutva, esküvének, hogy nincs az életnek valódi öröme a viszonzott szerelmen kívül. Óh! és e szerelemnek nem volt záloga s a menyasszonyi ágy mellett nem ringott a bölcső. A férj fiatal korában halt meg s az özvegy — mint a lobogó bükkhasábok szemére vetették — most oly ridegnek, oly barátságtalannak tartotta a kandallót, hogy ritkán közeledik hozzá. S csoda-e, ha ekkor a mellőzött pest tüze sustorékolt, mintha nyers fából gerjedne s oly csípős füstöt támaszta, hogy a férjetlen nő szeme könnyezett, mintha csakugyan sírt volna. Négy év kelle ahhoz, míg a kandalló régi becsét újra visszanyerte s vidám lángokkal világított a nevető arcokra. S ez éppen Szilveszter-éjen volt, midőn Anna magával hozta a szerencsétlenséget s a gyalázat hírét.

— Nagyuraimék! ezeket mondá nekem s napról-napra a kandalló és a tűz suttogó nyelve a késő éj óráiban tudakozni látszott tőlem : mit tettem azóta? S én elbeszéltem az éjnek, míg künn a szél süvöltött s verdeste a hópillékkel ablakaimat és elbeszéltem a bátorító melegnek, mely a kandallóból sütött rám : hogy azóta Anna koporsójánál esküvel fogadtam fel, hogy minden vagyonomat családunk becsületének helyreállítására fogom áldozni, hogy azóta atyámat vesztettem el éppen Szilveszter estéjén . . . Talán nem teljesítéd esküdet? kérdezék erre a lármás hasábok s megint lódíták a füstöt szemem felé. Felkeltem, de valami titkos erő, egy sajátszerű neme a bűveletnek vont hozzájok, felelnem, válaszolnom, sírnom kellett egész virradatig. Másnap a kis szobába zárkóztam, hogy ellentálljak a kísértetnek, de nem tudtam aludni s minden idegemben tombolni éreztem a lázat. Mért dacoljak a végzetes erővel, gondolám s a következő alkonyon a szokottnál korábban fektetve le Barnabást, ismét üldözőmnek, a kandallónak elébe ültem. Hosszas és rettenetes lehetett társalgásunk, de én arra már nem emlékszem s csak azt tudom, hogy reggel cselédeim a földről emeltek fel és ágyba vittek. Micsoda nap van ma? kérdezém. — Új év, nagyságos asszonyom! tegnap volt Szilveszter éje, — válaszolták. Sokáig sírtam, zokogtam, de íme! aztán egyszerre megkönnyültem, mintha látatlan kéz vette volna le rólam a kór súlyát. Igaz, hogy újra szentül felfogadám : utolsó filléremmel visszaszerezni családom becsületét és ellenségeink gyűlöletére oktatni Barnabást. Emlékeztetésül Szilveszter-éj előtt mindig meglátogat betegségem s az új évvel búcsút vesz tőlem, hogy midőn órája üt, visszatérjen.

— Talán az orvosok, ha nénémasszony rosszullétének okát megtudnák, segíthetnének rajta — szólt Dániel úr.

— Én mint régi ember, ki őseim hitéhez és szokásaihoz ragaszkodom, azt sem tartanám megvetendőnek, ha kegyelmed valamely csodatevő kép búcsúhelyére vándorolna s a szükséges imát és penitenciát

pontosan és töredékeny szívvel lerónᇠ— mondá István bácsi mélyen elmerült arccal.

— Magam is sokat remélek a búcsújárástól ; de elébb Barnabást kell megtalálnom — sóhajtá Dorka s azzal folytatá elbeszélését. — Képzelhetik, nagyuraimék! hogy a legnagyobb szigorral teljesítém esküinet. Minden jövedelmemet az ügyvédeknek adtam, elzálogosított ékszereim árát a hatalmas bírákhoz hordottam ; s minthogy atyám elfeledé a rejtett kincs helyét nekem megmondani, az egész várt és kertjét felásattam ; de hasztalanul. Lakásom csupa kutakból kőfejtésekből és földhányásokból látszott állani. Mind hiában! Csak azt értem el vele, hogy a gazdagság folytatására nem maradt napszám és pénz. Ekkor mondák, hogy sok levelet és vallomást szerezzek össze, s nemcsak Kinizsi Pál különféle kegyetlenségeiről és a vagyonbitorlónak, ki adományozást nyert számos bűneiről ; hanem Anna férjének teljes ártatlanságáról is. Tanácsolák, bizonyítsam be, hogy Barnabás a nyársra húzott embernek valóságos fia ; nem pedig felvett gyerek, amint nagybátyja állítja. Én részint egyenként adtam el földeimet ; részint birtokomat adósságokkal terhelém. De az óriás pör nem akart helyéből kimozdulni, vagy oly fordulatokat vett, hogy megint oda kanyarodott vissza, hol eredetileg volt. Az urak pedig, ha az utcán láttak engemet, nevetve mutattak rám s mondák : ez a kicsiny asszony akarja a nagy Kinizsit megbuktatni! Voltak olyanok is, kik mosolyogva súgták egymásnak : — Ez a szerencsétlen Csapi Andrásné maholnap tönkrejut egy rögeszme miatt ; pedig szép vagyona volt s arca is még elég csinos arra, hogy közülünk egy férjre tegyen szert és azon töltse ki pörlekedési vágyát, mi ily módon kevesebbe kerülne ; mert csak szóbeli eljárás volna s ügyvédek nélkül találna remidiumokra, sőt ha szükség, akárhányszor novizáltathatnék . . . Nagyuraim! lassanként méreggel telt el szívem a világ iránt, mely az igazságtalanságot nem orvoslá s a panaszt, hogy elnémíthassa, kigúnyolta. Én midőn szegénnyé lettem, azt vevém észre, miként ellenségeim helyett általában az embere-

ket kezdem gyűlölni. Csak az volt egyedüli vigasztalásom, hogy a bosszuló Isten egy szörnyű betegség által akkor tette Kinizsit némává, midőn a pénz hiánya miatt őt többé nem vádolhattam s akkor került váram romja idegen kézbe, midőn Barnabás nagybátyjának várait a törökök úgy feldulták, hogy kő kövön nem maradt. Ez a kettős Istenítélet megrendíté keblemet s megint fogékonnyá tette a szelídebb benyomásokra ; de már ekkor, fájdalom, a Barnabás jellemén nehéz volt változtatni. Fájdalom! ő tőlem dajkamesék helyett csak atyja meggyilkoltatásának és anyja szenvedéseinek történetét hallotta elbeszélve, eldalolva. Ha nem tudott aludni, rémek helyett, kik a rossz gyermekeket elviszik, Kinizsivel, a nagybátyjával, a rabló főurakkal s az igazságtalan bírákkal ijesztgettem. Ha neve- vagy születésnapjára ajándékot vettem neki, azok a meggyaláztatást és ármányt iszonyú kegyetlenséggel visszatorló képek voltak. Ha oktatni akartam, a bosszúállást, ha az emberekkel bánásra szoktatni igyekeztem, a megvetést és lenézést oltottam szívébe.

— Ez iszonyú túlzás volt nénémasszony! — szólt Dániel.

— S merem állítani, roppant bűn — toldá hozzá István.

— Meg is lakoltam érette, nagyuraim! mert amihez nyúltam, semmi sem sikerült, kivévén Barnabás elrontását ; s mert végtére is az embereknek, kiket gyűlöltem, alamizsnájára szorultam. De Isten bizonyságom! hogy undok vétkeim a szeretetből eredtek s hogy Barnabásért, midőn lelkét veszítém el, meghalni, darabokra szakíttatni és széttapostatni kész lettem volna. Hogy ő észbeteg anyjától a születéssel együtt az őrjöngésből is részt kapott, s hogy hóbortos képzelődése különben is a féketlenség és sivár tervek felé ragadta : ezt én csak később vettem észre ; de ha előbb tudom is meg, érzem, hogy mégsem változtattam volna nevelésén. Midőn mint gyerek a gyerekekkel játszott és a sertéstort adták elő, kis szolgáját szalmával betakarta s valósággal rágyujtá azt ; midőn háborút indí-

tottak két kis csapatra oszolva, az ellentábor minden tagját aztán is ellenségnek tekinté s nyíltan és alattomban üldözte. Azonban amit ő vétett, azt tanulótársai busásan visszatorolták. Midőn tudniillik vagyonom nagy része már fel volt áldozva s egyik kis városból a másikba vonultam, hogy a költséget kímélve takaríthassak meg valami táplálékot óriás és kielégíthetlen gyomrú perem számára : családom történetének híre mindig velem együtt vonult be a jámbor polgárok közé s néhány napig részvétet gerjesztett irántunk. Csak a gyerekek voltak állandó ellenségeink s amely iskolában Barnabás megjelent, a legszelídebb tanuló is megannyi ördöggé változott át. — Ennek az apját sütötték meg nyárson! kiabálták nevetve, kötekedve az utcán, az ablakokból ki, sőt az iskolamester előtt is. S mentül szigorúbban valának büntetve, annál inkább összetartottak Barnabás ellen s ha meg nem verhették, kövekkel dobálták, ruháját besározták és kénytelen voltam az iskolából kivenni őt s hogy neveltethessem, más városba vonulni. Perem felhagyásával megszűnt árnyékként követni családunk szerencsétlenségének története. De mit használt ez? Barnabás már elég erős, elég izmos volt arra, hogy számos magánál gyengébbre találjon s azokon töltse mindenre kiterjedő boszszúját. Midőn, fegyverrel bánni nem tudván, nyers ereje célhoz nem vezetett volna, cselt gondolt ki, alattomossággal pótolá fogyatkozásait s a számtól és ruházatomtól is el kelle mindent vonnom, hogy az általa okozott kárt és szenvedéseket megteríthessem, vagy őt a fogságból kiszabadíthassam. Mily boldog valék, midőn egészen koldússá lettem ; mert védetlen helyzetben s az elhagyatásban szövetségesekre találtam, hogy amit Barnabás jellemében évek óta rontottam, legalább egy részben helyrehozhassam! Lassú, nehéz, sok visszaesésekkel járó és soha be nem fejezhető munka volt ez, melyben a legnagyobb hálával nagyuraimékon kívül a minoritáknak is tartozom, kik, amit oktatással nem érhettek el, elősegéllék fegyelemmel, foglalkoztatással, kevés eledellel, sok imádkoztatással és főként azzal, hogy a világgal majd minden

érintkezéstől elszigetelték. Óh! bár ne kívántam volna, hogy néha meglátogasson! Óh! bár teljesíthettem volna azt, mit felfogadtam, hogy tudniillik halottnak tekintem őt s könnyezek, imádkozom érette, a nélkül, hogy vele beszéllenék!

— Arra nénémasszony, érc szív kellett volna — mond Dániel.

— Azt kigondolni rajongás, végrehajtani kegyetlenség lett volna, — toldá meg öccse szavait Pista bácsi.

— De legalább kikerültem volna, hogy Dorát lássa és Elemért gyűlölje.

— S mit? Ő csakugyan gyűlölte Elemért? — kérdé István úr.

— Gyűlölte, midőn először látta s minden találkozással sokat sülyedt vissza a régi természetébe — válaszolá Dorka, csüggedten eresztve fejét melléig.

— Már pedig ez nagy baj, nagy kellemetlenség.

— Több mint kellemetlenség, öcsém! valódi veszély.

— Az igaz, bátyám, ők egybekoccanhatnak.

— De öcsém! még kardot is vonhatnak egymásra.

— Talán csak Elemérnek lesz esze.

— S ha elkapatná magát is a haragtól, Barnabás megfogja gondolni, hogy Elemér híres vívó, míg ő a fegyverforgatáshoz nem ért.

— A szent Isten szerelméért! — kiáltá Dorka, — talán csak mégsem történhetik meg, hogy unokaöcsém Elemérrel találkozzék. Hisz oly széles a világ, annyi út visz Budára, annyi ezer ember él a táborban, annyi zászló alá vannak osztva, annyi különböző ponton küzdenek, hogy a sátán különös cselszövénye nélkül Barnabás és Elemér egymás mellé nem kerülhetnek. Óh, e találkozás borzasztó volna.

— Ne féljen, nénémasszony! Elemér nagylelkű, — csitítá Dániel a rívó Dorkát.

— Ő nem fogja kardját Barnabás mellébe szúrni — erősítette István.

— De Barnabás engesztelhetetlen. Megölheti Elemért, midőn imádkozik, midőn alszik, midőn beteg vagy midőn őt védelmezve, siklott el. Ha Elemér oly

helyen találkoznék vele, hol az élet olcsó s az egyes sorsa a közveszély miatt majd senkit sem érdekel : óh, akkor a nap mindent látó szeme, vagy a hold sápadt és reszkető arca rémítő bűn titkába avattatnék be. Térdeim reszketnek, nagyuraimék! fejem szédül . . . De úgy-e, kegyelmetek csak tréfát űznek a szegény vénasszonnyal, midőn nem hazudtolják meg azon lehetséget, hogy Elemér Barnabással együtt van?

István és Dániel, míg Dorka beszélt, nyugtalanul topogtak a szobában s képök változásából belküzdelmeik egész története olvasható volt. Azonban Dorka nem akart hinni az arcvonások néma nyilatkozatának s választ sürgetett, elkékült ajakkal és lázas mohósággal.

— Mi tagadás, a hírnök alkalmasint őt látta Elemérrel a szilágycsehi vendéglőben — szólt Dániel magán erőt véve.

— Alkalmasint Barnabás volt, kit a hírnök jelenlétében Elemér tollal kínált, hogy levelet írjon, de nem akart, — mondá ugyanekkor István úr, kibontakozva elfogultságából.

— Mennybeli szent atyám, könyörülj rajtunk! — imádkozott most Dorka összekulcsolt kezekkel.

Valaki zörgetett az ajtón.

A vénasszony hangja elakadt, csak nyelve és ajkai mozogtak.

— Atyusék itt vannak?

Mély csend.

— Nyissák ki az ajtót, kérem! valami fontosat akarok mondani.

— Várj, leányom, egy kevéssé! — szólt az apa.

— Szedje össze magát nénémasszony — nógatta Dorkát István úr.

— Nagy szerencsétlenség történt, bocsássanak be — sürgeté Dóra.

— Nyitom kedvesem! Mit nem kell még hallanunk? Nyitom! — mondá az apa a reteszt hátrahuzogatva.

— Mutasson, nénémasszony, férfias jellemet s ne áruljon el minket — sugdosott Dorka fülébe Pista bácsi.

Ekkor sebten belép Dora, de midőn Dorkát meglátja, visszahökken s márványszoborként áll mozdulatlanul, némán.

— Mi történt gyermekem

— Szólj angyalom!

A leány némi küzdelem után eltökélve lőn s nyugodtan, majdnem hidegen mondá: — A vén lantos, kivel Flórián Atyánál találkoztunk, meglátogatott és ezért késtem, nem pedig az átöltözködés miatt. Ő a királyné udvarába akar utazni.

— És segélyezésre van szüksége úgy-e? Adunk szívesen, amennyire csak szegénységünktől kitelik — szólt az atya könnyebbülten.

— Nem szükség. Adtam én már neki. De ő éppen akkor szökött meg Budáról, midőn a várost janicsárok elfoglalták és látta, hogy török fogságba vittek két katonát s amint termetöket s arcokat nekem leírta, úgy hiszem az egyik ... Elemér és a másik ... Barnabás.

Akkora lélekerejével bírt Dora, hogy csak a Barnabás nevének említésekor tört ki zokogásba.

— Bravo!

— Ezt már szeretjük.

Ily kiáltások közt tomboltak az öreg urak előre-hátra s aztán az egyik Dorkát, a másik Dorát csókolta meg és akkor megfordították a sort s kiki azt csókolta meg, akinek a szilaj öröm közt nem ad vala elsőséget.

A leány borzadni kezdett, félvén, nehogy az atyusék elméjében valami bomlás történt legyen.

— A derék janicsárok! a vitéz janicsárok! De jól tették, hogy elfogták őket. Legalább gondosan őrzendik martalékukat s mi készpénzen kiváltjuk! Holla! ma e botor szökevényeknek egészségeért iszunk s azután kiváltjuk, ha várunk odavesz is. Nénémasszony más kolostorba viszi Barnabást s minden jól üt ki. A nagy Werbőczi iránt szintén lefizetjük tiszteletbeli tartozásunkat. Csak képzeld, Dorám! a roppant férfiú, ami rokonunk, zsidóbíróvá lett! Lába helyett fejelágyán jár ezentul a világ, de ne említsünk kellemetlen dolgokat. Éljenek a becsületes janicsárok, kik helyreütik

hibáinkat, mert akiket kábán a világba szétszórtunk azokat letartóztatták, hogy nekünk pontosan visszaszolgáltathassák.

Dora sajátságosnak találta az atyusék beszédét, de szíve mégis könnyebbülni kezdett.

Remélt, azonban öröm nélkül s kedélye oly ellentétes volt, mint a láthatár, midőn sugárzik a nap és permetez az eső.

*

E jelenet után Dora megfejthetetlen dolgokat szemlélt, s naponkint kirívóbb alakban.

Dorka nénét, minden tiltakozásai mellett, az asztal fejére ültették, egy hatalmas karszékbe.

A várnagy, mint kivételes esetekben szokás volt, szintén résztvesz az úri ebédeken s az asztal végén állandó helyet nyer.

A házszentelés ünnepe pohárürítések nélkül s falusi egyszerűséggel folyt le.

Aztán hosszas és titkos tanácskozások tartattak a refektóriumban a várnagy, Dorka és Flórián atya jelenlétében.

Csakhamar a fegyvertár szekerekre rakatott s Deésre és Kolozsvárra vándorolt. Az ökrök, tehenek és lovak felett szigorú mustra tartatott s a Dani bácsi díszparipáján kezdve a címeres ökörig majd minden barom fogyatkozással teljesnek találtatván, arra ítéltetett, hogy más gazda jászlánál egye a drága kosztot. Némely rokonnal és szomszéddal, a ki nem eresztett zálog-és határosztály miatt régi per folyt. Ez urak rendre megjelentek Deákéknál s kívánságuk szerint sikerült egyezkedést kötni. Az uradalomhoz tartozó erdőségekből nagy darab kebeleztetett ki, hogy ne kelljen többé egy kézügyben nem levő ősbirtokkal kínlódni.

Dani és István bácsi elővették a nyugalmazott és megvedlett régi bőrszekrényeket s jól kitömve záros helyekre rakosgatták.

Ennyi fáradság után beállott a szombatnap, melyben Isten jóvoltából megpihenhettek, még pedig a refektóriumban és telt kancsóknál.

De az asztalra hordott száraz sütemények nem voltak igazi korcsolyái a bornak. A kupák lassan ürültek s előbb István bácsi szeméből gürdült le egy nagy könnycsepp, azután Dani bácsi kezdi törülgetni szemét s Dorka szégyelvén gyöngeségét, felkelt és kibicegett a refektóriumból.

— Nem állom ki, öcsémuram! nem állom ki — sóhajtá István, de, hogy mit nem áll ki, arról mélyen hallgatott.

— Nyugodjék meg, urambátyám! az Isten akaratján és saját választásán — szólt Dániel, szaporán hullatva könnyeit.

— Könnyű neked, öcsém!

— Csak oly könnyű urambátyám! mint akinek hátára malomkövet raktak — ümmegetett Dániel.

— Miért mondod Dorát malomkőnek? — pattant fel Pista bácsi.

— Nem ő a malomkő ... hisz! kegyelmed tudja, mit értek én.

Rejtelmes hallgatás következett.

A várnagy idején látta csillapító szavakkal lépni fel.

— Ő nagysága, ki nádorispán is volt, zsidóbíróvá neveztetett ki s még nem halt bele. Íme, egy nagy példa. Szőkefalvi Deák Boldizsár uramat ezelőtt két századdal Miklós szentszéki követ átok alá fogta, a Venczeslaushoz szításért s mégsem halt meg emiatt. Íme, a másik nagy példa. Szőkefalvi Deák László, a jeruzsálemi András korában, földönfutóvá lévén, vezeklés végett gyalog ment Jeruzsálembe s mégsem halt meg. Íme, a harmadik példa. S hogy magamra térjek, kegyelmed István nagyuram, tőlem a hetvenkétéves aggastyántól elveszi a vár kulcsát, hogy a kaput maga nyitogassa. De én azért mégsem fogok meghalni. Íme, a negyedik, bár nem nagy példa. Merítsen tehát kegyelmed ís erőt s ha már fogadása tartja, álljuk ki a sarat.

Ez ékes beszédre nem István, hanem Dániel úr kezdett zokogni. — Cseréljük meg bátyám! a helyzetet, — szólt áldozatikészséggel. — Legyen az enyim a kulcs ; tied az út.

— Megbántasz ily ajánlgatásokkal. Bizony lelkemet sérted vele — válaszolá István szigorú hangon. Ekkor Dorához fordulva mondá : — Eredj leányom! még ma rakd össze ruháidat, a többi szükségesekkel együtt, hogy minden perc az útra készen találjon.

— S hová kell mennem? — kérdé.

— Az nem a te dolgod, kis selma! de ne félj a töröktől. A maga helyén és idejében atyád majd hozat a nagy Werbőczitől salvus conductust. Igaz, hogy ő most csak zsidóbíró ; de ennyit mégis kieszközölhet.

*

Másodnapon Dániel úr, Dora, Dorka és főfő cselédi minőségben a hírnök, útra indultak ; míg ellenben Flórián atya előljárójától engedélyt nyert a várba költözésre,

A búcsú fájdalmas perceit nem írjuk le.

Midőn a kis karaván azon ponthoz érkezett, hol az út balra fordul és a vár a szem elől eltűnik. Dániel nagy erőlködéssel felemelkedett a kocsiból és visszatekintett.

Dora, ki elől ült, látta, hogy a dobogót felvonják és a várkapu becsukatik.

— Vége István bátyámnak! — zokogá Dániel, leereszkedve az ülésbe. — Szegény, fogadást tett, hogy míg vissza nem térünk, egyetlen vendégnek sem nyit kaput.

— S miért nem akadályoztatta meg, atyus? — tudakolá Dora ijedten.

— Lehetetlen volt kedvesem! de ez még nem is a fő baj. Csak az ő részére eső bort is ne ígérte volna Flórián páternek!

VII.

Turgovics sötét nézeteit, melyekkel Werbőczit folyvást kedvetleníté, vas következetességgel igazolták a tények. Mindennap új bizonyítékokkal cáfolta meg azon reményt, hogy a török hódoltságban a magyar magánjog, a magyar büntetőtörvény és pörfolyam fenntartható lehessen.

A szultán rendeleténél fogva Werbőczi az egész tartomány főbírája lett és Zulkifer, a tudós mudderi, csak a budai mohamedán őrség közt támadt pörpatvart intézte volna el.

De a gyakorlati élet megfordítá e helyzetet s tettleg Zulkifar lett a tartomány főbírájává és Werbőczinek oly szerep jutott, melyet a falujegyző és a járásbíró is elvihetett volna.

Buda városában az igen egyszerű örökösödési ügyek, a boltnyitási szabadalom, a korcsmák és mészárszékek miatt támadt viták valának azon tárgyak, melyeket a nagy magyar jogtudós körülbelül szabadon intézhetett el.

Már a többiekben éles összeütközései voltak Zulkifarral, ki, mint Werbőczi, szintén a királyi udvarban szolgáltatott igazságot. Ha egy török a keresztyén ellen csínt követett el, vagy ha a keresztyén bántotta meg a törököt : menten előlépett Zulkifar s hivatkozván a kanonukból (török törvényekből) vagy a divánira (a hatósági rendeletekre), vagy a serire (a Korán parancsaira), körmei közé ragadta a bűnöst s onnan, bármint tiltakozott Werbőczi, soha ki nem bocsátotta. Ha a pék rossz kenyeret sütött vagy a szatócs és hentes hamis mértéket használt, akkor Zulkifar magához hurcoltatá a vádlott egyént s akár keresztyén volt, akár nem, a *Hármas könyv*vel össze nem hangzó módon a talpára verette az ütlegeket, azt állítván, hogy az ilyfajtájú kihágások az őrizet és a városi hatóság közös kérdései, miután a gyaur polgár s az igazhitű katonaság egyformán szenved általok. Ha a keresztyén férj többé a nejével ki nem jöhetett, jelenté Werbőczinél, hogy valópert akar indítani ; ekkor a lelkiismeretes magyar jogtudós a kanonokból magyarázta meg, hogy a papiszéken és mily módon indítsa meg keresetét ; vagy ha az eset nem volt válóper tárgya, akkor béketűrésre és a nővel kiegyezkedésre inté őt. A férj azonban perleni a papi törvényszékhez nem mehetett, mert az más tartományban ítélt és az út, a sok költségen kívül, még több életveszéllyel volt összekötve ; a feleségét azonban nem akarta a házánál tar-

tani, tudván, hogy ezért feleletre nem vonathatik, minthogy a városban, a nagy zavar miatt, még a plébános sem vala található. Zulkifar értesülvén a dologról, a kanonok helyett a kanonukból megmagyarázta, hogy bocsássa szárnyára feleségét s vásároljon helyette jobbat. Werbőczy az új nőt gyalázatos személynek tartotta, ki tilos viszonyt folytat ; de Zulkifar a seriből ellenkezőt bizonyított be és a magyar jogtudósnak hátrálni kellett azon politikai tekintetből, nehogy szigora által a bűnöst a keresztyén hitről áttérésre kényszerítse.

Zulkifar gőgös és a török természet ellenére vitatkozó egyén volt ; Werbőczy pedig önérző és heves vérmérsékű s a két főbíró egymást kiválólag tudatlannak és nyeglének hitte. Meg kellett vallani, hogy saját szempontuk szerint volt is némi igazok. Mert Werbőczy szintoly keveset értett Zulkifar jogrendszeréhez, mint Zulkifar a Pandektához, a Nagy Károly kapitulárejához, a magyar királyok dekrétumaihoz, a *Hármas törvénykönyvhöz* s mindazon forrásokhoz, melyekből Werbőczy gazdag ismereteit meríté. Ingerültségöket növelé az a körülmény, hogy hosszasan szerettek nyilatkozni s egyik a másik nyelvét nem tudván, várakozniok kellett, míg a budai főbasa csauza Werbőczynek a Zulkifar és Elemér Zulkifarnak a Werbőczy érveit megmagyarázza. Mind a két főbíró pedig részint a lenéző modor, részint pedig az egymásra szórt mérges tekintetek miatt, többnyire sokkal sértőbbnek képzelte versenytársa ellenvetéseit, mint ahogy az a tolmácsolás után ütött ki. A budai főbasa, ki mint renegát Werbőczyvel szemben némi átallást érze, örvendett e civódásokon ; mert félszegnek tekinté Szolimán császár intézkedéseit s tényekkel akará bebizonyítani, mennyire tarthatatlan Werbőczy helyzete, s mennyire gátolja az új tartomány célszerű átalakítását. A főbasa éles elméje azon gondolattal is sokat foglalkozott, hogy Lufti és Rusztán basa tulajdonkép az ő buktatására tervezték a híres államférfiú Budán marasztalását s hogy a szultán előtt még mindig nagy tekintélyben álló Werbőczy a törökül tökéle-

tesen értő Elemér segítségével igen veszélyes ellenséggé válhatik, ki ha hamar nem viseltetik el, még rajtok mindnyájon felül fog kerekedni. Amily buzgón csökkentette tehát Budán Zulkifar Werbőczi bíráskodási jogkörét, szintoly mértékben hatott a főbasa politikai intézkedések által arra, hogy a vidékből mentül kevesebb pör kerülhessen a magyar főbíró törvényszéke elébe. Az új török tartományban maradt csekélyszámú nagy földbirtokosokat üldözé és kiköltözködésre kényszeríté. Védelmi célokból és azon elvből, hogy a hódított tartomány a hódítóé, a földesurak jobbágyát s megürült vagy elfoglalt majorság-birtokait kilidzsekké, azaz kardhűbérekké alakította át, melyekért a török tulajdonosok határozott számú lovaskatonák kiállítására voltak kötelezve. Ezek ősi szokás szerint magok hajtották fel saját magok számára az adót, abból fizették a kiállítandó katonákat, a földmíveléssel nem törődtek s a jobbágyok panaszait belátásuk szerint intézték el s a főbb bűnösöket összefogdosván, falkánként küldözték Werbőczi helyett Zulkifarhoz, aki a sok munka miatt bírái számát folyvást szaporítá; míg Werbőczi Turgovicsnak s János diáknak sem tudott volna elég dolgot adni. Ehhez járult még, hogy a budai főbasa a városokat és nagyobb helységeket rendre császári birtokká emelte, hogy teljes önállósággal intézzék belügyeiket; kivévén azon eseteket, midőn a kerületi parancsnok — a szandzsákbég — a közügyre vagy saját zsebére nézve hasznosnak tartotta a közbevegyülést.

Werbőczi hathatósan tiltakozott jogkörének ily megnyirbálása ellen; de a símamodorú főbasa azzal mentegetődzött, hogy ez az új szervezésből foly s tőle, ki a szultán kegyelméből egy hódított tartomány igazgatójává neveztetett, nem lehet követelni, hogy más formák szerint rendezze a kormányzatot, mint aminő az a többi hódított tartományoké.

— Nagyságod túlmegy jogkörén s azon nemzet iránti gyűlöletből, melynek egykor tagja volt, a szultán intézkedéseit kijátsza vagy felforgatja — szólt indulatosan Werbőczi.

— Jól tudom, hogy nagyságod e szempontból készít ellenem felterjesztést — válaszolá gúnyosan mosolyogva.

Werbőczy megdöbbent, hallván, hogy ellensége ügyes kémjei által erről is értesítve van ; de polgári bátorsága, mely a katonai vitézséggel tökéletesen egyenlő volt erélyben és határozottságban, hamar győzedelmeskedett elfogultságán.

— Igaz, nagyságos uram! én egy felterjesztésen dolgozom. Azonban az nincs egyének ellen intézve ; mert még mostani helyzetemben is nem könnyen szállhatnék le odáig, hol a dolog helyett személyeket kellene feljelentenem. Az ily foglalatosságot csekélyebb rangúak szokták űzni, még nagyságod udvarában is.

— Megvallom, nálam oly tekintélyes urak űzik ezt, mint aminő nagysádnál például Komjáthi Elemér, a még fiatal, de nagy befolyású titkár — jegyzé meg a főbasa.

— Remélem, nagysád nem fogja tűrni, hogy stambuli levelezői hazafiságomat kétségbevonják s a török főméltóságokat úgy értesítsék, mintha én is a mostani jogtalan és tarthatatlan helyzetet pártolni tudnám.

— Alig hihetem, — szólt a főbasa, — hogy udvarombau oly tapasztalatlan egyének létezhessenek, kik nagyságod eljárásait e szempontból foghatnák fel. Ellenben attól tartok, nehogy közülök többen úgy vélekedjenek, mintha a helyzet nehézségeinek egyedüli oka Werbőczy István volna.

— Kegyelmességed, kormányzó úr! csakugyan tartana ettől? — kérdé Werbőczy különös hangnyomatot ejtve a végszavakra.

— Szándékosan használtam éppen e kifejezést ; mert ha csakugyan nagyságod volna céljaink egyedüli gátja, akkor féltenem kellene a felelősség roppant súlyától. De az igazságnak tartozom annak bevallásával, hogy intézkedéseinknek valódi nehézsége éppen az, amelyet még az aldunai és görög tartományokban sem küzdhettünk le egészen. Bármily erőtlen tudniillik egy nemzet önállósága fenntartására, mégsem

szeret meghódítottnak tekinteni s bizonyos szívósággal bír az ellenszegülésben.

— Kivált midőn meg sem hódították — mondá Werbőczy.

— Azonban, — folytatá a basa, mellőzve a közbeszőtt észrevételt, — a kormányzásomra bízott tartományban kevesebb makacsságot tapasztalok, mint eleve képzeltem.

— Kíváncsian hallgatom az adatokat. Kegyeskedjék nagyságod néhányat azokból említeni.

— Miért ne? ha nagyságodnak vele kellemetlenséget nem okozok. A városok és nagyobb községek meg vannak elégedve, mert császári birtokká emeltem s ennélfogva oly széles önkormányzással ruháztattak fel, mintha megannyi kis államok volnának. Még a pallosjogot is gyakorolhatják, néhány eset kivételével.

— Vagy a fenntartott esetek számosabbak, mint nagyságod be akarja vallani vagy kormányzása alatt a bűnök mennyisége szaporodott; mert falkánként látom a Zulkifar uram törvénytelen ítélőszéke elébe tereltetni még a tisztes polgárokat is.

— Ezek többnyire magok fellebbezik a hozott ítéletet s mi csak könyörgéseiket teljesíthetjük.

— Ne gyanúsítsa nagyságod oly kíméletlenül azt a nemzetet, melyhez egykor tartozott.

A főbasa arca idegesebb kifejezést nyert, de az eddigi gúnyoros nyájassággal folytatá beszédét: — Hallotta-e kegyelmességed Hamzsa bégnek hírét?

— Aki nőket és hajadon leányokat rabol?

— Kérem, alku szerint viszi el az apáktól, a mostohaanyáktól, a közelebbi rokonoktól vagy magától a férjtől. A mi hitünk nem tiltja a soknejűséget — válaszolá a basa.

— Aki házakat borít lángba, csordákat és méneseket hajtat el.

— Csak a pártütőktől; mert nem tagadom, hogy az általam kormányzott hódoltságban helyenként békétlenkedők is laknak, kik az új viszonyokhoz még nem akarnak símulni.

— Aki hazánk egyik főnemesének uradalmát el-

foglalta — folytatá Werbőczi Hamzsa bég elleni kikeléseit.

— Ellenkezőleg, Hamzsa bég az uradalmat a győzhetetlen padisahtól katonai hűbérként nyerte s így annak élte fogytáig egyedül ő a jogos ura. Halála után más érdemes mozlim fog e sokat adózó birtokkal megjutalmaztatni. Mert nálunk a hűbér nem száll maradékra, mint nagyságotoknál. Mi nem a családot, de az érdemet jutalmazzuk. Tehát ez a Hamzsa bég — folytatá a basa — magyarból lett renegát.

— Átok legyen új és régi nevén! — kiáltá Werbőczi.

— Az átkot nálunk Allah osztja s nem hiszem, hogy e fontos ügyben különös figyelemmel lenne a keresztyének óhajtásaira. Egyébiránt ne vitatkozzunk hiteszmei ügyekről. Én csak azért említém Hamzsa béget, hogy az ő legközelebbi hivatalos jelentéséből arról győzzem meg nagyságodat, hogy a meghódított tartományban nemcsak a községek, hanem a kis nemesség egy része is alkalmazkodni kezd az új rendszerhez. Hamzsa bég az ő kerületéből már ötven egytelkes nemest jelentett be, kik előjogos helyzetökről lemondva, hogy nyugalmasan élhessen közöttünk, a parasztadó fizetésére s a kadi hatósága alá tartozását önként és minden erőltetés nélkül kötelezték magokat.

— Az lehetetlen — erősíté Werbőczi.

A főbasa kikereste a magyarul írt levelet s megmutatá neki.

— Ha ez a neme az aljaskodásnak nem volna csak kivételes eset, akkor kérném az Istent, szólítson el még ma e nyomorult világból — sóhajtá Werbőczi elérzékenyülve.

— Nem óhajtanék nagyságodtól ily rögtön megválni — mondá Szolimán kétes mosollyal. — Noha, tevé hozzá, — mint hallom, már messze haladt azon érdekes emlékiratban, melyet nem tudom, mi úton a hatalmas padisah lába elébe szándékozik letétetni s mely által az új állapot jogtalanságát és tarthatatlanságát akarja bebizonyítani.

— Át vagyok hatva ily meggyőződéstől, jó uram! és csak ez tartja még fönn bennem az életet.

— E szerint tehát én minden törekvésemmel a nagyságod drága életét fenyegetem, — mondá a basa hangosan nevetve.

Midőn pedig a távozó Werbőczi a lépcsőkön lehaladva, díszhintójához közeledett, melyet a nyolc világosszürke és ezüstös szerszámú paripa vont, a basa az ablakon kitekintett s aztán visszafordulva, egyik biztos emberének mondá: — A magyar főbíró úgy-e most megint szaporította kíséretét?

— A mult héten még csak titkárja, a törvényszéki ülnök, Turgovics az alelnök, a városi hatóság némely tagjai és tizenkét fiatalember járdaltak a hintó előtt; utána pedig négy fegyveres hajdú lovagolt. Most már a henyébb polgárok és a pörlekedő felek is a menethez sorakoznak.

— Azt akarja észrevétetni, hogy Budán csak két úr van: én és ő. Izend meg Hamzsa bégnek, hogy kétszáz spáhit küldjön hozzám kíséretül egy alaj-bég (alkapitány) vezérlete alatt. Ha jobbnak látja, maga is eljöhet. Szemre kell venni a titkárt, Komjáthi Elemért.

— Minden lépését lesik kémjeim s közülök többen vele barátságot kötöttek, mintha nem volna gyaur — szólt a basa hű embere.

— Ha irományokat akar küldeni Izabellához, Ferdinándhoz vagy Stambulba, szép móddal kerítsétek kézbe.

— Azon leszünk, nagyságos uram! De a titkár szemes és fortélyos fiatalember. A szíve tüzes, az esze hideg, nyelve kétélű, mint a kígyó és jobbra-balra jár.

— Azt érted, hogy több esze van, mint nektek?

— Allah adománya az elme is s úgy gondolom, hogy a titkár ámbár hitére nézve kutya, többet talált ez adományból kapni, mint egyenként a nagyságod hű rabjai.

— Ha tehát szép módon nem tudjátok, akkor vegyétek el tőle erővel az irományokat.

— S megölhetjük-e, mihelyt védelmezi magát?

— Annyit fecsegsz, mintha nem mozlim, hanem gyaur volnál. Izend meg Hamzsa bégnek, hogy okvetlenül személyesen jöjjön el.

*

Turgovics, mint szokás volt, a palotából hazakísérvén Werbőczyt, bement hozzá, a teendőkről beszélni.

— Istennek hála, — szólt sötét arccal és vontatott hangon, — ma két óráig elhúzhatjuk az ülést, de a jövő hét igen meddő fog lenni.

— Fog akadni addig tárgy, melyről ítélhessünk — biztatá Werbőczy.

— Nem remélem, ha a zsidók ki nem segítenek: azonban ezek is félvén a törökök neheztelésétől, a rabbi közbenjárásával egyezkednek ki.

— Kegyelmed, Turgovics uram! roppant pesszimista; mindent sötét szemüveggel néz. Van még a hódoltsági megyékben elég bátorszívű nemes, ki a magyar törvényt védelmezi s dacáraa fenyegetéseknek, igazságszolgáltatás végett hozzánk fog folyamodni.

— De, nagyságos uram! Hamzsa bég útjokat állja s vagy lovaskatonáival hazaterelteti őket vagy még ki is fosztja.

— Megkötöm én a koszorúját annak a pórlázító Sertoriusnak — fenyegetődzék Werbőczy.

— Ha nagyságod Hamzsa béget megbuktatja is, a mi elhagyott állapotunk magából az új rendszerből foly s lényegesen nem javulhat. Fiatalkoromból emlékszem, hogy egy híres tudós vagy mint sokan hivék, egy híres varázsló, azt állította, hogy a levegőt ki tudja húzni és a zárt edényben csak az üres tér marad. Állítása bizonyításául nagy üvegpalackokba madarakat tett be, s azok előbb vígan repdestek, de rendre fogyni kezde lélekzetük, fulladoztak s eszmélet nélkül buktak el. Most nekem mindig eszembe jut e varázslat s úgy képzelem, hogy mi Budavárában ily palackokba fojtott madarak vagyunk, kik máris

nehezen tudunk lélekzeni s néhány hét alatt aligha ki nem fogyunk minden levegőből.

— Kegyelmed elvesztette a hitét a gondviselésben, — szólt Werbőczy benső sajnálkozással. — Én nem azzal fárasztom eszemet, hogy mentől több okot találjon a kétségbeesésre. Szívem remélleni akar s könnyekbe lábbadt szemeim a bánat sűrű fátyolán át is a távolból mindig csillámlani vélik elszórt sugarait a szebb jövendőnek. Hinni szeretem, hogy Emlékiratom magát a szultánt is meg fogja győzni helyzetünknek jogtalanságáról és veszélyei felől.

— S kész-e már a nagyságod emlékirata?

— A jövő hét végével befejezem.

— És hosszú-e?

— Középvastagságú könyvet tenne.

— Hiszi-e nagyságod, hogy a szultán, ki örökké háborúzik, nyugodtan végigolvassa azt?

— Hogyne, midőn egyike kelet legtudósabb férfiainak.

— S ha el fogja olvasni, vajjon lemond-e a hódítás jogáról? Megtagadja-e Budán azt, amit három földrészen vaskövetkezetességgel űz?

— Hát kegyelmed, Turgovics uram! hódítási jogról beszél? — szólt neheztelőleg Werbőczy.

— Nem én, nagyságos úr! de a budai basa.

— Éppen abban áll ez a hazaáruló Catilinának, e rabló Clodiusnak, e közpénzeket sikkasztó Verresnek a legnagyobb bűne. A hódításra legyőzött ellenség kell. Mi a szultán szövetségesei voltunk s vele együtt küzdöttünk a közös ellenséggel. Hogy lehet itt csak gondolni hódításra? Ezt belátta maga a szultán s ünnepélyesen aláírt diploma által biztosította Izabella királynét, hogy Budát és országunk egy részét csak azért szállatja meg katonasággal, mert így könnyebben tudja oltalmazni Ferdinánd ellen. Vagy talán nem ekként hangzott a pecsétes oklevél? s nem kötötte-e le általa a szultán magát, hogy az ideiglenesen megszállott részeket csorbítatlanul vissza fogja bocsátani, mihelyt Zsigmond őfelsége a teljes kort eléri?

— Tagadhatatlanul ez áll, nagyságos uram, a diplomában ; de a budai basa az ünnepélyes tényre hivatkozik, midőn a szultán a Boldogasszony német templomának közepére trónt építtetett s arra leülvén, e templomot az izlam babonájára felszentelé.

— Mi közünk templomszenteléshez vagy igazán szólva a megszentségtelenítéshez, a visszakövetelésen kívül?

— De a basa azt mondja, hogyha egy tartomány fővárosában a székesegyház közepére a szultán trónt építtet s arra leül, ez ünnepélyes ténnyel a fővárost és egész tartományt nemcsak hódítottnak nyilatkoztatja ki : hanem egyszersmind azt át is engedi Ozman utódainak, mint kalifáknak és az izlam hitnek, még pedig oly esküvel és kikötéssel, hogy ezen átengedést soha meg nem másíthatja, sőt a próféta zászlajának hordozásával s az utolsó vércseppig védelmezni és fenntartani köteles. A basa szerint a templomszenteléssel kihirdetett hódítás ellen még elévülési jog sincs.

— Kegyelmed, mint tudós, talán csak feléri eszével, hogy ami nem a szultáné azt a szultán el nem ajándékozhatja.

— Jól értem én azt, nagyságos uram! de, fájdalom! soha egy török basa sem fogja érteni, s mindenik jogcímként hivatkozni fog szeptember hónak azon ránk nézve örökre gyászos emlékű napjára, melyben a szultán a Boldogasszony templomának közepén a trónra leült.

— Ne hígyje. Csak buktathassam meg a mi Catilinánkat, utódja nem fog többé oly veszélyes útra lépni, melyen egyik már a nyakát törte.

— S talán nagyságod emlékiratának egy része a főbasát vádolja?

— Két harmada tisztán gravaminalis természetű, s csak az eleje tárgyalja magát a hódítás kérdését.

S nagyságod, mint nyíltszívű magyar főúr, úgy-e meg is mondta a basának, hogy a szultánnál be fogja vádolni? — kérdé Turgovics.

Werbőczi méltóságteljes hangon válaszolt: — Midőn a nemzetnek a rossz rendszer és a hatalommal visszaélő hivatalnokok által okozott sérelmeit terjesztem elő, akkor szigorúan csak kötelességemet teljesítem.

— Kétségkívül. De vajjon a főbasa nem fogja-e útját állani ily fölterjesztésnek?

— Nem meri elfogni a szultánhoz indítandó futárjaimat. Én vele egyenlőrangú vagyok.

— A főbasa e részben is ellenkező nézetben van. És innen magyarázható az a hír, hogy neheztel nagyságod számos kísérete miatt.

— Még többel fogom magam körülvenni. Megválik, melyikünk lesz kénytelen engedni.

— Nagyságodnak csak egy embere van, ki törökül tud, s ki által a szultánnal megértheti a nemzet sérelmeit.

— Igaz, de az egész irodánál többet ér, — válaszolá Werbőczi.

— De hátha e kitűnő ifjú véletlenül meghalna.

— Hisz talán csak nem hiszi, hogy a basa titkáromat orozva gyilkoltassa meg.

— Nagyságos uram! én még azt sem tartom lehetetlennek, hogy mindnyájunkat kardra hányjanak.

— Hagyjon föl már valahára kegyelmed e sötét világnézettel, mely minden erélyt elöl s végre még bennem is megtántorítaná a hitet.

— Oltalmazza az Isten nagyságod optimismusát, — szólt Turgovics, — hogy legyen, ki a levett harangok, a széttört keresztek, a feldúlt koporsók és összerombolt síremlékek városában oly igéket hirdessen, melyektől fülünk rég elszokott.

— Ha a szultán emlékiratomra kedvező választ nem ad, a rám ruházott méltóságot tüstént le fogom tenni, s hazámból kibujdosom.

Volt valami szokatlan és bánatos a Werbőczi hangjában, mely ha nem is csüggedést, legalább kételyt és aggodalmakat árult el, de Turgovics keserű mosolyából kitűnt, hogy még ezt is optimizmusnak tartja.

Azonban szó nélkül távozott.

Werbőczy pedig kiizent Elemérnek, hogy ma már szabad ideje van, mert csak holnap fogják az emlékiratot folytatni.

Kedvesebb meglepetés alig érhette volna Elemért. Tüstént nyergeltetett, és a csinos és keleti eredetű paripán, melyet védnökétől nyert ajándékba, kardosan és forgós süveggel kilovagolt.

Szerette bizonyos negéddel viselni magát a törökök ellenében, kik minden magyar fegyverét elkobozták; azonbanWerbőczy magas helyzete miatt Elemér dacát tűrni voltak kénytelenek.

A holt városban egyedül ő képviselte a pezsgő, a hivatását érző és jogait követelő életet.

Amint keselyszürkéjét a bécsi kapu alatt tomboltatta, török ismerőseivel találkozott, kik a barátság örve alatt leskődtek utána.

Tudta, hányadán van velök, s bizonyos pajkos kéjt érzett, ha tévútra vezette őket vagy tréfáival boszszantá.

A Belvárosban kellemesb arcok vártak rá. A visszavonultság divattá vált szabályait megtörve, igen csinos szőke- és feketefürtű alakok jelentek meg az ablakok előtt. Egyik történetesen a virágát öntözé, a másik a függönyökön talált igazítani valót, a harmadik, homályosnak vélvén a szobát, hímzőkeretét éppen oda helyezé, honnan lehetetlen volt a deli lovagot észre nem venni, s bókját egy bátorító vagy személyes mosollyal nem viszonzani.

Elemér a gyászoló városban egyetlen lovag, s ha daliás idők volnának is, még a legkitűnőbb körben sem lévén könnyen legyőzhető, akár férfiasságban, akár szépségben; természetes volt, hogy a fiatal budai nők és leánykák nevezetes részének valódi eszményképévé dicsőült át, s megjelenése mindig nagy hatást gerjesztett.

Tagadhatatlanul hízelgett hiúságának e kitüntetés, s bár Dora még gyakran jutott eszébe, nem vala érzéketlen a budai szépségek hódító kecsei iránt.

S most is lehangolt volt, ha a szokott ablakoknál

nem látta a szokott kedves arcokat, s mosolya egy pár alkalmi bókkal el nem maradt azon deli alakok üdvözlésekor, kik az őszi virágokat pontosan ápolták, s bár az ebéd ideje közelgett, még néhány percet az ablak előtt hímzésnek, hurkolásnak s más női munkáknak szenteltek.

Midőn a Szent György-téren áthaladva a Turgovics házához ért, szemét az ablakra veté, bár bizonyos volt, hogy ott senkit sem üdvözölhet, s aztán lovát gyorsabb ügetésre buzdítván, így okoskodott: — Mily kár, hogy e szerencsétlen városban annyi szép szem és arc fog a soha el nem ért vagy hamar elvesztett boldogság után epedni! A török hárem vagy az észre nem vétetés: ez a két sark, mely körül forog sorsunk. Csak a homályos helyzet vagy a szégyen közt választhatnak. Pedig mennyi deli, mennyi igézetes lény lakik e komor és zárt épületekben. Közöttük végre is legszebb a Turgovics lánya. De az nem megy az ablakhoz semmi női munkával. Mit is tudna a kis tündér ott dolgozni, ha drága könnyeit nem fűzheti gyöngysorokba, hogy a legfényesebb királyi ékességgé varázsolja át. Ha Buda ronda török fészek helyett még most is magyar főváros volna, akkor a béke idején, mint Mátyás király alatt, vitézi gyakorlatok és harcjátékok tartatnának. Én is részt vennék bennök lándzsával vagy magánviadalban karddal. De előbb óvatosan bevárnám, hogy valamely lovag a Turgovics leányának színét tűzze mellére; akkor kihirdettetném, hogy azzal én lándzsát fogok törni, ki nem Deák Dorát tartja az ország legszebb hajadonának. Nem kétlem, a Turgovics kisasszony választottja fogná a kesztyűt ellenem fölvenni, s minek tagadnám, e kis tündér a maga nemében talán egy kevéssé szebb is Doránál; de nekem végtére is Dora tetszik leginkább. Hasztalan ábránd! — sóhajtá Elemér, mintegy saját magát akarva rendreutasítani. — Balga fiatalember, hogy tudnál te a török városban akkora hírre-névre szert tenni, mely a Deákék családbüszkeségét kielégítse. Dora férjhez megy valamelyik szomszéd úrfihoz, s a Turgovics leánya, miután Budára

egy-egy lovag csak rabul hurcoltatik be, jobb kérők nem létében singes kereskedőnek, fegyverkovácsnak vagy városi irnoknak adja kezét, ki a török kíváncsiság elől udvarszobába zárja, és szeretet helyett kulcscsal és lakattal őrzi. Jámbor barátom! ne álmodozzál tehát tornákról, dicsőségről és a delnők szalagjainak melledre tűzéséről! Irkálj, mulass és feledj.

Elemér ily éppen nem lélekemelő elmélkedések közt haladt el János diák laka előtt. Betérnék hozzá, gondolá, de ismét azt fogja tudakolni, hogy a szultánhoz küldendő sérelmek közé beiktattuk-e azt a lábrúgást, mely mellett a janicsárok a börtönből szabadon bocsátották. Amióta törvényszéki ülnök lett, ismét sajgani kezd hátulja a nemesi oklevelen ejtett sértés miatt. Jobb lesz tehát a tárgyalást kikerülni.

Ezzel Elemér a Dunaparton lefelé kezdett lovagolni, s kedélye, amint a végső ház is hátramaradt, visszanyerte egész derültségét.

A bő esőzések miatt megáradt Dunán csolnakok és nehéz kompok eveztek. A hullámok fölött halászmadarak keringtek, s közéjök néhány kócsag tévedt, a Csepelsziget felé húzódva. Elemér a Gellért ormairól az átelleni partokra vivén tekintetét, az ama félhomályba burkolt fokon pihent meg, hol Podmaniczky naszádját elfoglalva, Barnabással együtt eveztek a még akkor szabad Buda városába.

Mily idő, s mennyi keserű és kiábrándító tapasztalással megterhelve.

— Sehogy sem tudok Barnabás nyomára akadni, pedig már elég váltságdíj van kezemben — sóhajtá Elemér. — Nem kellett volna őt a börtönben s bősz álmai közt hagynom. Ragaszkodott hozzám, s úgy fordultak a dolgok, hogy kevesebb embergyűlölet mellett is csalónak s álbarátnak kénytelen tartani. S ment vagyok-e az önvádtól? Nem fátyolozta-e be elmémet a Dora neve, és nem tette-e igazságtalanná az a félelem, hogyha Barnabás Deákékhoz visszaküldetik, nevetséges szenvedélyével Dorának sok keserűséget okozhat. Nem kellett volna nélküle és adott

szavam ellenére a börtönt elhagynom; úgy is hamar kiváltott volna mindkettőnket Werbőczi, annyira reá volt szorulva. Isten látja, hogy magammal is kicserélném a töröktől Barnabást, csakhogy ne hígyen csalónak. Életem legsötétebb oldala a könnyelműség, melyre a rosszul palástolt szerelem csábított.

Midőn Elemér e kedvetlen behatásoknak alá volt vetve, egy csolnakot vett észre, mely megfordítva irányát, hirtelen lefelé kezdett evezni.

Ezt kendőlobogtatás követé.

Elemér a hatevezős járműben egy urat látott ülni, ki feléje integetett, s kiben végtére a pesti városbíróra ismert.

— Éppen az ifjú urat akartam meglátogatni.

— S minek köszönhetem e szerencsét?

— A szerencsétlenségnek, melyet egyébiránt még más névvel is lehetne nevezni. Tetszik emlékezni, hogy aklomban tartattam két lovat, egyik csak tizenöt markos almásszürke volt, de jóvérű tüzes állat; a másik tizenhat markot is meghaladta, de megvagdalt hátulsó lábait sok költséggel kellett gyógyítani.

— S a költség nem térült meg?

— Nem arról van szó, uram! Hanem a két ló kegyelmed által áruba bocsáttatott.

— S talán igen drágán vásároltatott meg?

— Nem arról van szó, uram!

— Miről tehát?

— Csak arról, hogy a nagyobbik lovat tulajdonkép az üllői kapu mellett egy kovács vette meg, s most tőlem követeli árát, noha az a kegyelmed zsebébe ment.

— Természetesen, miután a bíró úrnál csak gyógyítás végett volt.

— De kérem alássan, éppen az a kérdés, hogy ki fizeti már vissza a ló árát?

— Hát miért kell visszafizetni?

— S ha csak visszafizetni kellene? De hát még a többi bajt és veszedelmet ki fogja magára venni?

— Beszéljen az úr világosabban.

— Semmi sem könnyebb, mint világosan beszélnem, ha azzal minden el van intézve. A kovács nemcsak lovakat patkolt, de mint ügyeskezű és értelmes mesterember fegyvereket is készített, melyek a lovagok számára elég csinosak nem voltak ugyan, de a közkatonák bízvást használhatták. Most török világ lévén, a spahik számára kellett eladni minden készletét; pénzt azonban nem kapott, csak igéretet. Végre megunta a várakozást, s felszerelve a tizenhat markost, Hamzsa bég ő nagyságához utazott a pénz felhajtása végett. Ő nagysága gorombán fogadá s mondá, hogy a talpát megvereti a drága és rossz kardok miatt. Mi jámbor polgárok nem szoktunk a bothoz, s testünknek egy pontját se tartjuk oly csekély fontosságúnak, hogy az ütlegekre minden aggodalom nélkül átengedhessük. Ennélfogva a szegény kovács készítményeiért fele árral megelégült, s nyakra-főre sietett, hogy a tizenhat markosra ülhessen. De midőn már a kengyelben volt a lába, a poroszlók üstökön ragadták, s bevonszolák Hamzsa bég ő nagyságához, ki mérgesen kérdé: — Honnan loptad ezt a lovat? — A boldogtalan kovács végre nekibátorodva válaszolá: — Én nem vagyok tolvaj, nagyságos uram! s engem ily undok bűnnel még senki sem vádolt. A lovat a városbíró aklából vásároltam készpénzen. — Ekkor Hamzsa bég ő nagysága így szólt: — Tehát városbírátok tolvaj, s mihelyt Pestre rándulok, okvetlenül fel fogom akasztani. — A szegény kovács menteni kezdett engem, aminek következése az volt, hogy a pandurok a nyerget minden szerszámostul hátára kötötték, a lovat pedig Hamzsa bég aklába hajtották, s még azonkívűl egy spahi utána kiáltá, hogyha a lóhoz tartozó igazi nyerget vissza nem küldi, akkor egész műhelyét harács alá vetik. Már most ifjú úr! — folytatá a városbíró, — ki fizeti meg a ló árát? ki vállalja el az ellenem intézett fenyegetést, nem is szólva a nyeregről, mely történetesen még a kovácsnál van, s csak az ára nincs?

— A ló egy ismerősömé volt, ki török fogságba esett — válaszolá Elemér. — Saját lovamat is az

övével együtt eladtam, hogy váltságdíját előállíthassam. Pártfogóm, Werbőczy István ő kegyelmessége, saját pénzével toldá meg a hihetőleg még hiányzó öszletet, s az egész pénz készen áll, csak a fogolynak nem akadtunk még nyomába. Én ezzennel visszafizetem a bíró uramnak a ló és nyereg árát, s remélem, hogy a hópénzemből kipótolhatom az ezáltal okozott hiányt ; csak azt sajnálnám, ha az egyén, kiért véduram és én tetemes áldozatot hozunk, az a spahi volna, ki a nyerget a kovács hátára köttette. Ami Hamzsa béget illeti, tessék őt csak egyenesen hozzám utasítani, megmondván, hogyha nem közönséges zsivány és gyáva ember, akkor oly helyen, hol magánosan leszünk, megpróbálhatjuk akár kardunkat, akár lándzsánkat.

A városbíró megköszönte a kezébe számlált pénzt, de nem igéré, hogy a rettenetes Hamzsa bégnek szó szerént el tudja mondani az ifjú úr izenetét.

— Majd találok én hát kegyelmednél jobb emlékezetű férfiúra — szólt Elemér megsarkantyúzva lovát.

S vajjon az ügető, a száguldó ló, míg patkója szikrákat csalt a kövekből, amíg zablájáról foszlott a tajték, gyorsasága által megmenthette-e a rajta ülőt csak egytől is azon gondok és vádak közül, melyek körülfogták és üldözék!

— Szenny, szenny esett nevemre, vád, keserű vád égeti, szorítja össze belsőmet! gondolá Elemér saját magától megborzadva. Könnyelmű lépésem, mely szószegéssel párosult, bősz ember-gyűlöletébe visszasülyeszté Barnabást, s ő bosszútól elragadtatva levetkezé hitét, mint közönséges spahi gyujtogat, foszt, őrjöngéseire tárgyakat keres, melyeket lerombolhasson. És még mi által nem nyert ösztönt, hogy az aljasságra törjön? Ha a beteg vagy haldokló nő feje alól kiragadja a vánkost, ha az arának lemetszi újját, hogy a jegygyűrűt könyebben vonhassa le, s ha templomaink szent képeit izzó tűzre dobja, hogy egy szemernyi aranyat vagy ezüstöt olvaszthasson ki belőlök : nem fogja-e kéjittasan kiabálni : miért cselekedném máskép : hisz aki az erkölcsi szempontokat

akarta velem megértetni, azzal magyarázta meg a becsületességet, hogy ellopta lovamat. S hiába válaszolnám, hogy váltságdíjának kiegészítésére adtam el, mert nem tiltakozott-e börtönében éppen ez ellen? S mit használ neki minden váltság, ha Mahomed hitére térvén, többé ki nem váltható, s mint lovas közkatona addig fog gyujtogatni és gyilkolni, míg meg nem öletik. Ez a sorsa ; ez amit nagy részben az én megfontolatlan eljárásomnak köszönhet.

Valóban bősz és csüggesztő eszmékkel volt terhelve a lég, melyet Elemér beszívott, s minden tárgy, melyre szemét veté.

E ködön végre átcsillant egy sugára a reménynek.

De hátha a spahi utoljára sem Barnabás : ily kecsegtető ötlet lobbant át Elemér agyán, de hamar eloltá azt a szigorú logika.

A lóra nem ismerhetett rá más, csak Barnabás : ez tény. Következőleg vagy a spahinak kell Barnabásnak lenni, vagy magának Hamzsa bégnek. Ámde még csak alajbég — százados — sem lehet az, ki a háborúban levágott több ellenség fejét vagy nyelvét nem mutathatja fel vitézségének bizonyítványául. Egy kerület kormányzójának, s pedig Hamzsa ily ranggal bíró bég, még a személyes vitézség próbáin kívül vezéri tehetséggel is kell bírnia vagy rendkívüli érdem által fedni be katonai érdemeinek hiányát. Ámde Barnabás egy ellenséget sem vághatott le, minthogy fogsága után nem volt háború. Tehát okvetlenül ő a spahi.

Elemér soha szerencsétlenebbül nem érzé magát, mint azon percben, midőn ily megállapodáshoz jutott, s midőn száguldó lova Werbőczi épületéhez kanyarult be.

Még holnap Hamzsa béghez megyek, ha soha onnan élve visszatérni sem fognék is. Eléhivatom a spahit, átadom neki a váltságra szánt pénzt, elbeszélem mentségemet és azután . . . . . . ah! azután, hadd történjék bármi!

Ily kalandori, ily veszélyes, de nemes szándékkal pattant le lováról, s midőn a lépcsőhöz ért, Werbőczi-

vel találkozott, ki a főterem ajtaját éppen akkor nyitá föl és szokatlanul élénken szólt vissza : — Tálaljatok hamar! Öcsém Elemér, — mond most Werbőczy a titkárja felé fordulva, — mihelyt étvágyad kielégíted, nem is várva be az asztal végét, készülj hosszasabb útra. Mezőtúrra kell indulnod, még pedig . . .

Elemér, ki éppen Barnabás ügyében merész tervektől volt áthatva, szokása ellenére félbeszakítván védurának beszédét, a külső alázat, de egyszersmind az eltökélt szándék vegyületével szólt :

— Én nagyságodtól szintén egy rövid kirándulásra lettem volna bátor engedélyért esdekleni.

— Majd ha visszatérsz, öcsém! s ha az *Emlékiratot* bevégeztük — válaszolá Werbőczy. — Mezőtúrra kell sietned, hogy Deák Dániel rokonomat családostól és vele utazó Csapi Andrásné nagyasszonyomat biztos őrizet mellett hozzám kísérd.

Elemérre nézve e hír oly véletlen volt, mintha egy meteorkő hullott volna lába elébe, és oly bűvölésig kedves volt, mintha a hetedik égbe emelve az égitestek zenéjét hallaná, s el nem palástolható zavar közt mondá, hogy készen áll a parancsot teljesíteni.

Werbőczy e zavart balra magyarázta, s rendeletének indokolásához kezdett : — Hiszem, öcsém, hogy te fontos magánügyben akartál távozási engedélyt kérni, de az, hogy rokonaim általad kísértessenek Budavárra, a közdolgokkal áll szoros összeköttetésben. Tudod, amióta a törökök, minket rászedve, a Tiszáig országunk szerencsétlen részének tettleges uraivá lettek, e helyeken a közlekedés teljességgel nem biztos. Portyázók s harambasák fosztogatnak szanaszét s ennélfogva tisztelt rokonomnak, Deák Dániel uramnak bölcs belátását tanusítja az, hogy Mezőtúrról levelet küldött, melyben odaérkezését jelentve, megkért, hogy miután látogatásomra jött, eszközölnék a főbasától számára pecsétes útlevelet és illő kíséretet. De zászlósúri hivatalom nem engedi annak elismerését, hogy udvaromban fegyveres népet ne tarthassak és azt fedezetül ne küldözhessem akárhová. Aztán, miután a főbasával személyes viszonyom éppen nem kielé-

gítő, alkalmatlan és lealázó volna rám nézve, bármi szívességet kérni tőle. Ennélfogva fiam, vedd magadhoz fegyveres népemet, kikhez a várostól is néhány hajdú csatlakozik, a díszhintómban hozd hozzám nagyrabecsült rokonaimat. Kellemes késő őszünk van, s ha ma korán indulsz és a szép éj egy részét nem hagyod használatlanul, harmadnapon Budán lehettek. Áldásom kísérjen, s ha a szükség úgy hozza, forgasd vitézül kardodat. Most pedig üljünk asztalhoz.

Elemér kétségbe volt esve a hosszú ebéd miatt, de egyszersmind elragadtatott azon fényes és szemkápráztató reménytől, hogy talán még életét is kockáztathatja Doráért.

Ki álmodhatott volna ekkora szerencséről!

Mihelyt az első ételfogáson túlestek, fölkelt s gyorsan végzé az úti készületeket. Még csak a városhajdúk késtek, de már azok is eljöttek. Még csak a lomha díszkocsin van rendezni való, de már a kocsis és fullajtár a nyeregben ülnek ; még csak az ebédjét végzett Werbőczi ad némi utasításokat, de már az is kezével búcsút int ; még csak János diák kíván a kapunál szerencsés utat, s még csak a történetesen az utcára tévedt borbély forgatja a levegőben kalapját ; még csak az előre megrendelt hajó úszik lassú méltósággal és henye időpazarlással a Dunán, de már az is kiveti kötelét a partra, s végre valahára szabadon és kellő gyorsasággal lehet haladni Mezőtúr, azon nevezetes helység felé, mely már Izabella királyné birtokához tartozik, a szabad Magyarország meg nem hódított része, s azzal alapította meg hírét, ha nem is a krónikákban, de Elemér képzelődésében, hogy utcaporait a Turgovics leányánál is most százszor szebb Dora piciny papucsa tapodja.

A papucs hasonlíthatatlan, s hordozója isteni lény ; ámde, milyen lesz az óhajtott rettegett találkozás! oly mélységes talány ez, mely Elemér figyelmét a kültárgyaktól elvonja, s ő köszön, szóval, kézintéssel, s csinos hajlongással azon utasoknak, kik kalapot emeltek ; de arról már nem mindig tudna számot adni, hogy ismerősei-e vagy csak udvarias egyének? Lát-

hatott kontyos komoly törököket, s fürge spahikat is; de mi köze hozzájok, míg ellenséges szándékot nem mutatnak? Gondolatai csak akkor szakadnak félbe, midőn szükséges intézkedéseket kell tenni. Amiről ő álmodott, amit éles elmével taglalt, amibe merész képzelődéssel, mint sodró örvénybe belémerült, azok ránk nézve igen útszéli, de reá nézve ritka és fontos kérdések voltak, melyeket a szerelem kétkedő és hívő dialektikája jobbra döntött el. A féltékenység, mely a szerelemnek mindig hű árnyéka, s még a délponton sem enyészik el egy percig is, megbotránkozott Csapi Andrásné nagyasszonyom nevén. Ki lehet ez az úrnő, s vajjon nem címezi-e Deák Dániel uram napamasszonynak? Közeli viszonyban kell a családdal lennie, hogy együtt utazik. Kétségkívül Dora nem maradhat örökre hajadon s a leányok érzése, mint a hold változó, és nem indul-e már ötödikszer fogyásnak a hold azon éj óta, midőn Dorka néne távozásra buzdító szavaiból az tűnt ki, hogy Dora szíve nem idegen érzelmeim viszonzásától? S vajjon ily hosszas idő óta nem változott-e meg a szép tündér hajlama, melyet addig sem árult el semmi biztató jel, s annál kevésbbé bármi kitörő érzés? Ily okoskodásokkal gyötré Elemért a féltékenység, s utoljára is kétségtelen tényként tűnt föl, hogy Csapi Andrásné idegen neve nem jó előjel, sőt a legkomolyabb aggodalmakra nyit széles tért . . . Ah! mit is töröm fejemet is találgatásokkal: nem voltam-e török fogoly, ki a váltságdíjban szolgáltam Deákékat is, és nem büszkék ők családjokra? Mit használ nekem, hogy Werbőczi most Turgovicsnál, sőt az egész törvényszéknél fontosabb egyénnek tart; ha végtére is csak íródiák vagyok s hírem egy kivételes, de magában nem fontos tulajdonon épül, hogy törökre fordítani jól tudok, s egy barbár nyelvet sajátommá tettem? Ezért bizony nincs miért a családgőgből lealkudni! Dora várkisasszony; én lantos és íródiák. Minek űzni tovább e kérdést!

E tanácsokat adta Elemérnek a józan okosság. Ellenben szíve, mely kalandra vágyott, nem zárta ki még azt a reményt, hogy Mezőtúrtól Budáig sok alka-

lom nyílhatik vagy bámulatra ragadó vitézséggel megmenteni Dorát, vagy sebekkel halmozva érette és lába előtt halni meg.

Minthogy pedig a veszély és dicsőség még csak az álmok országában él ; a találkozás ellenben kétségtelen és közeli : ennélfogva Elemér pontosan kiszámította, mily tisztelettel és mily visszatartózkodással fogja magát viselni egyfelől Deák uram és Csapi Andrásné nagyasszonyom, másfelől Dora kisasszony irányában.

E fontos tárgy két egész napját foglalta el, s midőn Mezőtúrra ért, látta, hogy kútba esett egész terve. Mert Dani bácsi, ki Elemért a török fogságból megmenteni jött, most, midőn véletlenül meglátta, könynyek közt nyakába borult, föllármázta az egész házat, hogy csődüljenek össze, mert itt van a lantos : Dora, az érzésein uralkodni szokott leány, pirossá lőn s szemérmes szemeit a földre süté, s midőn kezét Elemérnek nyujtá, a túlboldog ifjú még azt is észrevenni vélte, hogy a kedves kis kéz talán reszket. Végre előtipegett az úttól megroncsolt Csapi Andrásné, s abban a lantos Dorka nénire ismert, csakhogy ami érzéseit ileti, kicserélt és megjavított alakban. Dorka sírt és megölelé azon ifjút, kit a háztól az idegenbe, a széles világba küldött.

Elemér már nem is hitte, hogy a földön van. Azonban kevés idő múlva alkalma volt a derült ég magasságából valamivel ködösebb helyre szállani le ; mert Dorka félrevonta őt, Barnabásról kezdett tudakozni. Elemér, hogy a vénasszonyt szerencsétlenné ne tegye, elbeszélé, miként Barnabással együtt jött Budára és szerencsés volt ennek, sok viszontagság után, a ragaszkodását is megnyerni. Dorka csóválta fejét, s nem bírta e csodát elhinni. Midőn hallá, hogy együtt jutottak fogságba, de nem együtt tértek haza : aggodalma iszonyú arányban növekedett, s csak akkor csillapult, midőn Elemér szavát köté le, hogy mihelyt a tisztelt családot Werbőczyékhez vezeti, tüstént Hamzsa béghez megy a váltságdíjjal és hazahozza Barnabást.

— Miért mondjam neki, hogy oroszlán barlangjába megyek, honan kevés nyom vezet vissza, s hogy unokaöccse spahivá lett, kit ha a zászló alól el is szöktethetek, duggatni és biztos helyre vinni a legkockáztatóbb feladat lenne! Meg fogom kísérteni, ha ezer halált kellene is szenvednem.

Ez eltökélés fölmagasztalá, s a kedélyhangulatok természetes ellentéteinél fogva oly szilajjá, víggá és mulattatóvá tevé, hogy Deák Dániel uram sem akart még éjfélkor is aludni menni s hajnalig elhallgatta volna Elemér útikalandjait, amiken átesett és azon szomorú vagy nevetséges viszonyok rajzát, melyek közt Budára érkezésével be fog vezettetni. Midőn a királyné és a haza sorsán könnyei ősz bajuszára csordultak, midőn a legfeszültebb részvéttel kísérte Elemért a török fogságba, midőn Zulkifar modorának humorisztikus előadása által a nevetéstől alig menekült, midőn Turgovics sorsa a velőig megrázta: végre is azon vigasztalással ment aludni, hogy legalább nagy rokona mégsem zsidóbíró, mint a rágalmazó nyelv terjesztgeti.

Dora határtalanul boldog volt s egy egész élet szenvedéséért sem hitte volna drága áron vásároltnak azon néhány órát, melynek kibeszélhetlen édje keblét feszítette, s nem szűnt meg a késő éji szenderbe is a tündérvilág legbűvösebb képeit szőni.

*

Midőn reggel útrakeltek, velök együtt indult a Tisza felé néhány spahi. Elemér egészen el lévén magával foglalva, csak a hidasnál jutott eszébe, hogy mit kereshet a török lovasság Izabella királyné országában?

Kérdést intéze tehát hozzájok, s nagy csodálkozására arról értesült, mikép a budai főbasától küldött kíséretet alkotják, s bár tiszteletteljes távolságban, folyvást követték a magyar főkadi díszhintaját, s az illető hatóságtól is engedélyt nyertek arra, hogy Izabella királyné birtokaiba beléphessenek. Mert, mint

mondák, haramiákkal tömve a vidék s nekik szigorúan meg volt parancsolva a főkadi rokonait szemök fényeként oltalmazni.

Nagy előzékenység lehetett a basa részéről, de megdöbbentő mindentudóságot árult el. Elemér ezt mélyen érzé, s hogy a lehangoló eszméktől meneküljön, Dorához tért vissza. Néhány szó a kedves ajakról kiemelte szellemét a ködös, nyomasztó légkörből s a kéj és ábránd verőfényes égaljába ragadta.

Utazás közben, kivált ha az napokig tart, a fiatal szivek hamar jöhetnek tisztába magokkal és egymás iránt. S nem vagyunk túlmerészek, ha föltesszük, hogy mielőtt karavánunk Buda hegyormait megpillantotta, Elemér és Dora titkaikat idegen kíváncsiságtól védhették ; de magok közt már kevés új vallomásokkal szaporíthatták : ámbár az ismétlések is csak oly kimondhatlan varázzsal bírtak előttök, mint maga az első közlés, mely meglepő volt, s mégis rég bevallott érzelmekről látszott a leplet levonni.

Budára, a királyné távozása óta, úri vendég csak békótól terhelve jött ; nem csoda tehát, hogy a díszhintóban és nagy kísérettel megjelenőket minden ablakból és kapuból nézték, s a hímzőráma, a virágcserepek és függönyök mögül mindazon kecses nők és leányok kitekintettek, kik lopvást szokták Elemér bókját elfogadni vagy megelőzni. De a szép ifjú most a házak helyett a kocsival volt elfoglalva, s még a Turgovics ablaka felé sem fordítá szemét.

Werbőczi Elemér távozása óta folyvást íróasztala mellett ült, s emlékiratában a főbasa törvénytelen lépéseit oly éles kritikával taglalá, s az egész rendszer tarthatatlanságát oly elragadó ékesszólással bizonyítá be, hogy maga is csodálkozott az erélyen és átlátszóságon, mely munkáját eddigi legsikerültebb dolgozatai fölébe emelé.

Mint rendszeres és tudós férfiú a befejezésben az egész mű tartalmát rövid tételekben akarta ismételni, hogy a szultán, ha valahol ellankadt volna figyelme, a sérelmek és jogbitorlás egész gazdag terét még egyszer áttekinthesse.

A befejezéshez már hozzá is fogott Werbőczi, midőn jelentették, hogy rokonai érkeznek.

Sietett tehát a tornácra.

Dani bácsi a nagy emberek fajából általán keveset ismert, s azok közül a legóriásabbat, a világhírű nagy rokont sohasem látta ; tehát tömérdek tisztelet szállotta meg, midőn a hintó a kapun befordult, s kettőzve lőn és nem csekély zavarral vegyült e kegyeletes érzése, midőn őt a cifra cselédek a hintóból lábra állíták, s csak akkor kezdett üdvözlő szavakról gondolkozni, midőn egy szikár, redősarcú, alig középtermetű, de rendkívül nyájas férfiú megölelé, jobb és bal pofáját megcsokolá, s «drága öcsémuramnak» nevezvén, karon fogta és a lépcsőkön kezdé vezetni. A hideg Turgovicsnak, ki szerencsétlensége óta inkább látszott a Werbőczi-családhoz, mint saját magához tartozni, a szomorú Dorka jutott, s együtt elég hű másolatját adták azon mostoha viszonyoknak, melyeket a sérelmi okiratban oly hűn rajzolt le Werbőczi.

Dora a reménnyel fölcserélt lemondás még halvány, de sugárzó szépségével egyedül lebbent föl a lépcsőkön ; s midőn a főterembe lépve, régi szokás szerint öreg és híres rokonának kezét akarta megcsókolni, oly kedvező hatást gyakorolt Werbőczire, hogy ez hosszasan tartá átölelve, mígnem egy könny szivárgott ősz pilláira s legördült a leány meleg és a fölindulástól lángoló arcára.

— Hogy tévedtél te mosolygó éveiddel e komor városba! — szólt az agg rokon. — Honnan vetted szépségedet, mely nálunk az Isten szerencsétlen ajándéka! Tudod-e, hogy itt hamar szokott vénülni az ember, s mi már több virító arcot láttunk egyszerre elhervadni. No! de ne ijedj meg, kedves hugom, öreg bátyád tréfáin! A gondviselés különös kegyelmének tekintem, hogy meglátogattatok. Az időt jól töltjük együtt, e kis baráti körben. S ha zenét nem is fogsz hallani, s ha fürge udvarlók nem is hívnak táncra, legalább a harang sem figyelmeztet a mulandóságra és halálra. Nincs toronyóránk, nincs lélekcsengetyűnk, nincs oltárunk, nincs papunk, nincs keresztünk, nincs

temetőnk ; de egyébiránt mindennek bőségében vagyunk, s leginkább a gondoknak. Légy üdvözölve házamban szép leány, ki úgy megbűvöltél, hogy mindent össze-vissza beszélek s a szavak, melyekbe örömömet öltöztetem, hasonlítanak a fájdalom mezéhez.

Werbőczy felindulása csodás volt. S ki tudná megfejteni, sejtelemből fakadt-e vagy csak a virító egészségnek, a mosolygó bűbájnak, a reményekben gazdaggá lett szívnek, szóval Dora tulajdonainak, a létező viszonyokkal össze nem hangzásából.

Buda városa végre is tiltakozás volt az elégültség ellen s a boldog Dora úgy kirítt azon körből, melybe lépett, mint a pacsirta, midőn a tengervihar közeleg, és őt, a hajnalt s a verőfényt üdvözlőt, egy légroham a vészt érző, a nyugtalan sirályok társaságába sodorja.

Werbőczy már az első nap annyira megbarátkozott rokonaival, hogy érettök még a vén és mogorva Dorka kedvét is kereste, sőt csaknem ostrommal vívta ki.

— Örömmel hallom, ángyomasszony! — szólt a régi magyar szokás szerint rokonnak tekintve mindent, ki iránt becsülést akar mutatni — nagy örömmel hallom Elemértől, hogy Barnabás öcsém hollétének nyomába akadt. Ne féljen, visszakerítjük őt, épen, friss egészségben és akár nálam maradhat, akár pedig hazaviheti ángyomasszony!

Dorka köszönte e szívességet, de arcán kevés hit, kevés bizalom látszott.

Dani bácsi, ki a nagy tisztelet miatt egészen másnak képzelte egy nádorságot is viselt férfiú háztartását, mint azt, ami a refektóriumban divatozott, rendkívül meg volt lepetve, midőn az étteremben oly nagy serlegeket látott az asztalra fölrakva, minők az otthoniak, s a cifra legények nagy ezüsttálakban majdnem oly egyszerű — de ízletes — ételeket hordoztak, mint aminőt Dorka asszony felügyelete alatt szokás készíteni.

Az egyszerű öreg nem lévén ismeretes a diplomaták ravaszságával, képzelni sem tudta, hogy nagy rokona éppen azon cselszövényekkel, melyekkel konstantinápolyi követsége alatt a török basák titkait kicsalta,

Dorka néni árulása által pontos adatokat szerzett magának vendégei ízléséről, s a refektórium legbensőbb rejtelmeiről is, s az emlékirat bevégzését is halogatván, azon törte fejét, hogy rokonainak, kik a gyászos időben róla, a megbukottról, nem feledkeztek el, mindenben kedvét tölthesse.

De nincs oly test, melynek árnyéka ne volna. Miért tagadnók tehát, hogy Werbőczy, midőn drága idejét pazarolni látszott, saját érdekeiről sem feledkezett meg. Mihelyt tudniillik a vékonytermetű és nagybajuszú hírnököt, ki most komornyiki szerepet vitt, szemügyre vette, s vele bővebb beszélgetésbe elegyedett, tüstént azon eszme villant föl agyában, hogy ezen sokat forgott és vetődött férfiú a gondviseléstől volt Budavárába küldve, hogy az emlékiratot Erdélybe, s onnan Áron vajdához csempéssze, ki Lufti és Rusztán basával, a budai főkormányzó halálos ellenségeivel lévén összeköttetésben, igen könnyen juttathatná azt Szolimán császár kezébe. E gondolattal megbarátkozva, nem késett a foganatosításhoz kezdeni.

— Uramöcsém, mint hallom, a társzekeret a komornyikkal még holnap akarja visszaküldeni — szólt külön fogva Dániel urat.

— Miután nagyságos urambátyám kegyes volt minket bizonytalan időre letartóztatni, Flórián pátert szeretném gazdasági utasításokkal ellátni.

— Az szenvedhet halasztást, úgyis már késő őszre fordult az idő.

— De van ezenkívül még egy sürgetőbb ok. Pista bátyám, nagyságod állapotjáról szállongó hamis híreken kívül, még Elemér és Barnabás diák sorsa miatt is elszomorodván, azt a fogadást tette, hogy visszaérkezésünkig a várba vendégeket nem bocsát és a serleget még ajkához közel sem viszi. Ez szerencsétlen ötlet volt, kivált, ha megfontoljuk, hogy szegény bátyám társaság és poharazás nélkül egy napig sem tudott ellenni. Ez megvallom, nekem is gyönge oldalam volt, de Pistának még inkább, ki egyébiránt talpraesett, tökéletes ember, s ritkítom a párját, akár a

szív nemességét, akár a katonai virtusokat tekintve. Igen tartok tőle, hogy hebehurgya fogadását drága egészségével fizeti meg. Tudósítani kívánnám tehát, hogy semmi oka nincs aggodalmakra és minden a legjobban ütött ki.

— Helyesen teszi öcsémuram, s még holnap korán indítsa el a társzekeret, ne is vesződjék gazdasági utasításokkal. Azokat később el fogja vinni a komornyikja. Én a társzekér mellé biztos embereket rendelek, hogy a levél hamar érkezzék meg, s ne tévedjen idestova, mint közelebbi levelemmel történt.

Dániel úr meg volt elégedve a tervvel. De midőn magára maradt, bogos újjaira tekintve és számítgatván, mekkora fáradságba kerül egy hosszú levél, szerette volna Dorát segítségül híni ; de midőn látta, hogy leánya Elemérrel a csarnok előtt beszél, visszavonta az ablakból fejét és azt gondolá magában : — Lesz levelemben egy oly sor, mely miatt az én kis selmám fülig pirulna. Saját kezemmel fogok tehát a makacs betűkkel küzdeni, megtöröm dacoskodó természetöket és szép sorba állítom fel őket, mint a káplár a katonákat. Jól van ; még ma estig bevégzem a levelet, hogy a társzekér hajnalra útnak indulhasson. De az utolsó passzusa ez lesz : Emlékszel-e bátya arról, hogy midőn Dora született, egy átalag tokajit helyeztünk a pince fülkéjébe azon szándékkal, hogy lakodalmán fogjuk meginni. Tizenhetedik éve ül a jámbor edény por és pókháló közt. Nyittasd ki és kóstold meg, mert attól tartok, nehogy idegen ízet vett volna fel ; ez nagy baj volna, miután Budáról alkalmasint vőlegényt hozunk, ho! ho! vőlegényt, még pedig remélem kedvünk szerint valót. Tudósíts tehát a mi nagy rokonunk cselédje által, ki a társzekérrel megy, a tokaji zamatjáról.

Dani bácsi háromszor is elszavalta s mindig hangosabban nevetve levelének leendő végsorait, s midőn már könnye a nagy öröm miatt kicsordult, így kiáltott föl : — Ha Pista bátya ily hírre fogadását meg nem szegi s menten le nem issza magát : akkor a szíve kőből van és nem ismerem el testvéremnek!

Míg atyja csögös kezeivel a szögletes betűkből nagy fáradsággal könnyű légvárakat építgetett, addig a csarnokban leánya és Elemér közt a következő társalgás fejlett ki:

— Hiszed-e Dorám, hogy atyád házasságunk egyezését adja?

— Lehetséges, ámbár előítéleteket kell leküzdenie.

— Én is nemes vagyok, mint ő, s ha vagyontalan is, érzek magamban erőt és tehetségeket jövendőnk biztosítására. De ha mégis megtagadná tőlem kezedet?

— Elemér! én az ő leánya vagyok.

— S tehát engedelmeskedni fogsz?

— Kötelességem.

— Ah! mily hideg szavak, Dora!

— Igen, én neki és Pista atyusnak engedelmeskedni fogok, Elemér! de irántad is van szent és meg nem sérthető kötelességem. Esküszöm, oltárhoz kívüled más nem fogna soha vezetni és esküszöm, hogy szerelmemet hűn fogom síromba vinni . . . S mikor akarsz atyámnak nyilatkozni? Házunktól eltávozásod óta hozzászoktam érzéseim fölött, amennyire csak tőlem telik, uralkodni. A szerencsétlenségnek is nyugodt arccal akarok szemébe nézni, ha szívem miatta megszakadna is.

— Láttam, Dora! hogy erőslelkű vagy. Bár oltalmazott volna meg az ég e szomorú tanulmánytól!

— S mikor beszélsz atyámmal?

— Holnap törvényszékbe megyünk nagy pompával, s a főbasát, mint mindig, ingerelve. Fegyvert nem szabad magunkkal vinni, mert urunk csak a békés küzdelmeket szereti. Ha ellenségünk is, mint eddig téve, hasonló nézet mellett marad: akkor ebédre baj nélkül térünk vissza. De aztán Hamzsa bég táborába kell utaznom. Te már hallottad és helyesléd okaimat. Ha, Dorám, a törvénykezés nálunk annyi kockázatossal jár, mint a hajdani lovagjátékok: Hamzsa béghez utazásom oly hadviselethez hasonlítható, melyben csak a fortélynak és ügyességnek lehet a túlsúlyú erő felett, mely különben összetiporná, győzedelmeskedni. Bízom szerencsecsillagomban s ha

Barnabással visszajöttem, akkor csak az ő bősz féltékenysége ellen kell küzdenem ; akkor ideje, hogy nyilatkozzam atyádnak.

Dora arca halálsápadt volt, de nyugodt hangon mondá : — Hallottad eskümet, Elemér! szívünk válhatlanul össze van kötve, akár atyám akaratja, akár egy nagy szerencsétlenség szakítson el egymástól.

— Öcsém — szólt Werbőczy, a főajtón kilépve, — a holnapi ülésig okvetlenül be kell fejeznem emlékiratomat ; vállald el helyettem ma estére a háziúr szerepét, s ügyelj, hogy kedves rokonaim meg legyenek elégedve figyelmeddel és szolgálati készségeddel . . . S hát te is itt vagy mosolygó arcú szép gyermekem, te egyetlen csillaga a sötét éjtszakának, mely városunk fölött oly régóta borong, — mond Werbőczy Dorához közelítve. — Holnap reggel biztos emberem indul István öcsémhez Erdélybe. Atyád, midőn szobájába léptem, éppen a tollat rágta, s mint látszik, hosszú levél írásához akarna kezdeni. A te könnyű kis kezed, mint piciny lábad a tánctermen oly gyorsan repülne végig a sorokon, míg atyád gondolatjainak rest szolgája a toll. Nem segítenél-e neki?

Dora a szobába sietett, hol atyja nekitürkőzve és szemüvegét orrához hol szorosabbra, hol tágabbra illesztve, már a babszemnagyságú betűk megteremtéséhez kezdett.

— Mi dolgod itt? — kérdé szokatlan komolysággal Dániel úr.

— Azt hittem, hogy atyus, mint eddig, most is engem tekint íródiákjának.

— Vége annak már, kis kópé. A mi nagy és bölcs rokonunk házánál mindnyájunknak a tudományokkal kell foglalkozni. Eredj, te is írj egy rövid, de szép levelet Pista atyusnak, s azt majd az enyimhez fogom mellékelni. Dorkát te említsd meg s mondd, hogy minden órán várjuk Barnabás megérkezését.

Dora szobájába vonult és írt, de midőn a végsorban mondá : «mindnyájan boldogok vagyunk», egy nehéz könnycsepp hullott a papirra, s félig elmosta e szót «boldogok». — Talán kiolvashatja Pista bácsi, s

talán nem veszi észre, hogy könnycsepp volt rajta — sóhajtá Dora, keblében homályos előérzettel és éles fájdalommal.

VIII.

Másnap reggeli kilenc óra előtt már megtelt Werbőczy udvara polgárokkal, mesterlegényekkel, sőt pórnéppel is.

Ezek mind a nagy férfiú kíséretéhez akartak csatlakozni, s látszott, hogy a példa hat s mind erősebb tüntetést takar el az a tisztelet, mellyel a tartomány magyar főbírája iránt viseltetik a város azon osztálya, melyet Zulkifar jogbitorlásai és csodálatos ítéletei megsértettek.

Később megérkezett a budai hatóság majdnem teljes számban.

Már az aranyos hintóba a nyolc világosszürkét kezdették fogni, s már Elemér kilesett még egy tekintetet Dora igéző szemeiből, kicsalt egy édteljes vallomást kedves ajkairól, midőn Turgovics is megjelent a magyar főtörvényszék bíráitól kísérve.

— Szaporodnak a spahik városunkban — szólt Turgovics, Elemérhez fordulva.

— Rossz vége lesz mindennek — válaszolá Elemér, — ha ő nagysága nem egyezik belé, hogy fegyveresen kísérhessük a törvényszékre.

— Jó vége éppen semmi dolognak sincs a mai időben — jegyzé meg Turgovics.

— A jövő alkalommal előterjesztést fogok ő nagyságához benyujtani a fegyverhordhatás végett — említé János diák.

— A jövő alkalomig sok víz foly le a Dunán — mormogá Turgovics bágyadt, merengő arckifejezéssel.

— Még nem jött ki ő nagysága, pedig az indulás ideje letelt — töprenkedék egy városi tanácsos.

— S a spahik és a főbasa ő magasságának testőrei már bizonyosan a tisztelgési helyen vannak és nagy urunkat várják, hogy a megállapított ünnepélyességgel a palota udvarába vezethessék.

Míg e társalgás folyt, Werbőczy a tornáclépcsőn

gyorsan elhaladt, s a kocsi előtt magához inté Elemért: — Már kész, — szólt ragyogó arccal, — az emlékirat befejezése, és reményem fölött jól ütött ki. Megsemmisítettem, szilokra törtem a renegátot, ki a haza szívében, veséjében dúl. Tedd el öcsém! Ebéd végétől éjfélig lefordíthatod s aztán pihenünk. Intézkedtem, hogy a szultán kezébe hamar és biztosan mehessen.

Elemér zsebébe rejté az iratot és felsegíté Werbőczit a kocsiba.

Csakhamar szabály szerint sorakozott a kíséret.

Hátul néhány fegyveres hajdú, a kocsi jobboldalán Turgovics a bírói testülettel, baloldalán a városi hatóság, a fogat előtt néhány lépés távolságra az irnokok, Elemértől, az irodaigazgatótól vezetve, foglaltak helyet.

Az önkéntes kísérők oldalvást vagy hátul ballagtak, tetszésök szerint.

A menet valamivel lassúbb volt, mint a halottaskocsiké.

Ez különös méltóságot vetett arra, ki a díszhintó bíborpárnáin egyedül ül, s a szertelen kitüntetés tárgya.

A fogat áthaladt a bécsi kapun s már éppen a Szent György-térre akart kanyarodni, midőn a nyolc szürke megállott, aztán jobbra-balra fordítá fejét, s évei dacára ágaskodott és ki akart törni.

Werbőczi éppen az emlékirat erősebb helyeiről, s azok által Stambulban előidézendő hatásról gondolkozott, midőn zaj, kiabálás támadt, minden jeleivel a közbejött nagy rendetlenségnek.

A főbíró lassanként kimeredt merengéseiből, s a hintó ablaka felé fordulván, kérdezé: — Mi történt itt?

Senki sem felelt, s csak hullámzó tömeget látott mindig eléfelé tolongani.

Egyszerre észrevevé, hogy az utca ablakai tömve vannak alakokkal, s hangossabbá, fülsértőbbé válik a zaj. A lovak pedig a kocsis és a fullajtár minden erélyét igénybe veszik. Megszeppenve nyitá ki a hintó

ajtaját, s jobblábát a felső lépcsőre eresztvén, tudakolá: — Mi történt itt?

Ekkor vette észre, hogy még csak Turgovics van a hintó oldalánál.

— Mint előrelátható volt, rossz történt, — mondá ez. — Egyébiránt, ha nagyságod parancsolja, részletesen utána járok és jelentést teszek.

Werbőczi nagy rémülettel hallá a kiabálások közt e szavakat: gyilkosság, rablás, fosztogatás, mészárlás, háború!

A hánykodó lovak ellenére is, sértés nélkül lépett le a kocsiból, megállott az utcán.

Most visszatért Turgovics, s a szokottnál valamivel sápadtabb arccal, de kimért hangon mondá: — Jelentem alásan, hogy a spahik számosabban jöttek tisztelgésre, mint eddig, s nem látván hintókat, a találkozási helynél tovább jöttek és éppen, midőn kiséretünk eleje a Szent György-térnek kanyarodott, előrobbanván, tőlünk elvágták Komjáthi Elemért és körülfogták. Ekkor a spahik vezére lepattant lováról, s példáját mások is követték. A lóháton maradt spahik pedig kört alkottak. A vezér most üstökön ragadta Komjáthi Elemért, míg kettő lábát fogta, s őt közerővel a levegőbe emelvén, egy lapos kőhöz vitték, s ott letépvén nyakkendőjét, s fejét arccal a kő közepére illesztvén, előállott egy nagy szerecsen, mint bakó és éles bárdjával menten kettészelte a nyakát, úgy hogy az üstökön tartott fő a vezér kezében maradt. Ez magasra emelte a véres holttetemet s mint látszik, éppen szónokolni akart, midőn a meglazult körbe befúrta magát egy vén asszony s égre emelt kezekkel átkozódni kezdett.

Mihelyt a vezér meglátta a banyát és hallá az átkot, kezében a fővel, bódultan kezdett nyargalni, lovát is ott hagyva. A spahikat erre babonás iszony ragadta meg s vezérök után iramodtak, széttaposván siettökben a vénasszonyt. Ez történt, nagyságos uram!

Werbőczi a rémülettől szóhoz sem juthatott, midőn Zulkifar — ki gőgjét fényelgés helyett cinizmusba szerette önteni — egy vén öszvéren lovagolt a palota

felé, csak tolmácsától kísérve. Ez igen deli és tüzes arabon ült, mely a nép csoportosodása miatt tüszkölni és ágaskodni kezdett. A török főkadi vagy tudta már, vagy hamar észrevette a zavar és nyugtalanság okát, s midőn Turgovics a hüledező Werbőczy előtt, kit már az utcai közönség rajként kezdett körülzsibongni, a jelentését bevégezte, íme, az öszvér tudós gazdájával éppen Turgovics háta mögé húzódik.

— Gazság, aláváló gazság — kiálta most Werbőczi följajdulva, mellét kezével csapván, s küzdve a szavakkal és lélekzéssel.

— Ne aggódjál, gyaur kadim! — mondá Zulkifar, s rögtön utána a tolmács, csaknem úgy, mint a súgó után a színész. — Hamzsa bég kémedet csak nyelvétől és újjaitól, melyekkel fürgén írt, akarta megfosztani, s hogy többre terjeszkedett, az ellene fordul: ámbár kémed nyelv és újjak hiányában neked nem sok hasznot hajtott volna. A pör, mely ebből támad, az én bíráskodásom alá tartozik, s nosza! jámbor kadi, terjeszd színem elébe panaszodat. Allah nagy és az ő prófétája Mahomed; de Zulkifar is mindig az igazság árnyékában élt, mint a hűvös kút, mely a Korán verseivel ékesített bolthajtás alá van téve. Zulkifar bölcseségének vize nem lanyha, nem bűzhödt. Friss ital marad az, még a te hitetlen szájpadlásod számára is. Az igazi muderri mondja neked, ál-muderrinek, hogy gyors elméje már kifürkészte azon kanunt, melyet Hamzsa bég ellen fog alkalmazni. Keletkezett e kanun a Hegira 645-ik évében a Bajram nagy ünnepe után 12 nappal. Örvendezzen a szíved ál-kadi, mert tízezer oszporát fogsz kapni bitang tolmácsod nyakáért.

— Ezt az őrült gonosztevőt lökjétek innen el, mert különben hajdúimmal darabokra vagdaltatom — kiáltá dühtől vörös arccal Werbőczy.

A népnek csakugyan volt annyi erélye, hogy közbe tódult, s Zulkifart öszvérestől és tolmácsostól elszakítá azon tértől, melyben most Werbőczy szónokolni kezdett, mondván: — Gonoszságok gonoszságra halmoztatnak; az erőszak törvényt és rendet bont; a basa

és hivatalnokai semmirekellő rossz emberek. S Isten legyen bizonyságom, hogy fő helyett főt fogok áldozatul kívánni, és míg azon szörnyeteg fenevadnak, ki Fehér és Pest megye ostora, míg Hamzsa bégnek nyaka azon a kövön nem metszetik el, melyen a leglángolóbb szívű és legnemesebb jellemű ifjúnak életét kiontatta : addig e tartományban többé általam igazság senkinek nem fog szolgáltatni. Hadd lássuk, meddig fogja a basa velem a törést vinni. Ti pedig barátaim, keressétek fel Komjáthi Elemér holttestét, s vigyétek házamhoz, hogy ünnepélyes szertartással temettessem el . . .

Werbőczy, midőn e rendeletet tevé lehetetlen volt szívének roppant fájdalmára észre nem venni, hogy erélyes kifejezései a tömeget meggyérítették, s többnyire már csak hivatalos kísérettől van környezve.

Parancsot adott a hintójának a visszatérésre. S midőn Turgovics mérséklésre inté őt, a basa hírnöke érkezett meg, kérvén ura nevében, ne gondoljon a történtekkel, jelenjék meg törvénykezésre s fel se vegye gonosz szolgája halálát, ki azt megérdemelte, mint a basa bővebben ki fogja fejteni.

— Én meg a császárnak, az igazságos fejedelemnek fogom kifejteni, hogy tudta nélkül és nevében miként sáfárkodnak tiszttartói szabadságunkkal, vagyonunkkal, vérünkkel — válaszolá Werbőczy.

— Ennek csak felét mondom el, gondolá a hírnök, ki Elemérnek török rabsága alatt a váltságdíj ügyében járt el, s bár a budai basa szolgálatában élt, a magyar államférfiú iránt hálával volt kötelezve.

— Nagyságos uram — jelenté a hírnök távozásával János diák, — mi, kik Komjáthi Elemér holtteste elhozására bocsáttatánk ki, csak Csapi Andrásné összetiprott tetemeire találtunk.

— Hát Dorka asszony is megöletett? — tudakolá Werbőczy képéből egészen kikelve.

— Úgy látszik ő volt az átkozódó nő — jegyezte meg Turgovics. — S e nap kezd ahhoz hasonlítani, melyen a janicsárokat Budavárába vezettem. Elemér testét sem fogjuk megkapni ; mert az bizonysága

volna, hogy a főbasa rendelte el meggyilkoltatását némely adatok kézbekeríthetésére törekedve. Werbőczi Turgovics bölcs figyelmeztetéseiből is látta mikép őt már csak szilárd és merész politika mentheti meg, s veszve van, mihelyt habozni, a kockáztatástól vissza fog döbbenni és félszabályokkal megelégszik.

Szolimán basa nagyfontosságúnak hitte Elemér kivégeztetését, mi abból is látszott, hogy folyvást oldala mellett tartá a rendőrfönököt és a janicsárcsapatok vezérét, ki tettleg Budavárának katonai parancsnoka volt. Ezenkívül kémjei minden pontra a legnagyobb tapintattal voltak elhelyezve, s hírnökei szűntelen futkostak Werbőczihez, kivel, miután a főcélt elérte, s már a szultánnal való levelezésektől nem tarthatott, ki akart békülni.

— S nem jön el a törvényszékre? — kérdé a visszatért hírnöktől.

— Hazament, s mondá, hogy addig a közügyektől távoltartja magát, míg vagy nagyságod, vagy a szultán teljes elégtételt nem ad.

— Hamzsa bég — szólt a basa a hírnök távozásával, — igen hamar nyúlt a szélső fölhatalmazáshoz. Elég lett volna Komjáthit elfogni.

— De akkor a nála talált iratot is vissza kellett volna szolgáltatnunk — említé a rendőrség főnöke. Az iratot, mely a memorandum befejezése volt, figyelemmel olvasta végig a basa.

— S mi történt a holttesttel? — kérdé most.

— Mint hallom, a spahik a Dunába vetették.

Alig mondá ki a janicsárvezér e szót, midőn Werbőczi követe, János diák vezettetett be, s visszakövetelte Komjáthi holttestét, hogy keresztyén szertartások szerint eltemettethessék.

— Arról vagyok értesítve, hogy a spahik a Dunába dobták. Nincs ellenemre, ha az ország magyar főbírája embereivel azt kihalásztatja. Ha a megholtnak értékesebb tárgyai voltak, melyek törvény szerint a

spahik martalékául estek, azokat kész vagyok magam pénztárából visszatéríteni. De kérem és felszólítom az országbíró uramat, hogy a szultántól elvállalt kötelességét teljesítse s jöjjön el a bírákkal együtt igazságot szolgáltatni a pörös feleknek. Csalhatatlan oklevelekkel fogom bebizonyítani, hogy titkárja mint kém és feladó száz halálra volt érdemes.

— Megvallom, méltóságos uram — szólt János diák távozásával a főrendőr, — megvallom, hogy ámbár Allah a szívek minden redőit ismeri, én a hályogos szemű rab, még nem tudtam semmi oly adat nyomába akadni, melyből a magyar főkadi titkárjára bármi bűn világosult volna ki, azonkívül, hogy gyaur, hogy urának megvesztegethetetlen szolgája, s nagy esze és a török nyelvben jártassága miatt ránk nézve veszedelmes egyén volt. Ez okok az ő kivégeztetésének jogosságáról meggyőződhetik ugyan a mi főkadinkat, de a magyarok főkadiját nem fogják.

— S hát a kezemben levő feladások? — kérdé a basa.

— Azok reszkető kéz betűi, s vén emberre mutatnak.

— De tartozom-e tudni, hogy Werbőczi műve van nálam, s honnan szerzette e részletes adatokat, melyeknek egy részét csak udvaromon ismerhette? S meri-e bevallani, hogy sajátja, s hogy Stambulból zsineget akart volna számomra szerezni? És akár bevallja, akár nem, nem vettem-e teljes elégtételt rajta, midőn érezni kénytelen, hogy kegyencét, kit gyermekeként szeretett, s kihez, mint Hamzsa bég állítja, rokonát szándékozott nőül adni, saját cselszövényei és könnyelműsége taszította a halál torkába? . . . De mi történt Hamzsa béggel? Még nem jelentette magát nálam, még nem adott számot eljárásáról?

— Uram! — szólt most a janicsárok vezetője. — Hamzsa béget egy vén asszony átka üldözi. Gyalog szaladt haza, turbánja lefoszlott agyáról, csak az idegen főt hozta el, a magáét otthagyta. S most szobájába zárkózva esztelenül beszélget a halottal.

Úgy képzeli, hogy a véres fő felesel neki, s e miatt indulatba jön s rázza annak hosszú üstökét.

— Haza kell őt küldenem — mondá a basa.

Most mint hírnök megint megjelent János diák, s kijelenté megbízója, a magyar főbíró nevében, hogy ez addig nem megy törvényszékbe, míg Komjáthi Elemér gyilkosa szintén azon módon nem végeztetik ki, s feje hozzá el nem küldetik.

— Ő lássa makacssága következményeit, én mindent megtettem, mi kötelességemben állott — szólt a basa hidegen és méltósággal.

Midőn a hírnök kivezettetett, egyszerre tudakolták a janicsárvezér és a rendőrfőnök, hogy nincs-e a főbasának semmi új parancsolni valója, melyet teljesítsenek.

— Werbőczy minden lépésér eügyeltessetek, — adá a basa válaszul, s aztán hozzátéve, — nekem nincs ellenemre, ha a mi kadink tettleg az egész törvénykezést át is veendi. Ha a büszke magyar a küszöbön kívül reked, majd fog panaszkodni, sürögni, s megelégszik felével annak, amit most bír. Úgy sem állja ki sokáig, hogy számos kíséretét ne fitogtassa, s hogy a bamba polgárokat azzal ne hitegesse, mikép ő a szultán szándéka szerint velem egy polcon áll. Várjuk be tehát, a duzzogás kinek fog több vizet hajtani a malmára?

*

Másnap jelenté a basának egy spahi, hogy Hamzsa bég tegnap alkonyatban az ő lovának talpát patkóstul lemetszé, mert vér volt rajta. A másik spahi pedig panaszolta, hogy az ő öltözékének hasonfelét széttépte, vérfoltosnak állítván.

Erre a basa parancsot adott Hamzsa bég tüstént hazatávozására.

Félóra mulva a spahik alajbége, ki katonai rangra Hamzsa bég után után következett, kihallgatást kérvén, elbeszélé, hogy vezérök lóra ültette őket, sietve hazamenni parancsolá, de előbb a magyar kadi lakásának kikutatását tette kötelességökké, egy vén asszony holttestének visszafoglalása végett.

Hamzsa bég beteg — mondá a főbasa, s ideiglenesen az alajbéget bízván meg a spahik vezényletével, tőn, hogy Hamzsa tisztességes őrizet és ápolás alá vétessék.

Most a Werbőczy háza körül kémkedők is, mint a virágoskertből zsákmánnyal megrakodott méhek, hazafelé kezdettek zsibongani

— A magyar kadi útra készül, — mondák. — Már a drágább szöveteket, az arany- és ezüstedényeket, gyertyatartókat, kereszteket és képeket a termekből eltávolították. Most a bútorokat kezdik mozgatni.

— S hova utazik a magyar kadi? — kérdé a basa e hír által kellemetlenül meglepetve.

— Némelyek azt hiszik, hogy fiához, a volt főispánhoz Tolnára ; mások, hogy Erdélybe kíséri rokonait s ott fog maradni.

— Hadd tegye — szólt kárörömmel a főbasa, ki belátta, mikép az Izabellához áttérés a szultánnál Werbőczy tekintélyét és befolyását, min thíg eszű és változékony emberét teljesen megsemmisítené.

— Bizodalmas emberei egymás közt arról suttognak — jelenté egy újabban érkezett kém, — hogy Werbőczy ő nagysága, miután emlékiratát már nem küldheti Stambulba, személyesen akar a császár színe előtt megjelenni és élőszóval adandja elő az ország sérelmeit.

— Ily késő ősszel nem oly öreg és köszvényes embernek való a hosszú út — jegyzé meg a basa látszólag gúnnyal és nyugalommal, de szívében erős aggodalmakkal. Mint eszes s belátó férfiú nem lehetett kétségben az iránt, hogy Lufti és Rusztán basa pártja, a nagyhírű magyar főúr jelenlétét egész eréllyel föl fogja használni, s diadalmát igen megkönnyíti az is, mert Buda elfoglalása a magyar nemzetet a török szövetségtől elidegenítvén, szemlátomást téríti Ferdinánd részére s mert a szelídebb politikát javasló párt a szultán zsidó neje és rendkívül kedvelt nővére által a háremi cselszövények minden szálait kezében tartja.

— Egy óra alatt pontosan kell tudnom, hogy a magyar kadi hová utazik.

Amint mondá, úgy történt. Rendőrsége kétségtelen adatokkal bizonyítá be, miként a magyar kadi Erdélybe kíséri rokonait s onnan Stambulba siet.

Erre titkos tanácsot tartatott.

A diván egy része tanácsolá Werbőczi letartóztatását, mint kötelességében el nem járó szolgáét; más része, mint árulkodó és hamis vádakkal föllépni akaró férfiú ellen, rövid eljárást tanácsolt, mely igen hasonlított volna a Komjáthi Elemér ügyéhez. Voltak azonban oly mélyebb fölfogásúak is, kik a megbukott magyar államférfiút végső lealáztatásban is sokkal jelentékenyebbnek tartották, mintsem ily módon ledöntése sokat közülök magával ne sodorhasson s még a budai basát is. Ezek mosolyogva említék, hogy a harámbasák és rablócsapatok most igen veszélyessé teszik az utazást, s mentül több poggyásszal indul el Werbőczi, annál bizonyosabb, hogy a Duna-Tisza közén áthaladni nem tud, kivált az állomásáról megszökő főméltóságot a basa ő nagysága éppen semmi kísérettel sem tartozik ellátni.

E nézet leleplezve javasolni látszott, hogy Szolimán basa a rablókkal fedheti még azt is, ha Werbőczit török katonák fosztanák ki s tennék el láb alól.

— Mihelyt a magyar főkadi útra kel, mint szemem-világát úgy fogom őriztetni őt, ameddig csak hatóságom kiterjed: mert meg vagyok győződve, hogy ellenségeim által bérelt zsiványoknak tulajdonítanák kifosztását és halálát.

A főbasa e nyilatkozattal oszlatá el a titkos gyűlést. Sötét és magával küzdő percei voltak; homlokát kezével szorítá, mintha külerővel is akarná eszméit összébb tolni, hogy ruganyosabbaká legyenek.

— Most már mit tegyek? — e kérdést ismétlé, de még mindig szétszórt gondolatai nem hozták meg a kellő választ.

Ekkor lépett be híres háziorvosa, a nagy örmény tudós, ki a szabad és tilos ismeretek egész tárházához kulcsokkal bírt s csak még a halottakat nem tudta feltámasztani, de egyébiránt oly italok készítéséhez is értett, melyek a fiatalkort tartóssá teszik, s az

aggkor terhének egy részét a roskadó vállakról le bírják szedni.

— Uram — szólt ez — a te rabod megjósolta, hogy mekkora veszély fenyeget minket a halottak rossz eltemetése miatt. A rothadt gőzölgések, íme! máris egy új betegséget támasztottak, mely gőgösen vonult be a katonai laktanyába, s azt mondja nekünk orvosoknak, kik az egészség ügyének vagyunk vitéz spahii és janicsárai: nézzetek, ha mertek, szemem közé, nevezzetek meg engemet, és keressétek elé ha tudjátok, gyógyszertáraitokból azt a fegyvert, mely engem legyőz. Mi e betolakodót szemlélgetjük, de csak félig ismerjük; félig nem.

— S minő jelei vannak az új nyavalyának? — kérdé a basa, s mert figyelme s tevékenysége mindenre ki szokott terjeszkedni, egyszersmind parancsolta, hogy lovát hozzák elé, minthogy a katonai laktanyákat akarja megvizsgálni.

— Uram, rabod előbb azt gondolta, — válaszolá az orvos — hogy a betegek meg vannak mérgezve s csak később vőn észre apró sajátságokat, melyek a mérgezés kórjelenségeitől elütnek. A szenvedő, ha reggel beleiben fájdalmat érez, már délben szavának hangja eláll, s teste annyira földagad, hogy mind feje, mind nyaka, mind kezei és lábai s ezeken névszerint az újjak kikelnek formájokból. Tömlőnek vagy idomtalan hústömegnek mondhatnád a testet, melyhez száj és körmök amúgy kívülről odabiggyesztvék.

A főbasa szemei most föllángoltak, s ideges arcvonásait mintha küzdő érzések hevítnék, élénken mozgottak.

— Úgy van. E betegség hasonlít egy ásvány által okozott mérgezéshez. Husszein, a kapudan basa öccse úgy nézett ki, midőn genuai eredetű odaliszkja féltékenységből bájitallal ölte meg. Aki az új ragályt elkapja, mérgezettnek fog tekinteni, s aki megmérgeztetik, arról a világ azt fogja hinni, hogy ragályban szenved. Csodálatosak Allah útjai! Induljunk a laktanyákra.

Ezzel a basa lóra pattant, s az orvoson kívül minden kíséret nélkül ment a halál tanyájára.

Jelenléte, életkockáztatása bátorságot öntött a csüggedőkbe. Ő Mohamed hitével együtt nem vette át a végzetben feltétlen belenyugvást, mely a tevékenységet kizárja s intézkedései szabatosak, célszerűek voltak.

— S a városban jelentkezik-e ragály?

— Még egy eset sem fordult elő — válaszolá orvosa.

Mihelyt Szolimán a palotájába visszatért, rögtön magához hivatá Zulkifart.

— Az effendi — szólt haragosan — tengelyét mindig összetűzi a magyar főkadi tengelyével. Ez helytelen! Ezt én többé nem tűrhetem.

— Ne féltsen nagyságos uram engemet — válaszolá kevélyen a török főbíró. — Werbőczy törvénytudományának járműve csak egy targonca, mely könnyű polyvával van telerakva; míg az enyém nehéz vasas szekér a kanun drága eledeleivel, tudniillik a seri lelki rizsével és a divani szemelt búzájával terhelve. Természetes tehát, hogy akárhányszor ütközik össze tudományom szekerének tengelye az ő polyvás targoncájával, az eredmény csak abból álland, hogy a gyaur földre bukik, s hiábavaló tudományát a szél szanaszét szórja.

— De én nem tűröm többé a civakodást. Vissza akarom állítani a magyar főbíró egész hatáskörét.

— Akkor a nagyságod rabja Stambulba fog költözni, mert a legbutább softa is elintézheti az itteni törvénykezést.

— Amit parancsoltam, végre is fog hajtatni — válaszolá szigorúan a basa. És Zulkifar nagysága tetőpontjáról lebukva, alig talált az ajtóra, melyen mély bókok közt, de szívében gyűlölettel távozhassék.

— Helyreállott-e Hamzsa bég egészsége? — tudakolta Szolimán, mihelyt a török főbírótól menekült. — Járjanak utána: mit beszél, mit tesz?

E parancsra a fölvilágosítások egymást érték, s mind határozatlan alakúak voltak.

— A hatalmas bég — szólt az egyik hírmondó — megtanult minden káromkodást, s azt nekünk kezdettől végig el is mondja; de azonkívül mindig magyarul beszélt, csakhogy nem velünk.

— Hát kivel?

— Saját magával.

A másik hírmondó közbeszólt, megjegyezvén, hogy amint ő gyanítja, Hamzsa bég nem saját magával, de földfeletti lényekkel társalog, s úgy látszik, híres szentté emelkedett, kinek jóslatait minden nagyobb vállalkozásnál illő lesz meghallgatni.

— Költözzék az ő szobájába egy magyarul jól értő szolga — rendelé a basa. — S menjen el csauzagánk díszöltözetében méltóságos Werbőczy uramhoz s fejezze ki sajnálkozásunkat távozási szándéka iránt, melyet mi gátolni nem akarunk, de megváltoztatni szívünkből óhajtanánk. Titkára kivégeztetése óhajtásunk ellen történt, bár magaviselete iránt csoportos kifogásaink voltak ; de ha szintén Hamzsa bég megbizatásán túlment, jobb az egészet a feledés fátyolával borítani s kibékülés útjára visszariasztásul nem idézni fel a halottak árnyait. A bosszú és visszatorlás a végtelenbe nyúlik, ha a szenvedélyeket jogosnak látszó követeléseiktől is hamar el nem tiltja a bölcs megfontolás, mely még az igazságban is mértéket tart.

— A főbasa tehát igéri méltóságos Werbőczynek, hogy ha utazási tervével felhagy, ha Hamzsa bég megbüntetését nem kívánja és holnap törvényszolgáltatás végett a palotában megjelen : akkor Zulkifar főkadi illetékessége keskeny korlátok közé fog szoríttatni, Hamzsa bégnek új szervezései a szultán véghatározatának elérkezteig felfüggesztetnek és a magyar törvény, mely méltóságos Werbőczy halhatatlan érdemeinek köszön legtöbbet, az egész tartományban megint kizöldül és virágzásnak fog indulni. Ezt mondja meg csauz-agánk a mi barátunknak, a köztiszteletben álló magyar országbírónak

A főbasa a rendeletet oly fitogtató nyilvánossággal osztá, mintha érdekében volna Werbőczy iránti jó indulata felől mentől több tanut szerezni.

Céljánál többet is ért el ; mert egyszerre elterjedt az a hír, hogy eddigi nézeteit megváltoztatva, a gyaurok részére állott s túlságos engedékenysége

miatt veszélyezteti a kezére bízott tartományt. Zulkifartól izgatva, a vén törökök már morogni kezdettek.

Werbőczitől a válasz csak alkonyatra érkezett meg. A basától nyert engedélyeket elfogadja, mindenekelőtt Hamzsa bég fejét kívánja s mikor az neki átszolgáltatott, akkor lehet szó arról, hogy útjával felhagyván, törvénykezés végett a királyi lakban megjelenjen.

A basa fanyar mosollyal mondá : — Ez nagy kérdés, melyre aludnunk kell.

A janicsárcsapat vezére, ki a szigorúabb török párthoz tartozott, kedvetlenül szólt : — Tied, nagyságos uram! a parancsolás joga ; enyim az engedelmesség kötelessége. De úgy tetszik nekem, mintha a magyar kadi nyakunkra akarna lépni s ha a nagy tisztelet miatt arcunkat igen alant hordozzuk, még turbánunkra is köphet.

— Minél nagyobb alázatot mutatunk iránta — válaszolá a basa, — annál közelebb esik árnyékunk a hatalmas padisah kegyelmének széléhez. Rusztán és Lufti ő magasságokon kívül, kiket Allah sokáig éltessen! nincs halandó, ki a győzhetetlen császár dicsőségének uraihoz közelebb férhetett volna, mint méltóságos Werbőczi István. Illő tehát, hogy kedvét keressük, mert úgy lelhetjük meg a padisah kegyelmét.

*

Másnap reggel a Hamzsa bég mellé rendelt és magyarul értő szolga a basa színe elébe idéztetett, a rendőrfőnök és a janicsárcsapat vezérének jelenlétében.

— Mit csinál a bég? — kérdé a kormányzó.

— Dühöng, nagyságos uram s mindnyájunkat, kik szolgáljuk, több versen megvert s igéré, hogy még ma ki is fog végezni. Ezenkívül veszekszik a szellemekkel s azt állítja, hogy hazugok és atyja alakjába öltözve megcsalták őt. Követeli tőlük, vegyék le fejéről a vénasszony átkát! Esküszik, vissza fogja tenni régi helyére, ahonnan levette, a keresztet, ha a lelkek nem oldják fel az átok terhe alól.

— Minő keresztről beszél? — tudakolá a rendőrfő.

— Nem tudom bizonyosan, de sokszor említi a Boldogasszony egyházát — mondá a szolga.

— A mi mecsetünket? kérdé most szertelen felindulást színlelve a basa. — Ez lehetetlen : hisz ő dönté le arról a keresztet s ez érdemeért jutalmaztatott szandzsák-bégséggel. Tehát már ismét visszahelyezné? Ritka esetek közé tartozik s alig tudunk rá példát, hogy aki egyszer Allah követőjévé vált, megint visszaessék régi tévedéseibe. Hamzsa bég őrültsége tehát nem a szenté volna, ki az éggel kötött szövetséget, hanem a gonosztevőé, ki a bősz szellemeket nyerte meg segítségül? Hivatalát, míg kitűnő bajnokaink közül valaki átveendi, folytassa ideiglenesen az alajbég, ki tegnap a spahikat hazavezette. Most pedig csauz-agánk menjen méltóságos Werbőczihez, jelentse ki neki, hogy feltételeit elfogadtuk, azon kikötés mellett, mely szerint elébb ő lépjen a palota udvarába s azután rögtön küldessék el hozzá a megbüntetett Hamzsa bég feje.

— Allah könyörüljön a mi szerencsétlen szandzsákbégünkön — mondák áhítattal a basa udvaroncai.

Werbőczi nem is álmodhatott ekkora diadalról ; Konstantinápolyba utazás ily késő ősszel, a hanyatló kora miatt s ha ez tekintetbe nem jönne, a basa bosszúálló hajlamánál fogva s a zsiványoktól fenyegetett közbátorság hiányában, igen kétséges kimenetelű lett volna.

Fia halálát alig sajnálná inkább, mint Elemért ; azonban mekkora elégtétel volt a magyar törvénykezés megmentése és a gőgös Zulkifar lealáztatása.

Beült tehát a díszhintóba, kísérve Turgovicstól, János diáktól és a többi hivatalnokoktól. De az önkéntesek sehol sem jelentkeztek s Buda városa a mult alkalomkor úgy megelégelte a kíváncsiságot, hogy fejét az ablakon senki sem dugta ki.

Ez Werbőczit lehangolá s nem volt csoda figyelmetlensége, mely miatt csak álomképként vonult el szemei előtt egy csoport bókoló török, kik oly meghajlásokkal, mintha földre dobott osszporokat emel-

nének fel, közelítettek a hintóhoz s egy nagy ezüsttálat felmutatva, a bécsi kapun Werbőczy házához kanyarodtak le.

Turgovics összevonta szemöldeit és sötét tekintettel kísérte a tálcát.

— Különös nap — mondá János diákhoz fordulva.

— Dicsőségünk napja, — válaszola ez, elragadtatva a vívmányok miatt.

A Szent György-téren maga a janicsárcsapat vezére fogadta Werbőczyt.

— Előre megmondtam, hogy a törökkel gorombán kell bánni, ha tiszteletet kívánunk és sokat kell tőle követelni, ha nincs kedvünk visszautasíttatni. A lefolyt két nap fontos eseményeinek történetírója, remélem, rólam sem fog megfeledkezni, mert diplomáciai győzedelmünk egy részét az én határozott hangú nyilatkozataim és sztoikus jellemem eszközölte.

Ezt János diák az önérzés teljes kifejezésével említé.

Turgovics mosolygott, úgy amint ő tudott, fullánkosan és mogorván.

A várpalota lépcsőin a basa minden magas hivatalnokaival együtt várta Werbőczyt s megölelé, karonfogva vezette a nagyterembe.

Zulkifar reszketett dühében s tolmácsával egy szögletbe vonult, mintha tudtul akarná adni az egész világnak, hogy ő csak saját árnyékát tartja magánál csekélyebbnek.

A basa katonásan végzett Zulkifarral, s megmondá neki, mikép ha méltóságos Werbőczy vetésébe vágja be sarlóját s ezáltal a győzhetetlen padisah célzatait támadja meg: akkor öszvérének farához fordított arrcal fog Budavárából kivezettetni.

A felfuvalkodott török kadi oly nagyokat lélekzett, hogy az erőlködés miatt arca kárminvörössé lőn ; de nem mert feleselhetni.

— Méltóságos barátom arról otthon meg fog győződni, hogy titkárának gyilkosa méltó büntetését elnyerte. Most menjünk törvényszékezésre s aztán lakomázunk.

Werbőczy hozta az ítéleteket ; a basa bámult és figyelmezett.

Turgovics egy formasági kérdésben az elnöktől eltérő nézetben volt s megmondá véleményét, nem azért, mert használni akart vele, hanem mert ha bíró, tartozik a tárgyhoz szólani.

A basa, mintha valami kabalai számot említene, magában mormogott s Werbőczy, ki hozzá közel ülvén, meghallá a bűvös számot, csodálkozására azt vevé észre, hogy saját törvénykönyvének egyik címére is vonatkozhatik, melyből Turgovics érvei ellen csakugyan erős jogi okokat lehet meríteni.

Szemei ámulattal fordultak a basa szeszélyes mosolygó arca felé.

— Mekkora elmét vesztettünk el e renegátban! — gondolá s Turgovicsot nagy tűzzel kezdé ostromolni.

A kérdés mindenestre jobbra-balra vala rángatható s Turgovics csak a hivatalos kötelesség mértékeig rángatta s azután elejté.

Midőn e vitának vége volt, jelentették, hogy az orvos a főbasával okvetlenül akar beszélni.

— Allah nagy! bizonyosan a ragály új kiterjedést nyert — sóhajtá a basa.

A bírák még semmit sem tudtak a ragályról s oly iszonyúan megdöbbentek, hogy azon néhány perc alatt, míg az orvos a teremajtó előtt beszélt, minden fonákul folyt.

Most a basa belépett, két tenyerét fejéhez szorítván. mintha félne, hogy meghasad. — Tegnap óta megint négy eset fordult elő — sóhajtá, nem tekintve, mikép a törvényszéken van, hová e tárgy nem tartozik. — A ragály egészen a mérgezéshez hasonlónak látszik. Előbb a beteg beleit fájlalja, azután hangja hal el, teste feldagad, mint a tömlő. Allah legyen kegyelmes! A ragályos végre idomtalan hústömeggé válik, melyhez a száj, szem és körmök kívülről látszanak odabiggyesztve. Miért engedi meg a próféta, hogy bajnokai a harcmező helyett a szalmazsupon így haljanak meg!

A basa felindulása a formaság emberét, Werbőczyt is kivette a sodrából s az ülést félbeszakítva tuda-

kozódni kezdett s erre Szolimán elbeszélé, hogy tegnap meglátogatta a laktanyákat s még ma erélyesen akar aziránt intézkedni, minő elővigyázattal kell a városba terjedését meggátolni. A többek közt, ha hitünk nem ellenezé, a koporsóba oltott meszet tétetnék ; de legalább a keresztyéneknél ez nem okoz botránkozást. Ebéd után tüstént parancsot küldök eziránt a városi hatósághoz.

— Szolimán basa végtére sem rosszindulatú ember s meg kell vallani, hogy nagymértékben erélyes — gondolá Werbőczi és ez eszméjét közlé is a hallgatag Turgoviccsal.

Csak imígy-amúgy folyt a bíráskodás s mindenök örvendett, hogy a királyi táblát a basa asztalával cserélhette fel, hová Werbőczivel kibékülés ünnepélyére minden magyar bíró meg volt híva.

Ha Verancsics Antal püspök nem írta volna meg, alig hinnők, hogy a Korán rendelete ellenére Szolimán basa fényes terítékű és ízletes étkekkel ellátott lakomáján sok pohár bort üríttetett a török császár jóléteért és különösen a magyar nép boldogságáért. A basa köszöntött Werbőczire, Werbőczi a basára s csak a janicsárcsapat vezére, mint ódivatú török, forgatta csodálkozással szemeit a víg cimborákon s míg a hevítő bor helyett sorbetett szörpölgetett, a világ végét legalább ezer évvel hitte közelebbnek, mint tegnap, az atyja sírjára mert volna esküt letenni, hogy az ítélet napján Szolimán basa, a beretvavékony hídon, mely a pokol felett függ, az első lépéssel le fog siklani.

Szerencsére Zulkifar nem volt a lakomán, így mérgében meg sem pukkanhatott.

Amíg a várban salamoni bölcseséggel hoztak ítéleteket s azután igazi magyar kedvvel és szónoklatok közt vigadtak ; addig Werbőczi lakásán nagy rendnek és zavarnak voltak okozói a jámbor törökök.

Ugyanazok tudniillik, kiknek földig érő hajlongásait a díszhintóban ülő Werbőczi észre sem vette volt, szorgalmas hangyákként zsibongták körül a magyar főúrnak udvarra és utcára kihordott s részint már

szekerekre rakott poggyászait s elűzvén onnan a szolgagyerekeket, a házba magok hátán kezdik azokat visszacipelni.

Dani bácsi, kit Elemér halálának hírére szélhűdés talált s azóta külső egészségileg rendbe jött, de fájdalom! elméjében eltompult s már csak inkább állati életet élt, a szegény jámbor Dani bácsi a török gazdálkodást meglátván, előbb félénken tekingetett az udvarra s azután tudná Isten miért, megbátorodván, a tornácra húzódott ki, vizsgálódva tekintett körül s végre méltóságos lépésekkel kezdett a lépcsőkön leszállani. Hihetőleg volt közleni való gondolatja is, de amelyet útban elfeledett.

Midőn már a gyepen vala, az ezüsttálcát tartó egyén, kinek utasítása volt hozományával a magyar főkadit bevárni, meglátván a nagytekintélyű urat, kérdezé a tolmácstól: ki legyen az?

— A főkadi rokona — nyeré válaszul.

Erre intve a tolmácsnak, hogy kísérje őt Deák Dániel nagyuramhoz, kezdett ünnepélyes bókokkal közeledni, mit a tisztelgés tárgya észrevevén, háttal a lépcső felé vonult, nem tudván, vajjon szükséges-e ily véletlen és előre nem látott eset alkalmával helyt állani vagy pedig tanácsos valahol menedéket keresni.

Ily kétes indulattól mozgatva, háttal kezdett a lépcsőkön felhaladni, mindig megtartva méltóságos és komoly arckifejezését.

A tálcát hozó török ezt ünnepélyes szertartásnak képzelte s a kellő közöt mindig megtartván, csaknem földig érő bókok közt ment a nagytekintélyű uraság elébe. Háta megett pedig a tolmács majomhűséggel utánozta a tálcást.

Deák Dániel a tárt főajtóhoz hátrált, midőn a bókvető török a felső lépcsőn volt. A küszöbön a szegény öreg bátorsága ingadozni kezdett ; de győzött homályos aggodalmain a szégyen, az átallás.

Szóval nem akart félénk lenni.

S tehát a régi tempót megtartva, háttal húzódott tovább.

Hasonló lelkiismeretességgel őrizvén a távolságot, hajlongott feléje a török.

Így utaztak át vagy négy szobát, a közzavar és fejetlenség miatt észrevétlenül.

Végre a nagy rokon írótermébe hátrált Dani bácsi, honnan már nem volt kijárat.

Itt észrevehető zavar ült ki arcára, de kedélyháborgásain győzött a férfiassági ösztön.

Hátrált tehát és hátrált szabály szerint, míg az íróasztal feltartóztatá.

A török pedig a kimért távolságot nem veszítvén el szeme elől, szintén megállott, várván, hogy még minő ünnepélyesség van hátra.

Dani bácsi ekkor feltalálva magát, megkerülte az asztalt s leült a bőrkerevetre, hol Werbőczy szokott ülni, midőn ír.

Itt összekulcsolt karral várta be a veszélyt, mint karszékén a római szenátor a gallusokat.

Most a török az asztalhoz lépett s rátévén a nagy ezüsttálcát, szólott : — Allah nagy és az ő prófétája Mohamed. A hatalmas Szolimán basa üdvözli a szintén hatalmas magyar kadit s fogadását teljesítvén, íme! küldi ajándékba az ezüsttálcával együtt a vitéz Hamzsa bég fejét.

Erre a tolmács magyarul mondá : — A nagyságos basa a magyar kadi titkárja gyilkosának fejét tisztelettel küldi.

S most fellepleztc a tálcát.

— Úr Isten! Hisz ez Barnabás diák! — nyöszörgé Dani bácsi, merev szemekkel tekintvén a lemetszett fő merev szemei közé. És azalatt, míg a török követ tolmácsostúl szabályos bókok közt hátrált ki a szobából, még mormogott valamit, de már érthetetlent s aztán a keveret hátához szegezte fejét s mozdulatlanul nézett a halott szeme közé

Ily helyzetben találta őt Dora ; de már mint többé nem élőt.

*

Werbőczy győzelmi mámorral és bár nem víg kedélylyel, mert Elemér elvesztése után a jámbor öregnek örvendenie nehéz lett volna, de legalább a közügyek iránt megnyugtatva távozott a basától. Azonban már a királyi palota lépcsőin értesült szeretett rokonának, Dániel úrnak véletlen haláláról.

— Ki akar-e tengelyéből billeni a föld vagy csak családomat és azokat, kik szívem kedvel, akarja hátáról lerázni? e nagy kérdés, a gondviselésnek ez új talánya, foglalkoztatá őt a díszhintó bársony vánkosain.

Midőn szolgái a tornáclépcsőre leemelték, nehezebbnek gondolták, mint eddig volt s kettő vezette közülök a főterembe, hol, mint a mankóit eldobó sánta, kinek a megváltó mondá: járj, kibontakozva szolgáinak kezéből, ideges felhangoltsággal rohant írószobájába, honnan éppen akkor vitték ki Dánielt, hogy felöltöztetve a nyujtóztatóra tegyék.

— Csakugyan meghalt! — kiáltá Werbőczy, éppen midőn belépett az alabástrom fehér Dora s összeroskadva az élet terhe alatt, tántorogni kezdett, de hirtelen egybeszedvén magát, távozott intézkedéseket tenni s Werbőczy csak e halk szavakat hallá suttogó ajkairól:

— Van-e Isten?

— Fellegek közé takarta arcát, leányom, de talán képe kiderül sírjaink felett s mások fogják létét érezni csodáiban és vigasztalásaiban, — zokogá a vén ember, de könnye egyszerre megfagyott, mert mellette emelték tovább Deák testét és szemét ösztönszerűleg kelle a torz vonásokra vetnie.

Nemsokára gerincében is kezdé a hideget érezni, mi természetes volt ez újabb csapás után. Halántékai élénken dobogtak, szeme sugárzóbb és homloka forró lett. Bizonyos nyugtalanság hajtotta ide-oda. Sürgős parancsokat osztott ki, de elfeledé, mit akar s a cselédeket céltalanul zaklatá. Most eszébe jutott, hogy senki sem imádkozott Elemérért, Deák Dánielért s mert ellenségeinknek is meg kell bocsátani, a boldogtalan Hamzsa bég lelkéért. Hűvös est volt. Felölté

mentéjét s a folyosón, mely lakását a mezítlábos barátok zárdájával egybeköté, végigsuhanva, kocogott csengetett a zárdaajtón. E szerzetesek is elköltöztek volt a sírok feldúlása, a harangok levétele s a templomok megszentségtelenítése alkalmával. De hátha valaki visszakerült s őrzi az elrejtett monstranst, az üldözött papiruhákat és a vértelen áldozat oltárkövét. Sokáig kocogtatta az ajtót Werbőczi s végre úgy rémlett, mintha neszt hallanaa. Most bekiáltott: — Az ügyefogyott Werbőczi akar imádkozni és gyónni! — A kulcs nyikorgott a zárban s az épület egyetlen élő lénye, egy deficientián tengő pap, ki tévedési lerovásáért vezeklési célból az elhagyott zárdába visszatért, «amen»-nel fogadá a magas vendéget, kit csekélységének érzete levert.

Templomgyertya helyett mécseket gyujtottak a kápolnában. A pap Werbőczitől segítve, egy követ, mely titkos lépcsőt fedett, félretolt s csontok és hamvak közé menve le, az áhítatra szükséges könyvet, ruhát, feszületet és szent edényeket hozott elő. Hosszas volt az isteni tisztelet, hideg a lég s midőn Werbőczi ágyába lefeküdhetett, valóságos láza volt.

Másnap, bár semmi határozott kórjelenség nélkül, bágyadt és gyenge. Turgovics tanácsolta, hogy ne keljen fel. Meg is tevé.

A budai basa pedig értesülvén, hogy méltóságos barátjának mily derék rokona halálozott meg, sajnálkozó bizottságot küldött hozzá és Dora kisasszonyhoz is. Megigérte, ami pedig törvénysértés volt, hogy vidékről hozat papot, ki rendes beszentelés és házi istentisztelet mellett temesse el a nagy férfiú öccseurát. Ennek az ígéretnek nesze az igazhitű törökök közé is elterjedt, tömérdek visszatetszést gerjesztve. — Csakugyan a gyaurokkal cimborál a kormányzó, — mondá Zulkifar. — Ennek még rossz vége lesz; sajdította legalább tíz softa s íme! tüstént akadt egy török szent, ki a Szent György-térnek egyik hegyes kövére ülve, megszaggatta ruháit, habot túrt ajkán s földingást, dögvészt, csillaghullást, véres háborút, éhséget és napfogyatkozást kezdett jósolni. Erre a török őrség

a pékeket fenyegeté a drága kenyér miatt s a keresztyének titkos összejöveteleiről beszélgetett. De a basa hidegvérűségét a nyugtalanság e jelei nem ingatták meg s hagyá a szentet a hegyes kövön ülni, gondolván, hogy ez úgy sem tarthat sokáig. Minden válság nélkül szállott le a nap s a dervisek a mecsetről szép ének mellett kiabálták az alvó városnak az éj óráit. Már a menny boltjáról sok csillag tűnt le, midőn Turgovics előbb lassú, aztán növekedő és zajos kocogást hallott háza kapuján.

— Vajjon mit akarnak elrabolni? — gondolá s várta az alabárdok ütéseit; de csak dörömbölésnél maradt a dolog.

— Talán nem is törökök, — hányá-veté magában,— de mégis jó lesz leányomat elrejteni. — Ezzel gyertyát gyujtott, felkölté nagyobbik magzatát, mondá, öltsön magára ruhát s midőn ez megtörtént, a remegő tündért vaspántos és nehéz lakatú boltba zárta. Ekkor a félelemtől szintén átjárt cselédnek parancsolá, hogy menjen le s tudakolja meg, kik vannak a kapunál. Maga pedig hidegvérűségét megtartva, két pisztolyt tett az asztalra.

A cseléd csakhamar többedmagával nyargalt a lépcsőn fel. — Werbőczi ő nagysága veszélyesen beteg, — kiálták. — Kérjük kegyelmedet, — szólt most a szobába rohanó komornyik, — keresse fel az orvost s hozza hozzánk, mi elkísérjük.

— Fogjanak be gyorsan, — parancsolá cselédjének Turgovics, sietvén a közben leányát a zár alól felmenteni.

Szürkült már az ég, sőt a ködön át is kezdett a szegélye vörösödni, midőn Turgovics a hévizi zsidóorvossal, ki boldogult nejét siker nélkül gyógyította, Werbőczihez megérkezett.

A szerencsétlen beteg feje, nyaka, teste dagadni kezdett és kékült. De gyomorfájdalmai már szűntek.

Az orvos megnézte a szenvedőt s arca nemcsak komor, de ijedt is lett.

Kiosont a szobából s utána Turgovics.

— Uram, — szólt ekkor suttogva, — mint hallám,

a török laktanyákon csodálatos betegség ütött ki, melyek kórjelei csalódásig hasonlítanak a mérgezéshez ; de én, mint orvos, mégis oly tökéletes mérgezést látok itt, melyet ekkora szolgai hűséggel semmi ragály nem utánozhatna. Istenem! én ellenmérget nem hoztam magammal és már késő is volna.

— Csütörtökön a basánál ebédeltünk, jó lesz az ellenmérget elhozni.

Midőn az orvos a basa nevét hallá említeni, arcáról sűrűn kezdett a veríték permetezni s így gondolkozott magában : Werbőczy arcán a halál pecsétje van s vére már üszögösödik. Ha én az ellenmérget vele bevétetem s véletlenül kisül, hogy ragályban szenved, akkor a basa leütteti a fejemet, mert gyanúsítottam őt. Ha pedig az ellenkező eset kerülne elé s a mérgezés megállapíttatik, akkor a basa szintén leütteti fejemet, mert rémítő bűnét felleplezteni.

Míg az orvos ez iszonyú alternativát forgatá elméjében, Turgovics őt sietségre nógatta.

— Uram, — szólt a szorongatott orvos, — Werbőczy ő nagyságát semmi tudomány nem mentheti meg. Nekem ez esetben csak orvosi tekintélyemet kell fenntartani. Ismét megvizsgálom tehát a beteget ; mert ha az új ragályban szenvedne s én a mérgezésre adnék ellenszert, ez siettetné a feloszlását s ellenségeim rám kennék, hogy ő nagysága a kórállapot fonák felfogása miatt lett a halál áldozata.

Oly igaznak látszott az orvos aggodalma, hogy Turgovics semmi kifogást nem tehetett.

Aeskulap tanítványa pedig feszült figyelemmel vizsgálta a beteget s ismét félreintvén Turgovicsot mondá : — Csakugyan több finom jel kezd arra mutatni, hogy ő nagysága az új ragályt kapta meg. Különben a felbontás alkalmával kiderülhet : tévedtem-e vagy nem? (Hadd bontsa más fel, gondolá az orvos, én akkor nem leszek itt.)

Szolimán basa hamar értesült, hogy méltóságos barátja beteg. Tüstént szigorúan megparancsolá háziorvosának, szedje össze minden tudományát, mentse

meg a legyőzhetetlen padisahnak és a dicső magyar népnek a nagyhírű hazafi életét.

Gyorsan el is indult a tudós örmény, hogy a halált növénycseppekkel vagy bűvös szavakkal visszautasítsa.

Midőn tisztesség tekintetéből a beteghez bocsáttatott, elbeszélte a zsidó hivataltársának, hogy az ő keze alatt már kilenc ragályos volt s hat közülök el is ment a paradicsomba ; de meg kell vallania, hogy az új nyavalya oly tökéletes alakban egyiknél sem fejlődött, mint méltóságos Werbőczynél.

Ekkor a szomszéd szobában magokhoz vonták Turgovicsot, mintha orvos volna és tanácskoztak vele.

Ennek már testén-lelkén átjárt a sors nehéz kereke. Szívesen feküunnék Werbőczy mellett a terítőn. De életúnt közönye mellett is terhére volt a sok alkalmatlankodás és egész alázatossággal kérte az orvosokat, pihenjenek, ne törjék a fejöket többé s hagyják Werbőczyt csendesen meghalni.

Természetesen, az ily kívánat túlságos és nem teljesíthető volt. Az orvosok sürögtek továbbra is.

A budai nép értesülvén a nagy csapásról, tódulni kezdett az udvarba. Ekkor a basa rendeletéből török strázsák vették át a ház kapujának őrzését s visszaszorították az összesereglett tömeget.

Most a beteg Turgovicsot kérette magához s midőn ez megjelent, esdőleg intett kezével a mellette virrasztott Dorának, hogy távozzék.

— Az Isten még ma magához veszi bűnös lelkemet... tévedéseimnél is nagyobb kínokat szenvedek, . . . ha halálom erőszakos volt, tanulságul szolgálhat azoknak, kik természetelleni szövetségekbe bíznak . . . Átkos hivatalom alkalmasint barátom uramra fog szállni.

— Kétségkívül, nagyságos úr! mert engem minden bajnak fel kell keresni. De kiviszem, hogy utódom ne legyen.

Werbőczy, ki jóformán már csak kezét mozgathatta, helyeselni látszott utolsó csalódásának szétoszlatását.

— Van egy emlékiratom ... azt ...

— Igenis, azt én tűzbe dobom, nagyságos uram.

— Tedd meg barátom! ... Köztünk és köztök csak a fegyver határozhat. Ha temetésem a szükséges szertartások nélkül történnék, ... mondass árva lelkemért miséket mind Ferdinánd, mind Izabella országaiban.

— Nem mulasztom el ... Egyébiránt a basa nagy pompával fogja nagyságodnak megadni a végtisztességet ; mert azt fitogtatja, hogy tisztelője és jó barátja volt.

— Most figyelj szavaimra, mert hangom kezd elhagyni ... Dorát saját gyermekemként szeretem, ... ő nagy lélek ... csodálatos jellem, kit minden csapás, mely mást lesujtana, felemel ... Atyját tegnap temeté el, harmadnapon engem fog ... nagybátyja erőtlen vén ember, ki a gyászhíreket sem fogja túlélni ... Ő egyedül marad ... De engem távozásakor kért Izabella királyné, hogy szükség esetében folyamodjam kegyelméhez ... Fogalmazz egy levelet, ... rövidet, hogy legyen még időm aláírni.

— A levél rögtön kész lesz s benne esdekelni fogok a királynénak, hogy Dora kisasszonyt vegye udvarába. Minthogy pedig a tél maholnap nyakunkon, a közlekedés bizonytalan, sőt rablóbandák által veszélyeztetve van : rá fogom bírni a basát, ki gonoszságát a szolgálati készség mázával fedi el, hogy nagyságod temetése után rögtön erős kíséretet rendeljen mellém, ki előbb Erdélyország széléig akarom a kisasszonyt kísérni s csak azután veszem át megátkozott hivatalomat.

Werbőczi gyulladt szeméből egy könny csordult ki. Turgovics gyorsan megírta a levelet ; de a szózatos ajak, mely hajdan egész országot bírt lelkesedésbe hozni, a kór szigorú fejlődési folyama szerint, már akkor elvesztette a hangot s Werbőczi, midőn dagadt kezével az aláírást nagynehezen bevégezte, nyöszörgeni sem tudott, noha látszott, hogy van még kívánnivalója.

Turgovics az élőhalottnak torz és alaktalan arcára

szegzett szemekkel gondolkozott, egy hosszú percig. Azután kiment a szobából s az íróasztal fiókjait felkutatván, lepecsételt irattal jött be.

— Ím ez a nagyságod véghagyománya, melyben több jótékony legatumokon kívül a mezítlábas barátok zárdájáról is megemlékezik. Az okiratot, hogy el ne tévedjen, zsebembe rejtem és pontosan végre fogom hajtani. Most már az óra mögül a kis ércfeszületet elhozom és nagyságod kezébe teszem. Mi megtörténvén, bevezetem Dora kisasszonyt s leültetem a nagyságod ágya melletti karszékbe, magam pedig eltávozom: ezzel rendben van minden.

IX.

Izabella királyné uralkodása a két Deák tekintélyének növelésére szolgált.

Mihelyt a rend helyreállott, kiki megemlékezett, hogy mekkora hűséggel viseltettek a trón iránt s mindig kivételes következetességgel léptek fel minden fondorlat és lázítás ellen.

Nem lett volna tehát hiánya a látogatóknak, ha Pista bácsi leereszti a dobogót, de ő hű maradt fogadásához s figyelembe sem vette a jeladó sípot és kürtöt.

Hosszú volt a nap, rémséges hosszú s ámbár Flórián páter betanulta Dániel úr vitatkozási modorát, Pista bácsi finom műérzéke észrevette a szolgai utánzást, mely az eredetinek csak külsejét tudja visszaadni s méla mosollyal mondá: — Másolat biz ez, páter, másolat!

Aztán ha Flórián helyettesíthette volna is legalább a refektóriumban az eltávozott testvért; ugyan ki feledtetheti el csak egy percig is Dorát s ki keltheti fel azt a csalálmot, hogy az ételek nem ízetlenek, a vidék szépsége nem halaványabb, a ház bútorai nem kényelmetlenebbek, a falképek szemlátomást nem kormosodnak, a por kíméletlenül nem lep el mindent s maga az öreg épület roskadozni nem akar azóta, hogy Dora odahagyta az atyust s nem kíván neki sem «jó reggelt», sem «jó estét?»

Pista bácsi még Dorka zsémbjeit, hóbortjait sem becsülte érdemén alul. Tudta, hogy ez a képzelt disszonancia is azon összhangzáshoz tartozik, melyet a Deákék boldogságának neveztek s mely nemcsak fényből, de árnyakból is állott, nemcsak örömmel, hanem apró kedvetlenségekkel is fűszerczte az órákat.

Midőn az új gazdasszony a kamarából a konyhába s onnan a cselédszobákba ment, Pista bácsi a karszékben ülve figyelt és szomorúan mondá: — Bliktri az egész! nem úgy zörgeti a kulcsokat, nem úgy hesseget a csibéknek, nem úgy csapdossa az ajtókat, mint Dorka!

Aztán a borról, mely a szentkönyv szerint is megvidámítja a szívet, egészen lemondani, Pál apostol Thimotheusnak adott tanácsot, egy fogadás miatt szemügyre nem venni; valóban ez oly szomorú állapot volt, melynek hatása alól Pista fiatalabb erővel sem tudta volna magát kiszabadítani.

Köszvénye az új életrend miatt bujdosni kezdett s néha a test nemesebb részeit is fenyegette.

A Márton lúdja, mely az előbbi években a refektóriumot vigadó vendégekkel töltötte meg, most minden ünnepély nélkül került a nagy fatálcán az asztalra s most először nem bírta Pista bácsi, régi kötelessége szerint, fölmetélni.

Másnap nyavalyája zordabbá vált. Flórián orvosságul dicsőszentmártoni ó-bort tanácsolt, de javaslata mint papi álláshoz nem illő, visszautasíttatott.

Erdélyben egykor a Katalin napja nevezetes volt, mert ekkor érkezett meg Orsováról nagy öszletben a viza és kaviar. Portus, Alvinc, Gyulafehérvár s a Maroshoz közel eső vásároshelyek oszták szét az egész országba, a karánsebesi csigákkal együtt.

Midőn e kedvelt eledelek a refekróriumban átvették a főszerepet, a tapasztalt Flórián páter erősebb borokkal tölteté meg a serlegeket s midőn Pista bácsi, kit karszékestül együtt hoztak az asztalhoz, enni kezdett, a páter elébe tolt egy serleget s midőn a háziúr kedvetlenül vonta össze homlokát, zsebéből pecsétes levelet szedve ki, mondá: — Nagyuram! itt nincs

helye több tergiverzációnak; mert íme, elhoztam a püspöki vikárius ő főtisztelendőségének diszpenzációját, mely kegyelmedet betegségének tartása alatt feloldozza szent fogadása alól. Nosza! tehát cseréljük ki ez ó-borral a vizet, melynek egyébiránt az érdemeit én kellőleg tudom méltányolni, különösen a mosogatásnál.

— Tisztelendő atyám! — szólt Pista bácsi, látható megindulással, — nagy köszönettel tartozom a feloldásért; de lelkiismeretemben nem hiszem jogosítva magamat a szívet vidámító ital használatára, valameddig Dani öcsém s Dora felől az első jó hírt nem veendem Budáról.

— Boldog Isten! mi lesz ebből a világból, — sóhajtá Flórián páter, — ha kegyelmed is megtagadja az engedelmességet egyházunktól, melynek mostanság annyi ellenségei vannak.

— Tagadom a páter vádjának igazságát. A vikárius csak megengedte, de nem parancsolta a bort.

Ezzel Pista bácsi egy egész pohár vizet lenyelt.

— Per amorem Dei! — sóhajtá Flórián páter, újjait tiltólag emelve fel, — hát nem hallotta kegyelmed, hogy maledictus piscis, tudniillik a második vízben?

Síp, kürt s hatalmas zsivaj szakítá félbe a vitát.

— Nem segíthetek, nem fogjuk leereszteni a dobogót, igen sajnálom, de az ember nem játszhatik a szavával

Pista bácsi saját szívének megerősítésére mondá e szavakat; mert azt csak nem hihette, hogy a várkapun kívül állók meghallhatják.

— Hátha nők, akik bebocsátást sürgetnek? — mondá Flórián, véduránál a lovagias érzésekre kívánván hatni.

— Mit sem tesz, páter. Mi laikusok a nőkért sem szoktuk fogadásunkat megszegni, kivévén ha az a hűségre vonatkozik és még fiatalok vagyunk.

Most belépett a várnagy. — A kulcsért jöttem — szólt lihegőn, — Budáról megérkezett a társzekér!

Pista bácsi, bár köszvénye a pohár víz óta igen kezdett alkalmatlankodni, majdnem kirúgta a széket

maga alól s kézmankó nélkül emelkedett fel. Azonban érzé, mily nehéz volna a várkapuig vánszorogni.

— Nyissa ki kegyelmed helyettem a kaput — szólt, a kulcsokat a várnagynak átadva.

Nemsokára megérkezett a nagy rokon biztos embere s névszerint elmondá, hogy Werbőczi ő nagysága, Deák Dániel nagyuram, Turgovics Miklós ő kegyelme, Deák Dora kisasszony és Csapi Andrásné asszonyom különkülön és együtt egészségben vannak s köszöntik, üdvözlik és tisztelik nemzetes és vitézlő Deák István uramat.

— Éljenek! — kiáltá stentori hangon Pista bácsi s kezével intett a jó hírt hozó szolgának, hogy már hallgasson.

Ekkor megtölté az ebéd elején Flórián páter által elébe tolt, de akkor visszautasított serleget s parancsolván, hogy a legnagyobb talpast a nagy Werbőczi biztosának nyujtsák át, mondá: — Most már mindnyájunknak körömhegyig ki kell üríteni az áldomást! Meg is történt s Pista bácsi legelőbb fordítá fel az üres serleget s körméhez tartva mutatá, hogy arra alig szívárgott le egy csepp.

Ekkor kérdezni akarta: ki legyen Turgovics Miklós, de kíváncsiságát fékezte az a gondolat, hogy hátha nagy tudatlanságot árul el. — Különösen örvendék, — szólt, — Turgovics Miklós uram szíves megemlékezéseért is. De hát kegyelmed mi jót hozott Elemérről?

— Komjáthi Elemér úrfi frissen van, ő nagysága jobbkeze és szabad királyi Buda városának minden szép leánya, hogy a nőket ne is említsem, fülig szerelmes bele.

— Ej a nagy kópé! No már ezt mégsem hittem volna. És Barnabás diák mit csinál?

— Talán János diákot érti a nemzetes és vitézlő uram! Ő is jól van, tudós ember, de bizony mi nem nagyon szeretjük. Lenéző, akadékos s azt hiszi, hogy csak neki töltötték kanállal a fejébe a tudományt.

— Lám, lám, páter! Barnabás megváltoztatta a nevét.

— Bár csak a természetével is azt tette volna — jegyzé meg Flórián páter.

— Leveleket is hoztam — szólt a küldött, tárcájából kikeresvén s átadta.

Most az asztal feloszlott s István urat a legnehezebb, de roppant fáradalmai dacára is örömmel elvállalt kötelesség vezette szobájába, tudniillik a levelek elolvasása.

S melyiken kezdje meg?

Dániel úr szögletes írása az articsókához hasonlított, amennyiben csak apró ízenként vala kifejthető: ellenben Dora finom kézvonásai még Pista bácsi rossz szemének is könnyű táplálékot igértek.

— Essünk át előbb a nehezen — mondá hősies lélekkel.

Werbőczi nem zsidóbíró: előbb ezt olvasá ki. — Már így meghalni is könnyű! — sóhajtotta, minthogy éppen hasogató csúzfájdalmakat érzett lábától oldaláig mindenütt.

Azután azon szakhoz ért, melyben öccse rendeli, hogy tüstént nyittassa ki a várkaput és csődítse össze a vendégeket.

— Teljesíteni fogom ő kegyelme kívánságát, — mondá és a tornác közepébe állva, stentori hangon kihirdeté, hogy a várkapu éjjel-nappal tárva-nyitva álljon. Egy lovas vágtasson a guardiánhoz, a másik Zsombori uramhoz, a harmadik a járás szolgabírójához s ejtse útjába Dorgó és Kamuthi uraimékat s üdvözletem mellett hívja meg holnapra ebédre, mert nagy öröm, mert ünnep van a háznál.

E rendelet után visszatért a szobába, hogy tovább olvassa a levelet.

Midőn pedig a levél végéhez ért, mely rejtelmesen célzott a vőlegényre, kit Budáról lefognak hozni s a tizenhétéves tokajira, melyet neki meg kell kóstolni, számba sem véve a híves időt, személyesen a pincébe ment s a fülkéből kivétetvén az átalagot, abból egy kerek, talpatlan nagy serleget megtöltetett s más tokajiból a hiányt kipótolván, a drága tartalmú edényt lepecsételé a közelgő menyegző számára.

— Most jöjjön hozzám fel a páter, a várnagy és minden régi hű cselédem! — rendelé s azon rövid idő

míg parancsa végrehajtatik, Dora kedves sorainak szentelé.

Midőn e befejezéshez ért «mindnyájan boldogok vagyunk», dehogy vette észre rajta Dora könnyét! Sőt úgy eláztatta ama szót : «boldogok» szemének a szertelen öröm miatt sűrűn olmó nedvével, hogy soha többé senkinek sem lehetett volna azt elolvasni.

Zokogás közt lepték meg cselédei.

— Mily rendkívül jól érzem magamat! Nem hittem volna, hogy így lehessen örvendeni. A boldogság köröskörül fogott, körmöm hegyében is több van belőle, mint amennyit a fényes királyi palotákban találni lehet. Hogyan érdemeltem meg ezt?

Ezzel átölelte Flórián pátert s a vén várnagyot.

Megszorítá a legalsóbbig mindenkinek régi hű cseédje kezét, — e serleg bujdosni fog közöttünk, — mondá, nagyot ürítve belőle s Flóriánnak hasonló célból adva át, ki a jelenlevők nagy csodákozására tovább szolgáltatta azt, míg eldönthették, a nélkül, hogy valami belőle kicsordulhasson.

— Már csak azt akarom néktek barátaim, híveim, titokban megsúgni, hogy Budáról vőlegény jön házunkba s hét megyére szóló lakodalmunk lesz.

Az örvendve távozó cselédség s még Flórián páter is késő estig törték fejöket a vőlegény ki- s miléte felől. De hogyan találhatták volna ki, midőn Magyarországon annyi fényes nagyúr van?

*

Az ebédre megjelentek másodnapon a vendégek ; de fájdalom! Pista bácsin, a felindulás és a rögtön megváltoztatott életmód, meg az áthűlés következésében, erőt vett a nyavalya.

Karszéken vontatta magát a refektóriumba s a régi falképek oly részvéttel néztek rá, hogy a szegény öregnek könny csordult ki szeméből. — Maga rendjén van, — gondolá, ha Isten az árnyékvilágból kiszólít. Megelégedéssel éltem vén napjaimig s midőn szemeimet be kell húnynom, a gondviselés kegyelme a legnagyobb

örömből bőven részeltetett. Dani öcsém! üríts poharat a menyegzőkor emlékemre s feledd el, hogy igen sokszor vitatkoztam veled, pedig mindig neked volt igazad. Áldásom legyen rajtad fiam Elemér és leányom Dora!

Ily elmélkedéseket szőtt és font gondolatai közé Pista bácsi, míg az ebéd nélküle költ el.

Aztán lefeküdt, ágyvánkosa alá helyezvén a két levelet.

Betegsége naponként súlyosabbá lett; de a mosoly soha egészen nem költözött el ajkáról, mindig mondani látszott, hogy, ha a temetés ki nem marad, azért a menyegző is bizonyos.

Végre más levél is jött Budáról.

Az öreg homályosodó szemei még észrevették, hogy az idegen kéz írása (a Turgovicsé volt), de az öreg elhaló hangja még nyilatkozhatott felőle, még pedig ily formán: — A levelet nem kell feltörni. Mert ha jó van benne, nem lehet több, mint amennyi a más kettőben volt; ha pedig rossz, arról én nem akarok semmit tudni. Flórián páter az asztalra helyezé a levelet, Pista bácsi pedig nagy lélekzést vőn s azzal meg is halt.

A guardián egy előbbeni szóbeli meghagyásnál fogva átvette a Deák-testvér uradalmának igazgatását, melynek csaknem fele a leányágat is illette; a másik fele pedig a fiskusra szállt volna, feltéve, hogy Deák András, ki szintén a Szőkefalviak közé tartozott, de a Majláth lázításba volt keveredve, Áron vajda által török kézbe nem szolgáltatik.

Az uradalom búzájából és mustjából a levitarészt pontosan kifogták ugyan a minoriták, de aztán oly szorgalmasan gazdálkodtak, hogy még a szomszéd megyében is alig volt birtok, melynek csűre és pincéje legyőzhette volna a refektóriumos várkastélyét.

XI.

Tíz évnél több telt el.

— Csak négy hű alattvalóm személyének biztosítását kívánom még; mert nem akarom, hogy a törvé-

nyes trón iránti ragaszkodásukért vértanukká legyenek, — szólt Izabella királyné,

Castaldo, Nádasdy, Báthori és Herberstein, Ferdinánd teljhatalmú biztosai, elfogadták e feltételt is. Izabella megnevezé híveit, mondván, írják kegyetek alá a menevédet Balassa Menyhért, Kendy Antal, Kis Péter és Csáky Mihály számára.

Ez teljesíttetvén, 1551-ben július 21-én Kolozsváron a Szent Mihály-főegyházban megjelentek az ország összehívott rendjei s a nagymise bevégzése után a következő jelenetnek voltak tanui.

Az oltárnál a szerződésre, mely Izabella országait Ferdinándnak adja, előbb esküt tettek Ferdinánd és leánya Johanna nevében — ki Zápolya Zsigmond arájául jelöltetett, — Castaldo, Nádasdy és Báthori; azután megesküvék Izabella saját maga és fia nevében. Ekkor az oltárhoz lépett György fráter s ő is a szerződés megtartását hittel kötelezé.

Most Izabella hívei az állványra letették a szekrényt, melyben a következő tárgyak voltak: a szent korona, a királyi pálca, az országalma, Szent István palástja, a papucsok, a stola, az öv, egy megrepedt kristály, egy aranyba foglalt hiacint, egy drágakövekkel rakott nyak- és mellék s egy arany ékszerekkel hímzett selyemkelme.

Míg a Ferdinánd biztosai e kincset átvették, a királyné így szólott: — Íme átadom nektek magyar emberek a magyar birodalom koronáját és jelvényeit, királyotok, Ferdinánd számára. Engedje az ég, hogy nektek, hazátoknak és az összes keresztyénségnek üdvére szolgáljon. De én úgy sejtem, s adná Isten, hogy csalódjam! miként ti ezentúl soha többé e drágaságokkal a ti népetekből, a ti véretekből származott király homlokát nem ékesítitek fel. Nem tudom titkolni azon érzést, hogy rajtam és fiamon igazságtalanság követtetett el; de végrehajtom, mit idegen akarat rám erőszakolt; azonban a megtörhetlen remény vigasztal, hogy fiam, az uralkodásra született és nővelt árva, mostani kibujdosásom dacára majd egykor Isten segedelmével és a ti közreműködéstekkel, jogaiba vissza fog helyeztetni.

Izabella több mint királyi büszkeséggel ejté a végszavakat s tekintete villámos és kihívó volt. Az ország rendei pedig lesütött fővel hallgattak, magok sem tudván : a bezárt mult jobb-e vagy a megnyílt jövő?

S Izabella most második királyi lakából vándorolt el. És hová? Valami sziléziai kis hercegségbe. Százezer arany s Johannának Zsigmond számára eljegyzett keze volt a pótlék, mely egy nagy ország és egy a megaláztatások közt is még mindig fényes korona elvesztését ellensúlyozta.

Hölgyek, fiatal leventék és éltes államférfiak kísérték, részint hajlamból, részint kötelességérzetből vagy határozott parancs következtében, egészen Erdély határszéleig ; mert azontúl csak a melléje rendelt csekély őrizet volt menendő.

Izabella, amióta uralkodni és szigorúan kormányozni szokott, a férfiak szilajabb tulajdonaiból is sokat sajátított el.

Szeretett vadászni s midőn az üldözött szarvast már kifárasztották és a menekvéstől elzárták, feltűrte ingújját is, hogy szabad és erős kézzel adhassa meg a halálos lándzsadöfést.

A Ciblesen egy ellene rohant medvét ejtett el s a bölényvadászaton csak Balassa ügyességének köszönhette a felbőszített fenevadtól, mellyel szembeszállt, szerencsés menekvését.

Ily kockáztatott mulatságok csak a gyakorlott lovagnak valók voltak s Izabella, ki Mátyás király palotájában az olasz költők rímein ábrándozott s a szemkápráztató fény mellett a csendélet homálya után epedt : a gyulafehérvári küzdelmes évek alatt büszke lenézéssel tekintett vissza azon urakra, kik a veszélyes merevényeken, hol egy botlás a halál volt, kikelt arccal száguldottak utána.

A lóról egy ügyetlen lebukás a kegyelemből is kiejtette udvaroncait.

Palotahölgyei is, kivéve a renegát nejét, ki iránt határtalan gyöngédséggel viseltetett, kénytelenek vottak amazonokká alakulni, ha az elűzetést nem szlgyellék s gyakran megtörtént, hogy a gyengébb ter-

mészetűek egészségökkel fizették meg tanulmányaikat.

A sok törődés, a sok gond, a fáradhatlan tevékenység, a rögeszméig vitt uralkodási szomj, az éhes nagyravágyás és a Martinuzzzi ellen mindig növekedő és soha pihenni nem tudó ingerültség, a bosszútervek s az azokat meghiúsító államférfiúi bölcseség vagy a fellobbant nagylelkűség, melyet Izabella soha egészen nem vetkezhetett le, mindezek együtt oly erős és a létrendszert megrendítő indulatok, szenvedélyek, küzdelmek voltak, melyek a női szépségnek nem kedvezhettek és az egészséget is, a fiatal kor dacára, alá kellett ásniok.

A királyné most is lóháton utazott s hintójában a vén udvarmesterné és ha elfáradt, a renegát neje ült.

Zsigmond a király, kit anyja a szív sajátságos ellentmondásánál fogva kényeztetett s még a szellőtől is oltalmaz, tanítóival egy külön kocsiban ült s nem törődve a Kolozsvárott hagyott koronával, a szabálytalan latin igék hajlításain és a hiteszméken vitatkozott. A vén bölcs és beteges testalkotású gyerek gondolkodó arcát, csodálatos ötleteit és mélabús kedélyét még a tiszta ég, a gazdag növényzet, a ragyogó nap és a tarka úti jelenetek sem bírták változtatni. Izabella, ki nyugtalan természeténél fogva többnyire elől lovagolt, s követőit néha messze hátrahagyta, midőn gyereke eszébe jutott, száguldva tért a kocsihoz vissza s míg a kis Zsigmonddal beszélt, tekintete nyájas, részvétteljes és valóban megnyerő volt.

Ilyenkor fiatalnak is látszott s a régi igézet és bűbáj a szigorú és dúlt vonásokon feléledt.

Termete bár szikár, sőt majdnem sovány, minden mozdulataiban kellemes, de büszke tartású és az előkelőség követeléseit élesen kifejező. Arca ideges, élénk, azonban a kora hervadás nyomaival s azon egészségtelen pírral, mely a mellkór előjelének sejtethetik.

Izabella vállán egy dömöszki igen ékes, azonban nem könnyű puskát hordott, oldalán drágaköves hüvelyű hosszú tőr volt, mellén pedig kis fekete csontkereszt függött.

S minthogy nem szereté szabad mozdulatait korlátozni s többször szökelt le lováról és árnyas hegyi ösvényeken ment ; nem öltött magára uszályos ruhát s öltözéke majdnem egészen a török nőkéhez hasonlított, csakhogy fátyolát soha arcára le nem ereszté s piciny lábán magassarkú kordovántopánt és rendkívül vékony kezén selyemmel hímzett zergebőrkeztyűt viselt.

Midőn állomásról állomáshoz érve s mindig apadó kísérettel Erdély határszéleihez közelítének, a magas hölgy zártabb, sötétebb kedélyűvé lőn s az egyenként búcsúzó országnagyok és úrinők általa hideg, rövid szavakkal bocsátattak el.

— Frankensteini udvarunkban, — szólt a renegátnéhoz, — kevés kényelmes szoba lehet s ennélfogva a hízelgők és élődik látogatásától fel leszünk mentve. A sagani, friebusi és naumburgi hercegségnek, melyekből fiam új birodalma alakult, párthíveim zsebét még lengyel forintokkal sem tölthetnék meg, pedig mind tudod, azok csekély értékűek. Palotahölgyeimnek sem tudnék hercegségünk lovagai közül gazdag férjeket választani. Ennélfogva még az sem fog meglepni, ha csak fiammal és veled érkezem híres várunkba, Frankensteinba.

— Én az ellenkezőjét hiszem, — válaszolá a renegátné. — Talán sokan is fogjuk felséged nemeslelkűségét igénybe venni. A közszeretet, mely királynénkat környezte, félek, igen költségessé teendi az udvartartást.

— A közszeretetről beszélsz? De melyik évre gondoltál? 1540-re vagy 1551-re? — szólt Izabella ajkszegletén finom gúnnyal. — Budán nő voltam, Gyulafehérvárott uralkodtam. Ez a multból és jelenből sokat fejt meg.

A királyné ostorával lova nyakát megcsapva, elvágtatott, hogy könnyének senki tanuja ne legyen.

Közel voltak már Erdély határszéleihez.

A renegátné, kit Izabella magára hagyott és a lovászmester, ki hivatalos kötelességének tartotta minden veszélytől oltalmazni uralkodónőjét, midőn látták,

hogy az a kísérettől messze távozott s egyedül maradván, talán még megtámadásnak is mehet elébe, szintén gyorsan vágtattak utána. De a királyné már eltűnt a szem elől s lova a legnemesebb vérű lévén, a versenyben, ha a többivel egyszerre indult volna is el, csak győztes lehetne.

— Isten őrizzen a nőtől, ha férfi akar lenni, — zsémbelődik a vén lovászmester, paripáját sarkantyújával ösztönözvén.

— Mekkora gondatlanság! Hisz e vidék zsiványoktól hemzseg! — sóhajtotta a renegátné, míg ostorával folyvást csapkodá almásszürkéjét.

Midőn egy hegynyereghez értek, mely két egyenlő magasság közé zárta a keskeny völgyet, meglátták a királyné arab lovát. mely az útszélen lépdelve a zablát szájából kiakarta tolni, hogy a zöld fűből kedve szerint legelhessen.

Szerencsétlenségnek kellet örténni, gondolá a palotahölgy és a lovászmester s mindent kockáztatva nyargaltak le a meredeken.

Ezalatt Izabella királyné, azon ponton, mely Erdélyt Magyarországtól elválasztja, egy terebélyes, egy testvértelen hárshoz lépett.

Itt, mint a druidák papnője térdre borult és imádkozott.

Áhítatosságát befejezve, kivonta tokjából tőrét s a hársba, mely hűvös árnyával körülfogá, bevéste nevét, e szavakkal együtt : Sic fata volunt. (Így akarja a végzet.)

Ekkor ismét lóra ült és szótlanul. mozdulatlanul bevárta, míg az egész kíséret megérkezik.

— Urak és nemes hölgyek, — szólt, — itt válik el utunk azokétól, kik tőlünk elváltak. Kíséretem menjen előre ; a hazatávozóktól búcsút veszek.

A még eddig velelevő főrendűek, nem kívánván birtokaikról és politikai befolyásukról lemondani, rendre megcsókolák a királyné kezét s a szokásos mentegetőzések közt indultak Kolozsvár felé, magokkal vivén leányaikat, vagy nőiket, kik eddig palotahölgyek voltak.

Utoljára maradt Petrovics a rokon, a fővezér és hatalmas temesi bán.

Izabella jól tudta, hogy a nagy befolyású gróf hivatalát nem teszi le, hogy ábrándokat kergetve, a száműzetés száraz kenyerét ehesse; de hűsége felől nem kétkedve még örvendett otthonmaradásán; mert bizonyos eshetőségekkor ügye erős támaszt fog benne nyerni.

— Jól tudom, — szólt e nézettől áthatva, — hogy hű alattvalóm és rokonom azon érzéssel távozik tőlem, melyért én még soha eléggé háládatos nem voltam. Most sűrű köd fedi szerencsecsillagomat; de azért remélem, nem tűnt el, csak láthatatlanná lőn. Ki merné állítani, hogy a trónok nincsenek a gondviselés különös oltalma alatt s hogy azon lépcső, melyről a bitorlók lelökik a törvényes uralkodót, oda többé vissza nem vezethet? Míg te, kedves bátyám, a kardot hüvelyéből ki tudod vonni s karod a zászlót felemelheti: addig nekem nincs okom a Zápolya-család jövendője iránt kétségbeesni.

— Felséges asszonyom, — válaszolá Petrovics elkomorodva, — hűségemen semmi szenny nem volt. De oltalmazzon meg minket az ég új polgárháborúktól. Elég volt már a testvérgyilkolásból és saját magunk ellen emelt fegyvereken kívül is, elég vért ontott közöttünk a török és német, mint barátunk és mint ellenségünk. Katona vagyok s más semmi; de mégis megúntam szanaszét holttesteket látni és attól rettegni, hogy a kimultak nagy száma végkép elfeledteti velünk az élők iránti szerete és gondoskodást. Legyen már egyszer béke, ha szinte a gyűlölt Martinuzzi írná is előnkbe annak feltételeit.

— Békétek nem lesz, csak megaláztatástok — szólt Izabella hidegen, büszkén s legcsekélyebb jele nélkül a kiábrándulás miatti fájdalomnak.

Petrovics után a vén udvarmesternő tipegett elé. — Úgy hallom, felséges asszonyom, hogy Frankensteinnak éles levegője van s az gyenge mellemnek ártana. Méltóztatik kegyelmesen látni, hogy folyvást köhögök.

Az udvarmesternő állítása bebizonyítására csakugyan megkísértette a köhögést.

— Csupa színlelés! — szólt Izabella gúnymosollyal. — Mintha nem tudnám, hogy kegyelmedet II. Fülöp spanyol király hívta udvarába s e miatt nagybátyját Ferdinánd római császár ő felségét, ki szintén ajánlatokat tőn, halálosan megsértette.

— Én ugyan mind Madridban, mind Bécsben tudnék helyet kapni, — válaszolta fullánkosan az udvarmesternő; — azonban felséged szolgálatjában nemcsak megvénültem, hanem el is fáradtam. Ennélfogva nyugalomra lévén szükségem, nem utasíthattam vissza a csekély évdíjat, melyet a váradi és csanádi püspök kegyes volt, Kolozsvárott maradásom esetére, megajánlani.

Izabella lovászmesterének intett s egy arannyal tömött erszényt tőle átvéve, odanyujtá a bámuló udvarmesternőnek. — El lévén fogulva a búcsú e megható perce miatt — szólt mosolyogva, — íme! e tolmácsra bízom érzéseim kifejezését.

Azzal a vénasszonyt otthagyván, előreindult kísérete után ügetett. A renegátné, ki nyomban követte, még ezt hallá tőle: — Valóban igen nehéz volna aranyainkat elkölteni, ha csak a becsületeseknek adhatnók.

Magyarország határszélén nagy próbáltatás várt a királynéra.

Ő, ki első száműzetésekor személye iránt annyi ragaszkodást tapasztalt; ámbár új helyzetének természetét tökéletesen felfogta, mégis mélyen volt sértve, midőn látta, hogy csak a Martinuzzi által melléje rendelt fegyveresek nem távoztak el.

— Mennyien nem hízelgettek nekem? Hányat nem emeltem a porból magas polcra? Hányan nem fogadták esküvel, hogy minden sorsot velem osztanak meg s hogy legfőbb büszkeségök volna, ha érettem üldöztetést szenvednének és nyomort! S hol vannak e hős, e lovagias jelleműek? Ellenségem zászlajához szegődtek. De legalább a nők, kik büszkék voltak, hogy udvaromba fogadtam? . . . Ah, azt hivék, nem lesz, kikkel kiházasítsam. A nők csak a férfiak árnyékai s hol lennének másutt, mint ahol azon alakok, kik által

léteznek? Miért neheztelnék rájok! De mégis egy leányt látok kíséretemben: — ugyanazt, ki únta az udvaromban lakást s kit én eltávolítottam volna magamtól, ha igéretem nem kötötte volna meg akaratomat.

Ezzel Izabella egy karcsú, halvány és egyszerűen öltözött némberhez közelített.

— Tíz év óta vagy nálam. Sem mosolyodat, sem könnyedet nem láttam. Arcod nem volt tükre szívednek. A jégtáblán is virágok támadnak s ha a nap süt, azok olvadnak fel előbb; de a te tekintetedre sohasem hatott azon meleg, melytől a fagy is kénytelen átváltozni. Amennyire örvendek, Dora, hogy most is velem vagy, annyira megvagyok lepve. Ha vagyonos nem volnál s ha igényeid és vágyaid olyanok lennének, melyek nem az elvonultságot s a magányt áhítják, akkor nem szégyenítene meg ragaszkodásod. De gondold meg, kedves Dorám, hogy ellenségeim hasztalan képzelnek engem gyászruhában. Frankenstein, ha most bagolyfészek volna is, tág és zajos udvarrá fog átváltozni. Vadászni fogunk, vitézi játékokat hirdetünk, bíbormennyezetű erkélyről nézzük és jutalmazzuk meg a színünkért küzdőket. S ne véld, hogy Frankensteinban ki foghatod kerülni az ėretted epedők gyűlölt társaságát. Kénytelen leszesz ott is kosarakat adni, mint Erdélyben, mert arcod még szép és mindig sápadt, mindig hideg vonásaid a férfiakra megfejthetlen varázzsal hatnak. Gyermekem! inkább ajánlanám neked a kolostort, mert természetedben úgy sincs semmi földi.

— Amíg felséged kegyes lesz maga mellett tűrni, mindenüvé követni fogom, — szólt Dora.

— Mert ez Werbőczy végakaratja volt.

— És saját választásom is, — jegyzé meg a leány.

— Köszönöm, Dora. A te ajkadon a kitüntetésnek teljes értéke van, miután nem vegyül hozzá színlés és bók. De csak egy jelét láttam nálad a világ iránti részvétnek. Jövedelmedet titkon azok közt osztattad ki, kik az ellenem folytatott küzdelemben megbuktak. Miért történt ez?

— Mert szerencsétlenek voltak.

Izabella lassú lépésben menő paripáját más irányba ösztönzé s Dora látván, hogy a királyné a társalgást vele rögtön megszakította, a lovászmesterhez és renegátnéhoz akart csatlakozni, kik mindig egyenlő távolságban követték uralkodónőjüket, míg az őrizetből néhány lovas az út szélein előrehaladt.

Azonban a királyné, mintha ötletét vagy indulatját, mely a palotahölgytől eltávolítá, megbánta volna, hirtelen megállítá lovát s ostorával Dora felé intett

— Utolsó szavaidból azt gyanítom — szólt a hozzá érkezőhöz élénk és szenvedélyes hangon — azt gyanítom, hogy szerencsétlennek tartasz s ezen okból vagy most az én pártomon. Tudd meg, hogy egy csatát vesztettem el s a másikat megnyertem. A pártütők, kik fegyverrel és árulással győzedelmeskedtek, ne higyjék, hogy akár öltözetemen, akár szívemben a számüzetés alatt gyászt fogok hordani. A szerencse kereke forog s vigyázzanak, nehogy küllői közé bukva, ők töressenek össze. A korona kezökben van. De ha én az aranyosnyelű vörösászlót lobogtatnám? akkor keblemben titkon dúlhatna ugyan a fájdalom a török császárral kötött hűbéri visony e jelvénye miatt; azonban a felelősséget érette mind az Isten, mind a világtörténet ítélőszéke előtt György fráternek kellene elvállalnia. Az én szerepem nincs még bevégezve, csak később fogjuk megtudni, hogy ki a szerencsétlen.

— Felséged, — válaszolt Dora nyugodtan, — oly véleményt tulajdonít nekem, melyet sohasem nyilvánítottam.

— De látszik, hogy szerencsétlenek tartasz. Valld meg őszintén.

— Ha felségedet szerencsétlennek hinném, e meggyőződésem nem ma kezdődött volna.

— És mikor tehát?

— Tíz évvel ezelőtt, az első napon, midőn felséged udvarába léptem.

A királyné megütköző tekintete tündércsapással változott mélakomollyá és haragtól szikrázó szemei könnyekbe lábbadtak.

— Mindenesetre — szólt, — csodálatos játékot űzött velem a sors. S megvallom, ha jámbor szüleim a járással együtt nem tanítottak volna az igaz hitre, még most is arra az ötletre jöhetnék, hogy a sátán nagyobb részt nyert a világ ügyeinek vezetésében, mint a szentkönyv állítja.

Erre keresztet vetett; — Uram! szabadíts meg a kétkedéstől, mely az eretnekség kezdete! Ne hagyj sötétebb ösvényre tévedni, mint ahol szemem a köd és homály mellett is észreveheti a ballépésekre tátongó mélységeket, melyeknél halál és kárhozat vár ránk! Midőn meleg szívemmel ez országba s a vén férj mellé hoztak, hogy egy koronával fizettessék le az életnek a boldogságról szóló minden kötelezvénye: egész lényem tiltakozott e hamis csere ellen, mely arany ábrándaimat aranylemezekkel, elragadtatásom könnyeit a csiga kagylójáról letört gyöngyökkel s arcomnak a kéjérzésektől támadt pírját a vállamra vetett bíborral akarta kárpótolni. Gyűlöltem tehát a trónt s fényes cafrangjai között még a nélkülözés viseltes és olcsó mezét is irígyeltem. Idegenkedtem a hatalomtól s komoly jelvényeit egy mirtuszágért örömmel dobtam volna el. A zajban csendéletre gondoltam és szívem a tiszteltetés helyett szerettetni vágyott. Atyám egy zavargó nemzet bölcs és erőskezű királya; de anyám, a szépízlés, a művészet, a gyöngéd érzések, a könnyű tévedések, a gondolat és ábránd gyermeke vala, a hit és kétely azon vegyületével, mely az olasz hercegnőknél gyakran fordul elő. Melyiktől mit örököltem? késő már vizsgálni s nem is igen vágyom tudni. Jellememet tán az tüntette volna ki valódi minőségben, ha férjemet igazán szerethetném. Most életem talány fog maradni a történelem előtt is. S csak azt kívántam neked, Dora! mondani, hogy midőn özveggyé lettem, országnagyaim haragudtak rám, mert nem akartam uralkodni. Ők vitték helyettem a kormányt s a török császárt, ki Ferdinánddal harcolt és védurunk volt, még férjem idejében megcsalván, követelték tőlem azon szerződést, mely a Zápolya-családot a tróntól megfosztja, érvénytelennek tekinti és az egész keresztyén

Európa elébe keztyűt dobva, védelmezni trónomat az általok aláírt békekötés pontja ellen. Én abban a véleményben voltam, hogy a szerződést végre kell hajtani s nem vágyván a hatalomra, örömmel mondok le a trónról, csakhogy a nemzet Ferdinánd alatt egyesülve a török jármot lerázhassa. György fráter és tanácsosaim azért, mert a török ellen szóltam s mert a keresztyének győzedelmét lehetségesnek hittem, dőre ábrándozónak tartottak s mert uralkodni nem volt kedvem, bezárással fenyegettek.

— Úgy történt tehát minden, ahogy ők akarták. A törököt, mint védurunkat, Ferdinánd jogai ellen segédül hívtuk, kivégeztettük azokat, kik az egyesülés mellett működtek, felszabadítottuk Ferdinánd ostroma alól Budát s az eredmény az lőn, hogy Szolimán a közös ellenség birtokait nem bántva, a helyett az én országomnak legszebb részét elfoglalta és legott fővárosomból kiűzött, hogy keressek magamnak új királyi lakott

— Kerestem tehát új királyi lakot. Ekkor mondá György barát, hogy már ne uralkodjam, ne szeressem a trónt, ne védjem családom érdekét s tegyek úgy, mint Budán volt szándékom és egyesülve Ferdinánddal, forduljak a török ellen. Én pedig válaszolám: már most uralkodni kívánok, szeretem a trónt, védem családom érdekét és a törököt nem támadom meg, mert gyöngévé lettünk és ő közbefogott minket, Budáról s Stambulból egyszerre zúz össze s könnyen megtörténhetnék, hogy harmadik rezidenciám számára az egész országban nem fognék többé helyet kapni. S mi történt? Királyi eréllyel védelmeztem jogaimat és eszméimet. A gyenge nőből ádáz férfiú vált, hogy uralkodhassék. S íme? György barát, Ferdinánddal cimborálva, kiűzött országomból. Ebből láthatod, leányom, hogy ha szerencsétlennek neveztél, oly szót alkalmaztál rám, mely büszkeségemet sérti, de helyzetemet csakugyan kifejezte.

— Óh, felséges asszonyom! — szólt Dora, — a történet mindezen szerencsétlenségeket gondosan ki fogja kutatni s lapjaiba bejegyzi, mint egy uralkodónő ko-

rát meghaladó bölcseségének tanujelét. Adjon hálát felséged az Istennek, hogy csak a nyilvánosság elébe tartozó szenvedései voltak s hogy azok is abból származtak, mert a közügyek vezetése által saját hajlamaival és érzéseivel ellenkező szerepre kényszeríttetett. Most már e közügyek más kézbe mentek át s miután a trón és korona elveszett, felséged nemesebb vágyait és hajlamait szabadon követheti.

— Balga leány, — mondá Izabella keserűen nevetve, — te azt sem tudod, hogy aki üdült fájdalmainak elaltatása végett évek óta issza a mákony levét, nem tud attól többé megválni s az izgató hatások nélkül élete elviselhetetlenné lesz. Hozzászoktam az uralkodáshoz és küzdelemhez s miután szívemet el kellett hallgattatni és egész ábrándvilágom párává oszlott, második természetemmé vált az a mámor, mely a veszély és diadal kéjérzete közt sodort bűnökbe s emelt magasabb erényekig. Izabellának oly szüksége van a hatalomra, mint szárnyaira a sasnak, mint vitorláira és evezőire a hajónak. Szánod őt, leányom, mert végtelenül szerencsétlen. S aztán, ha még csak ez volna szenvedésének az oka! . . . De Dora! hogyan van az, hogy én csak most érzek irántad valódi rokonszenvet? Tíz évig voltál udvaromban s hidd el, egyedül Werbőczynek tett ígéretem oltalmazott kíméletlenebb szeszélyeim ellen. Érzéketlen, hideg és szív nélkül született lénynek tartottalak. Tiszta, nyugodt, egyformán komoly tekinteted s fehér, vérnélküli arcod mindig a hableányokat juttatta eszembe, kik a hideg vízben hideg kebellel nézik, mint csábul a sodró örvények közé az, ki a szépség által elbódítva, habok helyett az élő alakot, melynek varázsa hatott rá, akarná megragadni. Kacérnak tartottalak ; bár soha mosolyodat és könnyedet nem láttam s bár sohasem tapasztaltam, hogy udvarlóidnak a legkisebb reményre is bátorítást adtál volna. És miként történhetett Dora, hogy én, a színlés mesterétől, Martinuzzitól kezdve palotahölgyeimig, minden velem szorosabb viszonyban élőnek még rejtettebb gondolatait is kitaláltam, míg rajtad csak most veszem észre, hogy . . . szerencsétlen vagy.

Dorán minden ideg megreszketett, de alig észrevehető gyorsasággal s arcán csak oly vékony lehellete terjedt el a pírnak, melyet az éles szem is alig fedezhetett fel.

— Ne tagadd, Dorám, te rendkívül szerencsétlen vagy, mert vonásaidon csodálatosan bírsz uralkodni. A valódi szerencsétleneket én oly titkos társaság tagjainak tekintem, kik mentül magasabb avatottságban részesültek, annál kevesebbek által ismert jelekkel adják tudtul helyzetöket. Én rajtad most először vettem észre társaságunk legfelsőbb rangjának jelét. Izabella alantabb áll, mint te : mert még ragaszkodik az élethez. Nem kérdem titkaidat.

— Egyszerűek azok, felséges asszonyom. Szerettem és szerettetve valék. Ez érzés áldozatja lett szívem választottja . . . és még hozzá egész családom. Egyébiránt nincs élő lény, ki e titkot elbeszélhetné.

A királyné, midőn ezt hallá, omló könnyek közt mondá : — Én is szerettem Dora! A szerelem parancsolta, hogy uralkodjam s védjem az országot, fiam jogát oltalmazva. Vakon engedelmeskedtem a felső akaratnak, és egyedül azért vagyok szerencsétlen, mert félek, hogy rosszul teljesítettem kötelességemet. Egyébiránt nincs élő lény, ki e titkomat elbeszélhetné.

A királyné és útitársa a Meszes lejtőjén most a végponthoz értek, mely egy sűrű fákkal fedett kanyarulattal a nagy rónára vezetett.

Akkor lantpengés hangzott az út bozótjai mögül, egy lassú dal végrímével :

«Mit félsz, ha szinet veszt és sápadt az élet ?
Az első reményre bűbája feléled,
Bútol az örömhöz kis híd vezet át :
El van hagyva, aki elhagyja magát.

Az apró, sovány és görbedt alak, lanttal kezében s könnyű poggyásszal vállán, kiugrott a bokrok közül s az útszélre letérdepelt s könyörgő kezeivel és egész magatartásával hasonlított az eltévedt uszkárhoz, ki

meglelve gazdáját, örvend a viszontláttáson, de fél a büntetéstől.

— Ah! itt van ami száműzött lantosunk s rímeivel az első reményt hozta kegyelmünkért szószólónak. Igazad van vén gyerek.

Bútol az örömhöz kis híd vezet át ;
El van hagyva, aki elhagyja magát.

— Szentül ígérem, felséges asszonyom, hogy soha többé dalt nem éneklek a törökök ellen. A multkor is csak egy fogságban meghalt barátom emlékeért tettem. De ha ujra visszaesném régi hibamba, akkor felséged ne száműzzön ismét, hanem kegyelmesen vágassa le a nyakamat.

— Úgy cselekszünk, mint mondtad — szólt Izabella, szerencsetlensége mellett is mosolyogva. — Most pedig, — tevé hozzá, — mondd meg lovaszmesterunknek, hogy egyik tarszekérre ültessen fel.

A királyné, míg a lantossal beszélt, nem vette észre, hogy Dora, ki Elemér dalának végrímét hallá, tíz év óta először tört ki könnyekbe. De e gyengesége rövid ideig tartott s midőn magas útitársa barátságos tekintetét feléje fordítá, az már a megszokott hideg és sápadt arccal találkozott.

Ahogy a karaván Magyarországon az első állomáshoz közeledett, hol a fuvar számara lovakat volt váltandó, Ferdinand király egy huszárezrede, mely Erdélybe vonult, a királyné kozelgése hírére díszruhában és tábori zenével ment a magas hölgy üdvözletére s megfordítva sorait, visszakíseré azon helységbe, ahol az uradalom gazdasági felügyelője a kibujdosó vendégeket kész ebeddel varta.

Izabella a folyosón magához inté az ezredest, hogy szíves köszönetet fejezze ki a nem várt és meglepő tisztelgésért s az olaszt arcán felismervén, e nyelven szólitá meg őt.

Néhány közönyös szó után az ezredes, indulatjától elragadtatva, mely sajnálkozását fejezé ki a kiralyné szerencsétlen sorsa iránt. — Ami családunk — mondá

— fő erényének tartja az uralkodója iránti hűséget s atyám és nagyatyám a trón védelmében vérzett el. Én is egész szívemből osztozom őseim meggyőződésében s elképzelheti felséged, mily megszégyenítő rám nézve, hogy a hadi fegyelemnek engedelmeskedve, egy áruló mellett, sőt talán annak parancsa alatt kell küzdenem. Ami egész ármádiánk e nézetben van s nem szükség felségednek esküvel erősítenem, hogy a különben bölcs és vitéz váradi püspök, Erdély új kormányzója, bármennyi hasznot okozott árulásával a mi uralkodónknak, mi hű katonák csak lenézésben részesíthetjük. Nekem nem mesterségem a politika. Én csak a kardot tudom forgatni. De egyszerű eszemmel úgy gondolkozom, hogy aki egyik uralkodójához hűtelen volt, adandó alkalommal a másik iránt is az lehet, és ha becsvágya van, még az is feltehető róla, hogy eljárása csak tettetés és felvett szerep, melynek leple alatt saját maga számára akarja a főhatalmat megszerezni. Nem hihetem, hogy a váradi püspök és kormányzó ő magassága, kinek hatalma a királyokéval vetélkedik, máris udvarunk gyanúját nagymértékben fel ne ébresztette volna. A kevélységet hamar követi a bukás és semmi sem természetesebb, minthogy a kétszínűség arcáról az álcát végre is lefogják vonni. Aztán én nem tartozom ugyan az okos emberek közé, kik lámpánál virrasztanak és a pergamentnél sárgábbá lesznek az elmélkedés miatt, de bátyám, a theatinai szerzetes, a híres Orbán priornak kegyence, ahányszor vele Rómában találkoztam, mindig azt mondá nekem, hogy mostanság a keresztyénségnek senki több kárt nem tett, mint a váradi püspök túlságos és a békét könnyelműen felzavaró török gyűlöletével. S én inkább hiszek öcsémnek, mint tíz bíbornoknak, noha ő csak egyszerű barát s minden büszkesége csak az, hogy priorjának szeretetét bírja.

— Óh! ő mellettem küzd! — rebegé lassú hangon és szorult kebellel Izabella.

Az ezredes csak félig hallá és nem is érté a célzatot.

Izabella pedig összeszedve magát és szégyelve gondatlan, bár homályos nyilatkozatát, köszönetét is-

métlé az ezredes iránta tanusított részvéteért s annak nevét tudakolá.

— Felséges asszonyom! Nevem Pallavicini Sforza, s Castaldo gróf, a fővezérünk, rendelt magához.

*

Izabella szemei idegenszerű tűzben csillogtak, ajkán vészes mosoly s arcán a szokottnál erősebb pír ült, midőn szobájába lépett, hol Dora az átöltözködésben segítés végett várt rá.

A királyné alakja most azon benyomást tevé a fehér és nyugodt palotahölgyre, mit a vadászatokon akkor érzett, midőn Izabella a lihegő és sebzett szarvast vadászkésével átdöfte, hogy saját keze adja neki meg a halálcsapást.

— Dora! csodálatosak az isteni gondviselés titkai! Keblemben elolthatótatlan remény él. Nézz vissza az útra, melyen száműzetésünkben áthaladtunk! Nemde zöldjének, virágainak és verőfényének dacára, mily kopár és hallgatag az, mintha sorsunkat gyászolná. Pedig én már hallani vélem a győzelmi zenét, a lelkesült nép éljenzéseit és a szabad ég alatt fenntartott kezekkel s áradozó elragadtatással lábaim előtt letett új hódolati esküt. Látom a felékesített diadalkapukat, melyeken utunk Kolozsvárra visszavezet. S Szent Mihály-templom kapuja előtt áll a püspök teljes ornatusban, hogy a királyi székhez vezessen: de e tisztes főpapot nem hívják Martinuzzinak. Martinuzzi meghalt s jóslom neked, erőszakos halállal. Dora, légy készen az ünnepélyes szertartásra!

— Felséges asszonyom! szívemből örvendenék szerencséjén, kivált ha sok vérbe nem fogna kerülni. De térdre borulva kérem azon kegyelmet, hogy könyörülve rajtam, visszatérő útjában a legelső kolostorba tegyen el, hogy ott idővel a fátyolt felvehessem.

Izabella neheztelő tekintetet vetett a palotahölgyre; de az csak egy percig tartott.

— Jer leányom, keblemre — szólt anyai szeretettel

ölelve meg Dorát. — Igazad van. Mindkettőnk vezércsillaga a szerencsétlen szerelem : de különböző utakra int. Nekem uralkodni és küzdeni kell ; neked némán szenvedni és lemondani. Sorsunknak engedelmeskedni vagyunk teremtve. Kövesse kiki vezércsillagát!
